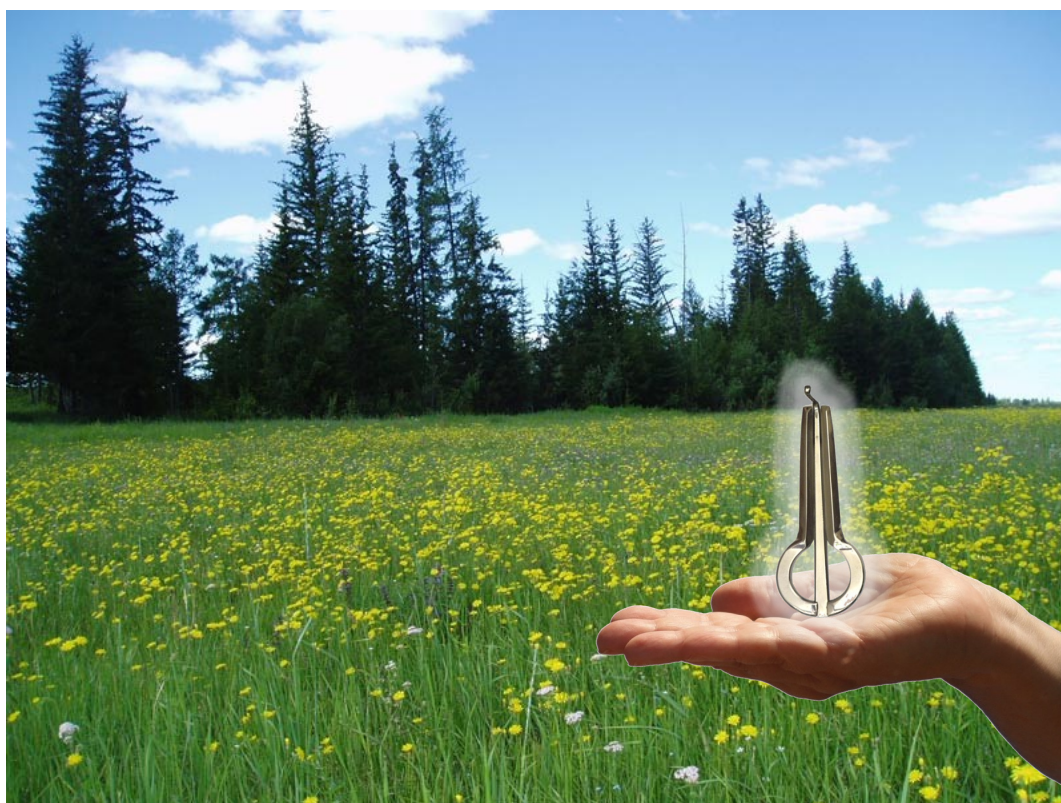

Хомус куттаах Төхтүрдэр

Саха республикатын Хангалас улууһа
«Төхтүр нэһилиэгэ» муниципальной тэриллии
«Эркээни култуура киинэ» муниципальной тэрилтэ.

Хомус куттаах Төхтүрдэр

Хангалас улууһа Төхтүр нэһилиэгэ
2017 сыл.

2017 сыллаабы «Төхтүр нэһилиэгэ» муниципальной тэриллии
бюджетыттан үбүлэнэн тахсар.

Кинигэни хомуйан онордо, бэчээккэ бэлэмнээтэ: Перловская Анастасия Дмитриевна
Редакциялаата: Лиханова Сина Георгиевна
Компьютерга таһан онордо: Тапыева Светлана Федотовна.

Хаартыскалар ылылыннылар «Кэскил» норуот ансаамбылын архыыбыттан.

Хомус куттаах Төхтүрдэр / «Төхтүр нэһилиэгэ» муниципальной тэриллии:
«Эркээни» култуура киинэ муниципальной тэрилтэ [хомуйан онордулар А.Д. Перлов-
ская, С.Ф. Тапыева]. - Дьокуускай, 2017. –104 с.

Кинигэбэ Ханалас улууһун Төхтүр нэһилиэгин «Кэскил» хомусчуттар норуоду-
най ансаамбылларын 30 сыллаах айар үлэтэ түмүлүннэ.

Төхтүр гимнэ

**Николай Шишигин тыллара,
Егор Неустроев мелодията.**

**Хайаны сэрэнэн сэгэтэн көрдөххө
Тыгыннаах тураллар ол тумул үрдүгэр...
Хангалас хотойун санатар курдуктар
Үөһэттэн сирдэрин одуулуур эбиттэр.**

**Олонхо дойдутун биир талыы көстүүтэ
Эркээни хочотун кэскиллээх Төхтүрэ
Өлүөнэ өрүспүт кытылын киэргэтэ
Үйэлэр тухары чэлгийэ сайдыаба.**

**Өбүгэ олобун хаарыаннаах онкула
Үйэбэ кистэммит биллибэт сорбото
Куллаты тымыра, ын-ыраас үрэбэ
Долгуйар ол онтон, Эр Саха сүрэбэ.**

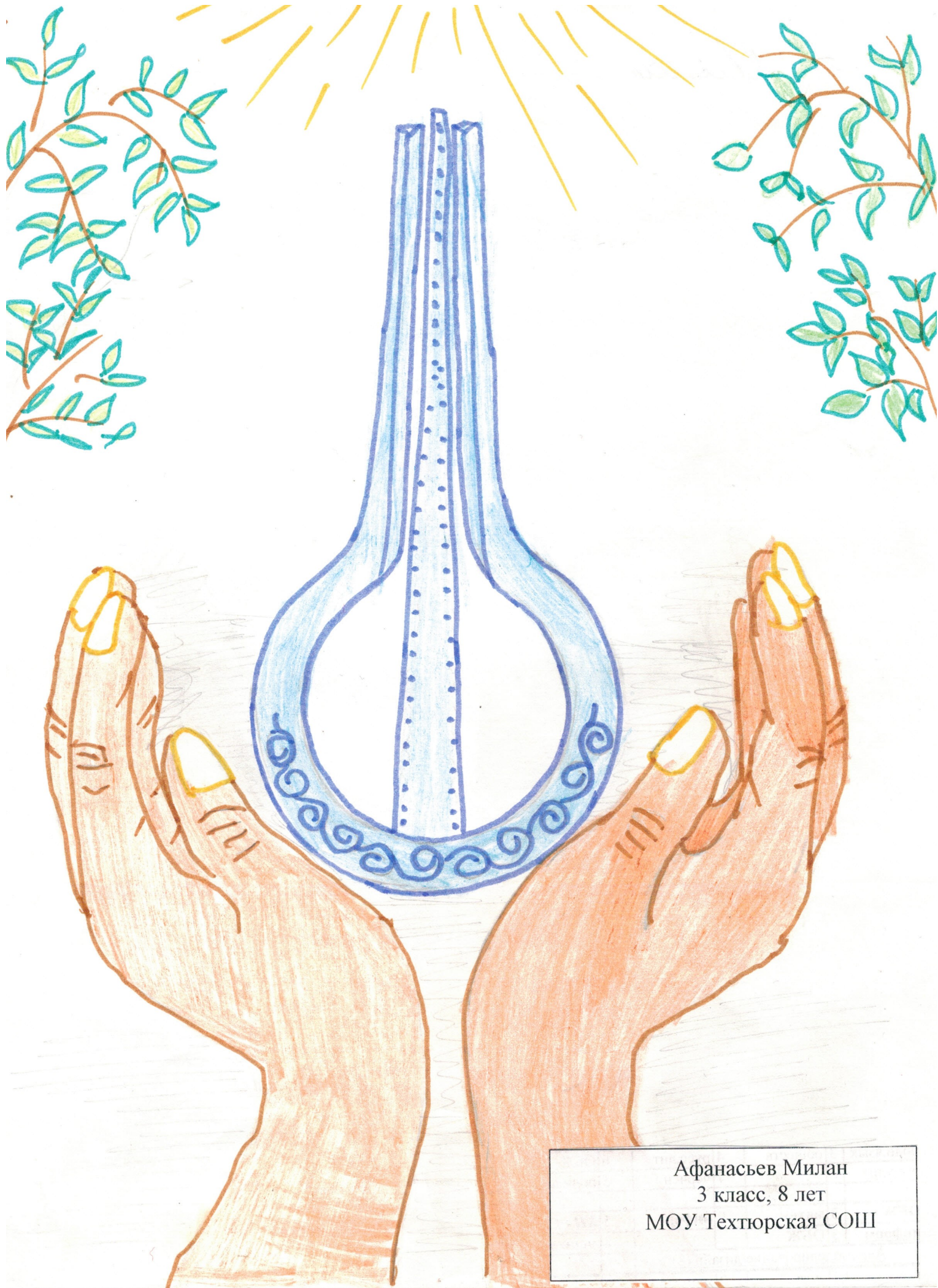
**Олонхо дойдутун биир талыы көстүүтэ
Эркээни хочотун кэскиллээх Төхтүрэ
Өлүөнэ өрүспүт кытылын киэргэтэ
Үйэлэр тухары чэлгийэ сайдыаба.**

**Аан дойду аргыардаах аартыга
Бу манан ааспыта оруннаах курдуга...
Ыар ынчык ырыата ытыллан-бохсуллан
Тумулга симиллэн букатын сүппүтэ...**

**Олонхо дойдутун биир талыы көстүүтэ
Эркээни хочотун кэскиллээх Төхтүрэ
Өлүөнэ өрүспүт кытылын киэргэтэ
Үйэлэр тухары чэлгийэ сайдыаба.**

**Этигэн хомуспун эдэркээн эрчимин
Ураанхай сахалар сөбүлүү истэллэр ...
Ытыспыт ымыытын уйатын тутаммыт
Дьоллоохпун дэниэхпит инники турдаба!**

**Олонхо дойдутун биир талыы көстүүтэ
Эркээни хочотун кэскиллээх Төхтүрэ
Өлүөнэ өрүспүт кытылын киэргэтэ
Үйэлэр тухары чэлгийэ сайдыаба.**

Афанасьев Милан
3 класс, 8 лет
МОУ Тыхтюрская СОШ

Сибэккигэ маарынныыр
Сизтгэрбитин кытары,
Сизри – туому тутуһан
Сэлэллээхтээн тураммыт
Сэгэччи соҕустук
Сайа тыына түһүөбүн.
Хохуоралаах тумустаах
Хомуспут барахсан,
Хохооннорго холбоһон
Ыччат дьоммут туһугар
Ымы чыычаах курдук
Ыллы - туойа туруохтун!

*Варвара Сидоровна Капустина
импровизатор хомусчут
хоһоонуттан.*

Аан тыл.

Норуот төрүт культуратыгар киһи олорон ааспыт олоҕо барыта көстөр. Көлүөнэ көлүөнэни солбуйар, онтон кинилэр олохторун салгыы кэлэр ыччат өлбөт - сүппэт үйэлиир.

«Кэскил» норуот ансаамбылын 30 сыллаах үлэтэ, биһиги нэһилиэккэ үгүс ыччат дьону хомус дьүрүскэнин тула түмэ тарта, араас омуктардыын алтыһыннарда, ыраах аартыктарынан төрөөбүт төрүт культурабытын көрдөрөн, хомуһуннаах хомуһун тыаһынан биһирэтэ сөхтөрдө.

Ансаамбыл тэриллэбэтигэр, биэс көлүөнэ ыччат дьон түмүстүлэр, үгүс дьиэ-кэргэттэр: ийэлэр оҕолорунаан, эбээлэр, эһээлэр сиэннэринээн хомус алыптаах дорҕоонугар уһуйулан, саха хомуһун уһун тыыннаатылар.

Чөл куттаах чэбдик олоҕу кэрэхсээн, хомус тула икки сылга биирдэ “Ытыс ымыыта” республикатааҕы ыччат хомуска тардыылары кэрэхсээн ытыллар.

Үбүлүөйдээх сылы көрсө, нэһилиэкпит дьоно - сэргэтэ алыптаах дорҕоон тула түмсэр. Инникитин төрөөбүт төрүт культурабытын үйэтитиигэ үгүс үлэ ытыллара торумнанар. Ытык кырдыаҕастарбыт хомус дьүрүскэнэ, саха омук кута - сүрө көлүөнэттэн көлүөнэҕэ хааларын туһунан бэйэлэрин ырыаларыгар-тойуктарыгар, хомоҕой хоһоонноругар хоһуйбуттара, оһуохайдаан сэгэлдьиппиттэрэ элбэҕи кэпсиир, үйэлээҕи кэрэхэлиир.

Күндү доҕоттоор, бу үйэлээх кинигэ тахсыбытынан барыгытын эбүрдэлиибин.

«Төхтүр нэһилиэгэ» МТ баһылыга
Кэскил Ньургунович Иванов 2017сыл.

Шишигин Николай Спиридонович - Испизэн Уола

*Заслуженный работник культуры
Республики Саха (Якутия)*

Прекрасное будущее...

Время летит быстро Прошло уже 30 лет со дня создания ансамбля хомусистов села Тэхтюр Хангаласского улуса тогда еще Орджоникидзевского района Якутской Автономной Советской Социалистической Республики. Уже многих нет ... и то будущее теперь наше настоящее...

Первым руководителем ансамбля была Ильина Матрена Тарасовна, ветеран художественной самодеятельности, очень ответственный, мудрый человек. Отличительной чертой ансамбля было то, что бабушки привели с собой своих внуков и внучат. Костюмы членов ансамбля были строго традиционными, манера, приемы игры на хомусе тоже, чисто традиционными. Ансамбль очень часто встречал иностранных гостей, которых направлял в Тэхтюр Шишигин Спиридон Спиридонович хомусист виртуоз мира. Обычно это был телефонный звонок по схеме: Якутск-Покровск – Тэхтюр ко мне, я сразу звонил руководителю ансамбля и Матрена Тарасовна могла собрать весь ансамбль в полной «боевой готовности» в течении часа. В «боевую готовность» кроме наличия всех членов коллектива с хомусами в национальной одежде входила еще вкуснейшая еда для угощения гостей наслега, улуса, республики. Очень активными членами ансамбля были бабушки Шадрина Елизавета Михайловна, Заморщикова Марфа Михайловна, Капустина Варвара Сидоровна, Попова Маргарита Титовна, Моисеева Марфа Архиповна, Тарасова Варвара Петровна, Ефимова Татьяна Игнатьевна. До сих пор слышу их радостные голоса, шуточные «нравоучительные перепалки» друг с другом, вижу их серьезные лица перед выступлениями... Всегда с нами была Шадрина Варвара Григорьевна руководитель сельского Дома культуры – человек неиссякаемой энергии, задора и организаторских способностей. Она пользовалась безупречным авторитетом среди бабушек ансамбля. Бурановские бабушки теперь мне напоминают моих бабушек из ансамбля...

Несомненно, наши бабушки были не менее колоритными, талантливыми как они, а по игре на древнем инструменте хомус, превосходили многих. И они были уже тогда «международными техтюрскими бабушками» намного раньше, чем теперешние «бурановские».

Эстафету от первого руководителя приняла Перловская Варвара Николаевна родная дочь Марфы Михайловны Заморщиковой. В период работы Варвары Николаевны ансамбль поднялся на новый качественный уровень. Она, будучи прекрасным исполнителем народных песен, отрывков из Олонхо, тойука, внесла дополнительный колорит в репертуаре группы. Активизировалась работа по выявлению новых талантов, способностей детского состава группы. Наряду с бабушками играли в ансамбле уже 4 поколения хомусистов: бабушки, дети, внуки, правнуки. «Кэскил» принимал самое активное участие во многих мероприятиях в наслеге, улусе, в республике. Детская группа съездила в Англию, Словакию, была в Москве, Санкт-Петербурге, Владивостоке. Перловская В. Н., Ильина М. Т., Капустина В. С. с внучкой вместе с Шишигиным С. С. и Алексеевым И.Е. съездили в гастрольную поездку в Австрию. Особо

хочу отметить постоянное внимание и заботу, сотрудничество со стороны Международного центра и музея хомуса народов мира и его вклад в становлении и развитии этого уникального народного ансамбля. Иван Егорович Алексеев, Варламова Елизавета Егоровна, Софронов Гавриил Григорьевич были частыми гостями ансамбля. Настоящим куратором, вдохновителем ансамбля конечно был Спиридон Спиридонович Шишигин, хомусист – виртуоз мира. Я с ним постоянно поддерживал связь, планировали различные встречи, поездки, участия в культурно-массовых мероприятиях улуса, республики и за ее пределами. За эти годы мне посчастливилось впервые выехать за границу в Австрию в составе группы хомусистов. И это поездка сыграла огромную роль в моей дальнейшей жизни.

Необходимо так же отметить, что неоценимый вклад в жизнедеятельности ансамбля внесла Ефремова Матрена Васильевна, которая всегда поддерживала, координировала работу ансамбля. Будучи энергичным, творчески работающим руководителем СДК, она постоянно вносила новые идеи, предлагала проводить конкурсы, фестивали. В первый год моей работы главой муниципального образования, именно она настойчиво настояла на проведение в наслеге первого международного фестиваля «Ил хомус». Тогда были большие проблемы с финансированием. Было много других проблем по благоустройству, обеспечению жизнедеятельности наслега. Тем не менее, продав старый трактор, на вырученные деньги и так же аккумулировав вокруг них привлеченные средства, мы провели данный международный форум на высоком уровне. Члены ансамбля приняли в этом деле самое активное участие.

Когда ансамбль стал народным, повысилась ответственность каждого члена коллектива. К этому времени через ансамбль прошли сотни жителей наслега. Коллектив действительно стал народным, охватывая все слои населения. Группы ансамбля появились в детском саду «Кэнчээри», в школе, в молодежном объединении и т.д. Эстафета постепенно перешла в руки теперешнего руководителя ансамбля Перловской Анастасии Дмитриевны, родной дочери Перловской Варвары Николаевны. В ансамбле сейчас уже пять поколений хомусистов: бабушки, дети, внуки, правнуки, праправнуки. Соблюдается преемственность традиций, умений и навыков в коллективе. Ансамбль успешно участвует в различных конкурсах, в выездных мероприятиях, организует и проводит в наслеге молодежный фестиваль «Ытыс ымыыта». Впереди много планов и идей. Ансамбль уверенно смотрит в будущее. У него прекрасное будущее. Ведь недаром Техтюрские бабушки название дали своему ансамблю «Кэскил» - значит «БУДУЩЕЕ»!

Франц Кумпл

Президент Международного Общества Варгана.

Кэскил.

Был 1991 год. Я приехал из Австрии с гуманитарной помощью в Якутию. Привез сухое молоко. Помогала мне во всех нужных встречах со стороны Якутии Людмила Реасовна Кулаковская. Я как всегда путешествовал с варганом в кармане. Можете себе представить, как я обрадовался, когда узнал, что оказался в Якутии во время проведения II Международного конгресса и фестиваля варганистов. Людмила Реасовна меня познакомила с родственни-

ком - хомусистом и с тех пор мы дружим со Спиридоном Спиридоновичем Шишигиным и помогаем друг другу в пропаганде игры на варгане в своих странах и по всему миру. Спиридон Спиридонович пригласил меня на Ысыах в село Тэхтюр - настоящее якутское село, родина ансамбля «Кэскил», где директором школы работал его брат Николай Спиридонович.

Тогда я в первый раз увидел сельский ансамбль хомусистов и удивился, что играли одни бабушки и внуки. Позже узнал, что во время Советского Союза не уделялось внимание на поддержку игры на хомусе и поэтому в то время в с. Тэхтюр только бабушки помнили, как надо играть на хомусе и они занимались этим и передавали свое искусство своим внукам. Я прекрасно помню, как я был зачарован игрой на хомусе, костюмами и украшениями, с удовольствием танцевал осуохай, которую запекала Шадрина Елизавета Михайловна, сольной игрой Капустиной Варвары Сидоровны. Можно было уже тогда понять, что бабушки обучают внуков не только игре на хомусе, но и традиционной культуре. Мы тогда с австрийским другом, записывали на видео их выступление, и через год мы подарили им эти записи и в прошлом году подарил копию на DVD им и музею хомуса. Это были первые записи на видео ансамбля «Кэскил». Тогда в далеком 1991-ом году, я познакомился с Мордовской Татьяной Николаевной, с Борисовой Марией Петровной, с Ефимовой Татьяной Николаевной, с Ильиной Мотреной Тарасовной, с Капустиной Варварой Сидоровной и с Наумовой Дарией Дмитриевной. Эти бабушки обучили и до сих пор обучают молодых членов ансамбля на своем примере, они воспитывают гостеприимность и толерантность к другим народам во время многочисленных встреч со Спиридоном Спиридоновичем и его друзьями и гостями с разных стран мира.

Тогда я также познакомился с Варварой Николаевной Перловской, которая даже ездила в Австрию и с Ильиной Матреной Тарасовной и Капустиной Варварой Сидоровной. Сама Варвара Николаевна много лет руководила ансамблем «Кэскил», которая стала вторым в республике народным ансамблем хомусистов. А сейчас руководит ансамблем и продолжает дело бабушек и матери её дочь Анастасия.

А когда Николай Спиридонович Шишигин стал мэром Тэхтюра, я стал почетным гражданином Тэхтюра, чем я очень горжусь и при важных встречах всегда ношу эту награду.

Позвольте мне от имени Международного Общества Варгана поблагодарить руководителей и членов ансамбля «Кэскил», братьев Шишигиных за их вклад в мировую хомусную культуру. Ведь, это же действительно не только игра на инструменте:

- это выражение индивидуальных эмоций;
- это коллективное сохранение народной культуры;
- это общение друг с другом, с духами, с космосом.

Этот маленький инструмент в исполнении ансамбля «Кэскил» является средством для понимания жизни и её ценностей.

Федорова Наталия Тимофеевна,

*Ханалас улууһун культура уонна духуобунас
управлениытын сүрүннүүр методиһа*

Ытыс ымыыта - хомуспут эйэни иилиир дорҕооно.

Ханалас сирэ – уота былыр былыргаттан айылҕаттан айдарыылаах, ураты дьоҕурдаах, удьуор талааннаах дьонунан биллэр. Биир оннук ураты талааннаах нэһилиэгинэн Төхтүр буолар. Бу нэһилиэккэ “Кэскил” хомусчуттар ансаамбыллара тэриллиэбиттэн көлүөнэттэн – көлүөнэҕэ хомуска сыыйа тардыы традиционнай ньыматын баһылаан, үс удьуор ууһу тэнитэн, хомуска тардыы көрүгүнэрин сайыннаран, биир бэлиэ кылаатын киллэрсэр.

Хомус хомуһуннаах тыаһын Аан дойду таһымыгар таһаарбыт «Кэскил» хомусчуттар ансаамбыллара дьонун кылааттарын киллэрэн, алгыстаах аартыга арыллан эдэр ыччат сайдыытын кэрэһитэ, бүтүүн улуус визитнай карточката буолла.

«Кэскил» хомусчуттар ансаамбыллара 1987 сыллаахха Соркомова Клара Ивановна көбүлээһининэн тэриллибитэ. Ансаамбыл үрдүк таһымна тахсарыгар, туспа суоллаах, ханна да хатыламмат ураты тыастаах буоларыгар биллэн туран Төхтүр нэһилиэгин ытык кырдыаҕастара сыраларын уурбуттара. Ансаамбылга аҕа саастаах кырдыаҕастар сиэннэрин илдэ сылдьан хас биирдии оҕону хомуска уһуйбуттара, төрөөбүт норуотун культуратын, историятын билэригэр оҕо-аймахха сырдатар үлэни ытан, элбэх араас тас дойду хомусчуттарын кытта сибээс олохтоон, хомуска интириэһи үөскэтэн ыччат кэрэ эйгэҕэ тардыһарыгар усулуобуйа тэрийбиттэрэ.

2004 сыллаахха Төхтүргэ Ханалас култууратын управленията көбүлээһининэн Аан дойдутаағы варганнай фестиваль үрдүк таһымнаахтык тэриллибитэ. Манна элбэх улуустан, тас дойдулартан: Германия, Япония, Горнай Алтай курдук сирдэртэн, бэйэбит өрөспүүбүлүкэбит араас улуустарыттан 500-тан тахса эдэр ыччат тийэ кэлэн, хомус араас көрүгүнэн, эгэлгэ тыаһынан дьүрүһүтэн оонньообуттара.

Ансаамбыл сайдарыгар улахан кылааты киллэрсибит дьонунан буолаллар: бастакы көлүөнэ хомусчуттара, Саха Өрөспүүкүлэтин култууратын туйгуна, ансаамбылы төрүттээччилэртэн биирдэстэрэ Варвара Григорьевна Шадринна, Саха Өрөспүүбүлүкэтин култууратын туйгуна Варвара Николаевна Перловская, иккис көлүөнэ хомусчута, утум салҕааччы, Варвара Николаевна Перловская төрөппүт кыһа, билигин ансаамбыл салайааччыта Анастасия Дмитриевна Перловская, Төхтүр нэһилиэгин Култуура Киинин урукку дириэктэрэ, Саха Өрөспүүбүлүкэтин култууратын туйгуна, үлэ бэтэрээнэ Ефремова Мотрена Васильевна, детсад - уһууаан иитээччитэ импровизатор-хомусчут Ефремова Александра Ивановна. Кинилэр нэһилиэнньэ инникки сайдыытыгар улахан болҕомтолорун ууран, араас таһымнаах тэрээһиннэри иилээн-саҕалаан ыталлара. Ол курдук, эдэр ыччаттарга анаан Аан дойдутаағы «Ил Хомус», өрөспүүбүлүкэ уонна улуус иһинэн ытытыллар «Ытыс ымыыта», «Ханалас хомуһа» күөн күрөстэри иилээн-саҕалаан ытан элбэх оҕо, эдэр ыччат хомус дорҕоонун сөбүлүүр, сэргиир дьон буола улааттылар. «Кэскил» ыччат түмсүүтүттэн импровизатор-хомусчут Перловская Анастасия Дмитриевна, Тапыева Светлана Федотовна, Егорова Сахаайа Сергеевна, Васильева Алена Григорьевна үрдүк ааты сүгэр хомусчут буолан табыстылар. Элбэххэ үөрэппит аҕа саастаах үлэ, тыыл бэтэрээннэрэ, импровизатор-хомусчуттар: Саха Сирин үрдүкү «Хотугу сулус» Бочуот знагынан наҕараадаламмыт Ильина Матрена Тарасовна, Саха Өрөспүүбүлүкэтин доруобуйа хараастабылын үтүөлээх үлэһитэ Борисова Мария Петровна, Российскай

Федерация тыатын хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ Заморщикова Марфа Михайловна, Капустина Варвара Сидоровна, Наумова Дарья Дмитриевна, Моисеева Марфа Архиповна, Попова Маргарита Титовна, Шадрина Елизавета Михайловна, Ефимова Татьяна Игнатьевна, Сысоева Евдокия Игнатьевна.

«Кэскил» ансаамбыл 2006 сыллаахха «норуодунай» үрдүк ааты ылбыта. Улуус, өрөспүүбүлүкэ иһигэр эрэ буолбакка Аан дойдуларга тийэ биллэн, өбүгэ саҕаттан хомус алыптаах, сыыйа тардыы, традиционной ньымалары, удьуор ситимин быспакка салҕаан, араас омук норуотун хомуһуннаах хомуспут, ытыс ымыыта буолан абылыы, или-иилии түмэн сөхтөрө сылдыахтара диэн бигэ эрэллээхпин.

Шишигин Спиридон Спиридонович .

*Виртуоз хомусчут, Саха республикатын үөрэбин үтүөлээх үлэһитэ,
Хангалас улуһун бочуоттаах олохтооҕо, Аан дойдутааҕы
хомусчуттар түмсүүлэрин сүбэтин чилиэнэ.*

“Кэскил” кэскилэ кэнни турдун.

1973 сыллаахха Саха государственнай университетын бүтэрэн Покровской куорат бастакы нүөмэрдээх 8 кылаастаах оскуолатыгар математика учууталынан ананан үлэли кэлбитим. Анаммыт бирикээспин Пятилетка улуссана тутан дьиэбэр баран иһэн студены сылдыахпыттан ырыаһытынан билэр киһибин Егор Степанович Кампеевы көрсө түстүм. Егор Степанович культура отделын салайааччыта буоллум, кэнсиэрдэргэ, тэрээһиннэргэ ынырыахпыт диэтэ. Өр буолбата, биир субуота күн төлөпүүнү ынырдылар. Василиса Егоровна диэммин, кулууптан эрийэбин, хомус тардар үһүгүн, бүгүн гастролга барабыт, сотору массыына тийиэ, бэлэмнэн диэн буолла. Ити курдук Покровскайга кэлиэхпиттэн культура эйгэтигэр киирэн хаалбытым, субуота , өрөбүл ахсын кэриэтэ нэһиликтэргэ кэнсиэрдии айанныырбыт. Ол сылдьан нэһилиэк аайы биир идэлээхтэрбин, хомусчуттары билситэлээн бииргэ түмсэн, үлэлээн барбыппыт. Ол саҕанааҕыта сыллата ытыллар Өрөспүүбүлүкэтээҕи тэрээһиннэргэ оройуон хомусчуттара көтүппэккэ кыттарбыт. Нэһилиэк аайы хомусчуттар ансаамбыллара баар буолбута, кырдыаҕас хомусчуттар сиэннэрин батыһыннаран сыанаҕа тахсаллара үксээбитэ. Биир идэлээҕим, учууталым, аҕа табаарыһым Иван Егорович Алексеев сүбэтинэн оскуолаларга оҕо уонна дьиэ кэргэн ансаамбыллара тэриллэллэригэр күүс көмө буола сатыырым. Ол саҕана Төхтүргэ кырдыаҕастар түмсэн оһуохайынан, тойугунан, хомус тардытынан дьарыктаналлара. Быраатым Николай Спиридонович Шишигин оскуола директорынан ананан кэлбитигэр оҕолорго хомус ансаамбыла күүскэ үлэлээн барбыта. Салайааччынан Матрена Тарасовна Ильина үлэлээбитэ. Киниэхэ дьүөгэлэрэ “Кэскил” ансаамбыл кыттылаахтара күүс көмө буолаллара. Оҕолор эбээлэрин кытта бииргэ дьарыктанан, араас күрэхтэргэ бэлэмнэнэн, кыттан норуот төрүт үгэстэрин эттэринэн хааннарынан ылынан барбыттара. “Кэскил” хомус ансаамбыл бастакы улахан ситиһиитинэн Дьокуускайдааҕы Иккис Аан дойдутааҕы хомусчуттар конгресстарын программатынан ытыллыбыт оҕолор кэнсиэрдэригэр кытты буолбута. Салайааччы Матрена Тарасовна араас омук хомусчуттарын кытта Өлүөнэ очуостарыгар теплоходунан айанна, сүбэ мунньахха кыттыбыта. Конгресска Америкаттан кэлбит

Майк Сигер, Ларри Ханкс курдук биллиилээх музыканнары Ханалас сиригэр, Төхтүргэ “Кэскил” хомус ансаамбылын кыттыылаахтара саха омук сиэринэн айылбаа остуол тардан, уоту аһатан үөрэ-көтө көрсүбүттэрэ, сиэnnэрин, ыалдьыттарын кытта бииргэ хомус тардан, оһуохайдаан, бэлэх-туһах туттаран атаарбыттара. Ыраах сиртэн ыалдьыттарбыт астынан, дуоһуя сынньанан, махтанан аҕай төннүбүттэрэ. Онтон ыла “Кэскил” ансаамбыл Саха сиригэр Аан дойду бары муннуктарыттан ыалдьытты кэлбит хомусчуттары, хомус музыкатын чинчийээччилэри, үөрэтээччилэри көрсөн, маанылаан Саха омук үтүө үгэстэрин билиһиннэрэн кэллэ. Японияттан хомус тардытын үөрэтээччи, виртуоз хомус тардааччы Лео Тадагава хаста да төхтүрүйэн ыалдьыттаан, киинэбэ устан Аан дойдутаабы видеоантологияба киллэрэн Төхтүр кырдыабаастарын сиэnnэрин кытта үлэлэрин, сынньланнарын уйэтитэн турар. Елизавета Михайловна Шадрина, Варвара Сидоровна Капустина уратытык ханаласты хомус тардалларын анаан-минээн дыиэлэригэр-уоттарыгар сылдыталаан киинэбэ устан баай коллекциятыгар уура сылдыар, араас улахан конференцияларга холобур оностор. Аан дойдутаабы хомусчуттар уопастыбаларын президенэ Франц Кумпл Төхтүргэ кэлэн билсигэн баран Австрияба хомус тардытын сөргүтэр үлэтигэр холобур оностоору табаарыһынан Герман Пецикастын Саха сиригэр хомус тардыта хайдах көлүөнэттэн көлүөнэбэ тиэрдиллэн, ингэриллэн иһэллэрин видеокиинэ онгортон бэлэхтээбитэ, дойдутугар элбэхтэ көрдөрбүтэ, холобур оностубута. Австрияба Конгресс ытыгытын бэлэмниир үлэтигэр көмө оностубута. Махталын бэлиэтин Варвара Сидоровна Капустинаны сиэнин Аленаны кытта, Мария Тарасовна Ильинаны, ол сағаннабы “Кэскил” салайааччытын Варвара Николаевна Перловскаяны ыныран Австрияба хомус уйата буолбут Мольн куоракка, Венаба тус бэйэтинэн арыаллаан ыалдьыттаппыта. Австрия хас да куоратыгар улахан саалаларга кэнсиэртэрийтэлээн сахалар хомус тардыыларын билиһиннэрбитэ. Франц Кумпл Варвара Сидоровнаба дыиэтигэр сылдьан хомус тардарын истэн баран тобуктаан туран махталын биллэрэн турар. Хоккайдо арытыгар, Торо диэн дэриэбинэбэ тэриллибит муккурига оонньооччулар “Асо-кай” бөлөхтөрө Ханаласка кэллэхтэрин аайы Төхтүргэ ыалдьыттаан, сынньанан, бииргэ хомус тардан, оһуохайдаан ааһаллара. Саха сиригэр,чуолаан, Төхтүргэ хомуска, төрүт үгэстэргэ ытыктабыллаах сыһыан баарын көрөн-истэн итэбэйэллэрэ, дойдуларыгар тийэн ону ситигэ сатыыллара. Билиннэ диэри Японияба тийдэхпинэ кинилэри сураһаллар, “Кэскиллэргэ” диэн эбэрдэ ыталлар. Тылбаасчыттар Хариу-сан, Саха үгэстэрин, хомуһу үөрэтээччи Саюри Эхара Матрена Тарасовна дыиэтигэр хоно-өрүү сылдыбыттарын хаһан да умнубаттар, махталларын тиэрдэллэр. Италияттан хомусчут Диего Паскаль Панарелло хаста да төхтүрүйэн Төхтүр нэһилиэгэр хомус тардытыгар кэлэр көлүөнэни дэсэдтан сағаннаан уһуууну киинэбэ устубута бу күннэргэ Германияба улахан фестивалга сүрэхтэнээри сылдыар. Кэскил ансаамбыл ытык кырдыабаастара хомус тардытыгар ыччаты кытта бииргэ үлэлэрин түмүгэр хомусчут аһаана элбээн, толорор таһымнара үрдээн, репертуардара кэнээн Төхтүргэ дыин сахалы хомус тардыта хаһан да сүппэттик сайынна, Нам улууһун Партизан нэһилиэгин кэнниттэн Саха сиригэр иккиһинэн хомусчуттар норуодунай ансаамбыллара баар буолла. Кинилэр баар буоланнар хомус тардытыгар Аан Дойдутаабы ыччаттар бастакы фестиваллара тэриллибитэ, сыл аайы Респуликаатаабы күрэхтэр ытыллаллар, Төхтүр нэһилиэгин түһүлгэтэ улуус ыһаабар хомус музыкатын тэрийэр киинэ буолар. Саамай кэрэхсэбиллээбэ «Кэскиллэр» хомус тардытын, фольклор араас көрүгнэрин нөгүө оһолорго эттэригэр-хааннарыгар саха омук үтүө үгэстэрин букатыннаахтык, хаһан да сүппэттик ингэрэллэрэ уонна ону хантан да кэлбит ыалдьыттарга киэн тутта

көрдөрөллөрө буолар дии саныбын. Мин хомусчут буоларым быһыытынан дын сахалыы хомус тардар ньыма сүппэтин туһугар кыһаллабын, Саха сириг, Ханалас хомусчуттарын ситиһиилэрин хайа да дойдуга тийдэрбин элбэх ахсааннаах хомусчут доҕотторбор киэн тутта кэпсиибин, көрдөрөбүн. Кинилэр Төхтүргэ кэлэн ытык кырдыаҕастары, кинилэр оҕолорун, сиэннэрин кытта алтыстахтарына сөбүн-махтайан, улаханник астынан, элбэххэ үөрэнэн төннөллөр. Түгэнинэн туһанан хомус тардыыта сайда турарын туһугар үлэбитигэр араас кэмнэ күүс-көмө буолбуттарын иһин Төхтүргэ баһылыгынан үлэлээбит Мирон Иванович Эртюковка, Николай Спиридонович Шишигиннэ, кулууп салайааччытыгар Мотрена Васильевна Ефремоваҕа, «Кэскил» ансаамбылы салайбыт Варвара Николаевна Перловскаяҕа, ансаамбылы төрүттэспит, «Кэскил» хомус ансаамбыла инники кэскилигэр олук уурбут ытык кырдыаҕастарытыгар барҕа махталбын этэбин.

Ахтыылар.

Варвара Николаевна Перловская.

*СӨ культуратын туйгуна, үлэ бэтэрээнэ,
Төхтүр нэһилиэгин бочуоттаах олохтооҕо, импровизатор
хомусчут, 1995-2005 с. ансаамбыл салайааччыта.*

«Кэскил» хомус ансаамбыл тэриллитэ номнуо 2017 сылга 30 сылын туолар. Отучча сыллааҕыта Саха хомуна Республикабыт муннуктарыгар дөрүн-дөрүн тыаһыыр эбит буоллаҕына, билигин Хомус музыката улаханник сайынна. Дьэ бу манна, кыракый дьаам дэриэбинэтигэр отучча сылы мэлдьи хомуһу пропагандаласпыт «Кэскил» ансаамбыл эмиэ өнгөтө улахан.

«Кэскил» ансаамбыл 1987 сыллаахха тэриллитэ. Хомусчуттар кэккэлэрэ сылтан сыл ханаан, кырдыаҕаһыттан эдэригэр, эдэриттэн оҕотугар тийэ бары саха хомуһун дыкти абыланар ылларан 200-тэн тахса хомусчут алтыһан ааста. 1987 сылтан ансаамбылы Ильина Матрена Тарасовна салайбыта, кини импровизатор хомусчут, тойуксут, оһуокай тылын этээчи, хоһоонньут, алгысчыт этэ. Дэгиттэр талааннаах буолан уонча сыл ансаамбылы салайан үлэлэппитэ. 1998 -2006 сс. ансаамбылы мин салайбытым. Ветучастокка сэбиэдиһсэйдирим, ыал ийэтэ, кэтэх хаһаайыстыбалаах олорон, ис сүрэхпиттэн ансаамбылы салайбытым. Ансаамбыл сайдыытыгар улахан көмөнү онорбуттара Аан дойду виртуоз хомусчута Спиридон Спиридонович Шишигин, Хомус түмэлин дириэктэрэ Николай Спиридонович Шишигин. Элбэх омук дьонун кытта билиһиннэрбиттэрэ, ол түмүгэр 1994 сылтан ыла тас омук сириттэн биллиилээх хомусчуттар Төхтүр бөһүөлэгэр элбэхтик сырыттылар, ыалдьыттаатылар. Австрияттан, Японияттан, Америкаттан, Аляскадан, Францияттан, Италияттан, Швейцарияттан, Канадаттан, Кытайтан, Германияттан, Англияттан кэлэ сылдьыбыттара, ол түмүгэр «Кэскил» оҕолоро 10 буолан Англияҕа, 10 оҕо Словакияҕа «Дети Азии» фондатынан, Саха хомуһун иһитиннэрэн, омуктар сэнээриилэрин ылан кэлбиттэрэ. 2000 сыллаахха ансаамбыл кыттыылаахтара Ильина-Матрена Тарасовна, Капустина Варвара Сидоровна, мин, оскуолаттан Алена Капустина буолан Австрияҕа ыңгырыылаах творческой командировкаҕа барса

сылдыбыппыт. Төхтүр нэһилиэгэр Аан дойдутаабы «Ил хомус» диэн эдэр ыччат хомуска фестивалын ыппыппыт. Покровской куоракка ытыллыбыт “Чарующие звуки хомуса” диэн аан дойдутаабы хомуска оҕо фестивалыгар биһиги оҕолорбут кыттан дипломаан буолбуттара, омук сириттэн Тувалар, Башкирияттан, Германияттан, Японияттан кыттыбыттара. Төхтүр нэһилиэгин «Хомус куттаах Төхтүрдэр» диэн ааттаабыттара. Республиканской «Ытыс ымыыта», улуустаабы «Ханалас хомуна» күрэхтэри тэрийэн ытабыт. Биһиги оҕолорбут араас түһүлгэлэргэ, күрэхтэргэ кыттан биһирэммиттэрэ. 1995 с. Аня Прокопьева Хабаровской куоракка буолбут зональной көрүүгэ дипломант, Капустина Алена, Тапыева Света 2000 с.дипломант, 2007 с. Шадрина Күннэй региональной “Хотугу сулус” күрэһэр 1 степеннээх лауреат буолбуттара. Бу сыллар тухары үгүс элбэх көрүүлэргэ, күрэхтэргэ, гастролларга сылдьан кэллибит. Германияттан Шумахер кинокомпанията Антон Брухен диэн фанат хомус туһунан киинэ уста кэлэ сылдыбыта. Онно “Кэскиллэр” икки күн устата “Антон Брухин и маультраммель” диэн документальной киинэбэ үһүллубуттара, кассетатын бэлэхтээбиттэрэ. Заморщикова Марфа Михайловна уонна Капустина Варвара Сидоровна “Отчут кыыс хоргуупут ырыата” диэн ырыалара Германияба компакт дискаба оҕоһулан тахсыбыта.

Хомус киһи ис туругун уһугуннарар уонна байытар дыкти уратылаах, талааннаах киһи барытыгар талааннаах дииллэринии ансаамбыл кыттыылаахтара эгэлгэ талааннара уһуктан ырыа -хоһоон суруйаллар, иистэнэллэр. Суруйар талааннара аһыллыбыт ытык кырдыаҥастарбыт Шадрина Елизавета Михайловна, Борисова Мария Петровна, Капустина Варвара Сидоровна, Заморщикова Марфа Михайловна, Моисеева Марфа Архиповна, Ильина Матрена Тарасовна “Сүрэҕим баҕата – дууһам изйиитэ” диэн хоһооннорун кинигэтэ 2002 сыллаахха бэчээттэммитэ. Саха танаһа сайдыытыгар эмиэ өнөлөрө улахан, ол курдук 30-ча сыллаабыта саха танаһын ыһыахтарга эрэ аҕыйах киһи кэтэр буоллабына, билигин оҕотуттан кырдыаҕаһыгар дылы эдэр ыччат дьоммут бырааһынньыктарга, ыһыахтарга умсугуйан таннар-симэнэр буоллулар. Хомус ансаамбыла бастаан тэриллэригэр хомус уустара аҕыйахтар этэ. Онон хомус ахсаана аҕыйаба. Өктөм нэһилиэгэр олорор хомус ууһа Христофоров Иван Ильич сакаасытынан хомус онорон биһигини абыраабыта, өйөөбүтэ. Билигин республикаба хомус уустара элбээннэр, хомуһу бэйэбитигэр талан ылар кыахтанныбыт. Билигин ансаамбыл кыттыылаахтара үксүбүт Иннокентий Никитич Готовцев – Хоһуун уус хомуһун тардабыт.

2006 сыллаахха “Кэскил” ансаамбыл норуодунай ааты ылбыта. Билигин ансаамбылы 2008 сылтан кыһым Перловская Анастасия Дмитриевна салайар. Биэс сиэним, биир хос сиэним ытыс ымыыта буолбут хомуспутун дьүрүһүйэ тыаһатан хомуска оонньуулар. Сахабыт хомуһа өссө ырыа ыраатан, кэскилэ кэнээн мунура суохтук сайда турдун!

Иванова Александра Ивановна

Өктөмнөөбү32 №-дээх «Туллукчаан» детсад методиһа.

Оҕону өбүгэлэрбит үтүө үгэһигэр үөрэтэн, чөл куту-сүрү инэрэн уһуйуу олус наадалаах. Ол оҕо баай тыллаах – өстөөх, тута хоһуйар дьобурдаах, чөллөркөй куоластаах, уһун тыыннаах буолан сырдыкка – кэрэбэ уһуйууларыгар, киэни –куону өйдүүр буоларыгар эрчийэрэ, эргиччи иитэрэ үгүс. Оҕо сизрдээх майгылаах буола үүнэригэр ийэм

тэрийсигбит «Кэскил» ансаамбыла кырата суох оруоллаах дии саныбын. Ийэм Матрена Тарасовна Ильина 1927 сыллаахха Горнай улуунун Мытаах нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Төхтүр нэһилиэгэр кэргэнинээн, оҥолорунаан 1958 сыллаахха Малтааньттан көһөн киирэн олохсуйбуттара. Биһиги дьоммут Төхтүр сэлиэнньэтин ытык кырдыаҕастара этилэр. Ийэбит биэс оҕо амарах сүрэхтээх ийэтэ, 11 сиэн эйэбэс эбээтэ, 10 хос сиэн эбээлээтэр хос эбэтэ. Төһө да түбүктээх олоххо олордор, олоххо активнай позициялааҕа. Төхтүр нэһилиэгин уус-уран самодеятельноһун активнай кыттыылааҕа этэ. Пьесаларга, сценкаларга оонньуурун, тойуктуурун, оһуокайга тыл этэрин, хоһоон айарын туохтан да ордороро. Улуус хаһыатыгар тиһигин быспакка олохтоох сонуну суруйара, сахалыы кинигэни, хаһыаты ааҕара. Түөлбэнэн араас тэрээһиннэргэ кыттарга бэйэтин дьонун көбүлээн барыларын кытыннара сатыыра, дьыэ кэргэн аҕалыын - оҕолуун бары кыттарбытын ирдирэ. Ону билигин олуһун ахта саныбын, өссө даҕаны оннук үөрэ-көтө сылдыахпытын баҕарабын. 1987 сыллаахтан саха төрүт культурата сайдарын туһугар, өбүгэбит үгэһин тилиннэрэн, Төхтүр оскуолатын оҕолорун хомус алыптаах музыкатыгар үөрэтэр, духовнай культура үтүө үгэстэригэр иитэр, сыһыарар, билиһиннэрэр кыахтаммыта. Өр сылларга «Кэскил» ансаамбылы салайбыта. Мин ийэм ансаамбылы салайар кэмигэр олонхоҕо кэпсэнэр «алгыс аартыгынан» Төхтүр хомусчуттара элбэхтик айаннаабыттара. Бу ситиһиилэригэр ийэм Шишигин Спиридон Спиридоновичка махтала улахан этэ. Хомуһу кытта бодоруһан, кини көмөтүнэн хаһан да санаабатах сиригэр тас дойдуга тахсан хомус тыаһын хоболуу чугдаарпыта. Омук дьонун олоһун-дьаһаҕын көрөн-истэн, сөбүн махтайан кэлбитэ. Элбэх омугу кытта билсигитэ, доҕордоспута. Саха норуота хомуска оонньуур баай үгэһин, дорҕоону таба үөскэтиигэ үгүс ньымаларын үөрэтэн, баһылаан үрдүк ситиһиилэнэн, импровизатор - хомусчут аатын ылбыта, элбэх Бочуоттаах грамоталарынан наҕараадалааммыта. Ийэм үөрэппит оҕолоро улуус, республика, Россия, Аан дойду таһымыгар тахсан, саха хомуһун кэрэхсэтэн, дьону-сэргэни сэнээрдэн, бэйэлэрин дьоһундарын, талааннарын көрдөрбүттэрэ. Тус олохторугар хомустарын аргыс, идэ гынан оностон суолларын солообуттар аҕыйаҕа суохтар. Мин ийэм саха этигэн хомуһун тыаһын этигэр – хааныгар ингэриммит буолан, иһирэх, уйан, аһыныгас дууһалааҕа, олоххо тардыһылаах, ыра сырдык санаалаах, ытыктабыллаах кырдыаҕас этэ.

Борисова Мария Петровна

СӨ дорубуйа харыстабылын Үтүөлээх Үлэхитэ.

Импровизатор хомусчут 2011 сыл.

Оҕо сылдьан ийэм аах хомуһу хайдах тардалларын көрөр этим, ийэм хомуһу хайдах тутарга, тыаһатарга кыралаан үөрэтэр этэ. Биирдэ оскуолаҕа үлэбинэн оҕолорго бэсиэдэ ааҕа кэлбитим, хомусчуттар бэлэмнэнэ сылдьаллар этэ, миэхэ хомус туттаран баран, таттаран көрдүлэр. “Биир киһи эбилиннэ” диэн быһаара оҕустулар. Үлэбиттэн бириэмэ ордубат буолан тута кэлэ охсубатаҕым, ол да буоллар Покровскайга Култуура киинигэр, чугас нэһилиэктэргэ кэнсиэрдэргэ кыттар этим. 1990 сылтан ансаамбыл кыттааччытынан буолбутум. Ыһыах аайы Кэскиллэр хомустаах, сахалыы танаастаах барарбыт. 1999 сыллаахха Покровскайга оҕолорго “Чарующие звуки хомуса” диэн фестиваль буолбута. Бу олус сэргэх, үчүгэй хомус бырааһынньыгын арыллыытыгар кыттыбыппыт, өйдөбүннүк хаартыскаҕа түспүппүт. 2000 сыл бэс ыйын 23 күнүгэр улуус ыһыаҕар баран саха танаһын күрөбэр толору кэмпилиэктээх сахалыы сонунан кыттан иккис миэстэ буолбутум. 1998 сыллаахха Австрияттан, Японияттан хомусчут ыалдьыттар кэлбиттэрэ. Бу сыл оһуокай биечэрэ тэриллибитэ, манна Спиридон Дмитриевич Иванов, Шишигиннэр ийэлэрэ бааллара. 1999 сыллаахха сиэннэрбэр сахалыы танас тигэн кэтэрдэн, Өктөм ыһыаҕар кыттыбыппыт, сиэним Тая тойуктаан иккис миэстэ буолбута. Оччотооҕуга улуус киинигэр нэһилиэктэр күннэрэ диэн ытыллалар этэ. 1994 сыллаахха Төхтүр нэһилиэгин күнүгэр аналлаах кэнсиэргэ биһиги ансаамбылынан олус элбэх буолан кыттыбыппыт.

Ефимова Татьяна Игнатьевна

Үлэ, тыыл бэтэрээнэ.

Импровизатор хомусчут.

Мин 1930 сыллаахха Булгунньахтаах нэһилиэгэр төрөөбүтүм. Колхозтаах дьыэ – кэргэнигэр улааппыт буоламмын, үйэм тухары колхозка араас үлэбэ үлэлээбитим. Тыа хаһаайыстыбатын салаатыгар хоту Абый оройуонугар кыыл иитиитигэр зоотехнигынан үлэлээбитим. Онно олорон 1954 сыллаахха ыал буолан баран, 1968 сыллаахха дойдубар көһөн кэлбиппит.

«Кэскил» хомус ансаамбылыгар тэриллиэбиттэн сылдыабын. Салайааччынан Ильина Матрена Тарасовна үлэлээбитэ. Улууска ытыллар элбэх күрэхтэргэ, кэнсиэрдэргэ көхтөөхтүк бары бииргэ сылдьан кыттааччыбыт. Ыһахтар аһыллыыларын хомус тыаһынан кизгэтээччибит. Саха хомуһун үөрэтэ араас омук учуонайдара, хомусчуттара Төхтүргэ элбэхтик ыалдьыттаабыттара, кинилэри куруук саха омук сизиринэн, өлгөм астаах остуоллаах, итии үүттээх чэйдээх, хомус тыаһынан эбүрдэлээн көрсөөччүбүт. Оҕолорбут бэйэлэрэ туспа араас күрэхтэргэ кыттан куруук ситиһиилээх буолааччылар.

Билинни, саҥа үйэбэ «Кэскилбит» хомусчуттара элбээн, ситиһиилэрэ кэнээн иһэриттэн мин, кырдыаҕас хомусчут олус үөрэбин, өссө да сайда, чэчирии туралларыгар баҕарабын.

Александра Федосьевна Неустроева

Саха Сирин културатын туйгуна.

Ийэбит сырдыы сылдыар киһи этэ...

Биһиги ийэбит, Попова Маргарита Титовна, эдэр эрдэбиттэн тыа сирин общественной олоҕор олус көхтөөхтүк кытара. Ол курдук, оскуолаҕа үөрэнэ сылдьан, комсомольскай тэрилтэ сэкэритээрэ, оҕолору түмээччи, тэрийээччи, кэнсиэртэргэ, култуурунай тэрээһиннэргэ куруук бастагы кирбиигэ сылдыар үөрэнээччи эбит. Кэлин кэргэннэнэн, оҕолонон – урууланан да баран общественной үлэттэн халты хаампат киһи, оскуолаҕа төрөппүттэр комитеттарын чилиэнэ, народнай суут сэтээтэлэ буола сылдыабыттааҕа. Ол иһин да буолуо, бизнсийэбэ тахсан баран,

Төхтүрдээҕи кулууп үлэһитэ Варвара Григорьевна Шадрина тэрийбит «Кэскил» хомусчуттар ансамбылларыгар киирэн, көдүүстээхтик кыттан барбыта. Тэннээхтэрин, саастыылахтарын кытта алтыһарыттан дуоһуйууну ылар уонна онтон эдэр ыччакка бэйэтин норуотун култууратын хомус нөнүө тиздэриттэн астынара. Ансаамбыл туох баар нэһилиэнньэ ытар бары тэрээһиннэригэр кытара, ылаан-туойан, хомуска оонньоон, ол тэрээһиннэри кизгэтэр буолара. Нэһилиэккэ кинилэри көрө – истэ араас дойдулартан ыалдьыттар кэлэн, Саха народнай културатын кытта билсэллэрэ, саастаах дьон манньык тэрээһиннээхтик ол культураларын сайыннара сылдыалларын сөҕөллөрө, киинэбэ устан, омук сиригэр тийэн көрдөрөллөрө. 1995 сыллаахха кыайыы 50 сылыгар ытыллыбыт куорат ыһааҕар «Кэскил» ансаамбылы церемонияҕа кыттыыны ыларга ынырбыттара. Ыһах ипподромна буолбута. Биһиги

үгүспүт ийэбит кыттыны ыларын көрө ыһаахха барбыппыт. Ол ыһаахха өссө сиэннэрэ куорат сахалыы оскуолатын үөрэнээччилэрэ Оля уонна Дуся эмиз кыттыны ылбыттара. Ыһаах үрдүк тэрээһиннээхтик ааспыта. Ыһаах алгысчыта В.А. Кондаков этэ. Кини өрө көтөҕүүлээх алгыһыгар уйдаран дьон бары күөх халлаанна көтүөх курдук турукка киирбиттэрэ. Күөх хонууга үрүн ат сүүрэн киирбитэ. Биһиги хомусчуттарбыт да түһэн биэрбэтэхтэрэ, олус үчүгэйдик хомуска оонньоон ыһаах тэрээһинин кизгэппиттэрэ. Ийэбит ансаамбылга хомустуурун тэнэ, өссө тылын таналайыгар охсор ньыманан ырыаны толороро. Холобур: “Сыттыа – сыттыа сырдык күммүт...” диэн ырыа инник ньыманан үчүгэйдик тахсара. Арааската эдэр сылдьан инник ньыманан дьон ырыа ыллылларын истибит буолан холонон көрдөҕө. Олус дыкты ньыма этэ истэргэ. Билигин ким да инник ыллаабат ээ... Кини бэйэтэ эрэ онно сылдьыбат этэ, сиэннэрин Настяны уонна Надяны батыһыннаран ол ансамбылга хомуска оонньуурга үөрэппитэ. Онон билигин кыргыттар хомуска оонньуулар, кэлин баҕар оҕолорун бэйэлэрин омукарын инструменыгар оонньуурга үөрэтиэхтэрэ, онон сатабыл таах ааспат, эбээлэрин үөрэҕэ сүтэн – симэлийэн хаалбат диэн эрэнэбит. Арай биридэ ансаамбылы Австрия дойдутугар “Хомус дорҕооно” диэн кэнсиэркэ кыттыны ыларга ыныры кэлбитэ. Бары бараары хомунуу – тарааны бөҕө буоллулар. Арай биһиги ийэбит эрэ тоҕо эрэ үөрбэт – көппөт, хомуммат уонна онно барбаппын диэн батан кээһэр. “Тоҕо барыаххын баҕарбаккын?” – диэн буолбутугар – “Немецтэр аҕабын бу күн сириттэн матарбыттара эбээт, мин тоҕо баран үөрэ-көтө кинилэр тэрээһиннэригэр кыттаахпыный?” – диэбиттээх. Онон оҕо сылдьан, тулаайах хаалбыт киһи фашистарга хом санаата сүрэҕэр, санаатыгар ааспат баас буолан, өр сылларга сөнө сылдьар эбит этэ. Омук сиригэр баран, көрөн – истэн, сэргэхсийэн кэлиэ диэбиппит табыллыбатаҕа. Ансаамбыл кыттыылаахтара бары да элбэх оҕо ийэлэрэ, эбээлэрэ күннээҕи түбүктээх үлэлэрин кэннэ, репетициялана диэн ааттаан, бииргэ түмсэн, алтыһан, сонуннарын үллэстэн көрсөллөрүн олус сөбүлүүллэрэ. Өссө ол кэлэр элбэх омук киһитин көрсөн, кинилэри кытта сэлэргэһэн, бииргэ алаадылаах сүөгэйдээх чэйдээн ааһалларын олус диэн астыналлара. Туох эрэ олох атын эйгэҕэ тиксэн, сананы билэн тарҕаһаллара кинилэр санааларын көннүөрдэрэ, саҕахтарын кэнэтэрэ... Билигин биһиги, кини сааһыран эрэр оҕолоро, бары ийэбитин ахтан аастахпытына олус да кэрэ, үтүө – мааны амарах майгылаах, олоххо активнай позициялаах ийэлээх этибит диэн киэн тутта саныбыт. Кини сырдык сыдыаһа олохпутун куруук арыаллыы сылдьар курдук, бэйэбит олохпутугар сыһааммытын кини олоҕор тэнни тутан көрөн олорбут, оҕолорбутугар, сиэннэрбитигэр кини сырдык аатыгар сүгүрүйэн туран холобур буоларын курдук кини туһунан кэпсибит.

Күннэй Романовна Шадрина,

“Хотугу сулус” Республикааҕы күрэх 2000 с.

“Хомус” номинация лауреата.

Эбэбит импровизатор хомусчут этэ...

Күннэтэ ахтар-саныыр күн күбэй ийэбит, эйэҕэс эбээбит Шадрина Елизавета Михайловна – тыыл, үлэ бэтэрээнэ. 1930 сыллаахха III Маалтааныга күн сиригэр көрбүтэ. 1950 сыллаахха Шадрин Егор Николаевичка кэргэн тахсан, Төхтүргэ сүктэн киирбит, алта оҕо тапталлаах ийэтэ, элбэх сиэн, хос сиэн тапталлаах эбэтэ. Эбээбит олус эйэҕэс майгылаах, аһыныгас дууһалаах, минньигэс астаах, үлэни өрө

туппут, дьонно-сэргэбэ үтүө сыһыаннаах киһи этэ. Саахымат, чаппараах, сахалыы танас арааһын ойуулаан-мандардаан тигэрэ, уруһуйдуура. Хоһоон, оһуокай айар талааннааба. Эбэбит- импровизатор хомусчут этэ. Хомус - кини кутун туттарбыт саамай сөбүлүүр дьарыга этэ. Биһигини сиэннэрин хомуска уһуйбута, хомус кистэлэннэригэр, сыһыа тардан оонньоууга үөрэппитэ, хомус эмтээх диирэ. Элбэх араас конкурстарга кыттан миэстэлэһэн лауреат, дипломант аатын ылан эбэбитин үөрдэрбит. Киниэхэ кэллэххэ наар «ыл, оонньоон ыл» диир буолара. Айылбаттан айар дьоһурдаах буолан, олорон эрэ эмискэ хоһоон, оһуокай тыллара өйүгэр кутулан, сааһыланан кэлэр эбиттэрэ. Кэлин харабынан көрбөт буолан да олорон, кэрэбэ сырдыкка тардыһара, итэбэйэрэ сүппэтэбэ. Урут ыллаан-туойан, хоһоон ааһан, хомус тардан, сценкаба оонньоон сыанаттан түспэт буоларын, үгүс үөрүүлээх түгэннэргэ оһуокайдаан тэйэрин мэлдьи сирэйэ сырдаан олорон ахта-саныы кэпсиирэ. Эбэбитигэр, ийэбитигэр махталбыт мунура суох, кини аатын ааттата, олохпут устун үтүө холобур оҕосто сылдыһахпыт.

Шадрина Елизавета Михайловна

импровизатор хомусчут, оһуокайдьыт

“Кэскил” ансаамбыл 10 сыллаах үбүлүөйүгэр эппит оһуокайа.

“Кэскил” 10 сыллаах үбүлүөйэ

Оһуо-оһуо оһуокай,
Уран-нарын тарбахтаах
Улуус уустуур дьонноро
Укулаат тимири уһааран,
Ууран-тутан чочуйбут
Уран-нарын тыллардаах
Хомустарым барахсан,
Уоска-тиискэ даһаллан,
Устар ууну сомоһолоон,
Хоһуйан-туойан бардабына,
Уолан киһи барахсан
Уйулбатын хамсатыа,
Илиилэрбит күүһүнэн
Эрийэ охсон истэххэ

Эдэр эмэн дьонноробун
Итии-сылаас мичээрдиэ.
Эһиэ-эһиэ эһиэкэй,
Ийэлэрбит, аһаларбыт
Иллэн эрэ буоллаллар,
Күлүк сири буланнар,
Күөххэ-окко олорон,
Хомуһунан хоһуйсан,
Холоонноохой доһотторун
Холбоһорго ынгыран,
Ыраас таптал иэйиитин
Хомус нарын тылынан
Этэр-туойар этилэр.
Кэрэ-нарын бэйэлээх

Кыргыттарым кыттыспыт
“Кэскиллиирэ” ансаамбыл
Уоннуур сылын туоларын
Үбүлүөйдээх күнүгэр,
Ыраах-чугас сирдэртэн
Ыалдыт дьону ыныран,
Дьокуускайдыр куоратым
Дьонун-мааны дьоннорун
Тобуорута мунһаммыт,
Араас саха аһынан
Айах тутан аһатар,
Анабыллаах күннэрбэр
Хомус тардан хохуйан,
Эһиэкэйдээн эйээрэр
Эмээхситтэр биһиги,
Уоннуур сыллаах үлэбитин
Иилээн-саҕалаан тэрийбит,
Бастын-мааны дьоммутугар
Махтал тылын этэбит.
Мантан кизһэ өртүгэр
Ыалдыттартан күүтэбит
Көрдөөх-нардаах ырыанан
Күндүлүөххүт буолаарай,
Хомоҕой тыллаах хомуһунан
Хохуйуоххут буолаарай.
Аны уонча сылынан
Эһиэ-эһиэ эһиэкэй.

Кунду киһибит – Эбээбит...

Биһиги эбээбит Капустина Варвара Сидоровна муус устар 15 күнүгэр 1928 сыллаахха Ханалас улуунун Тиит Эбэ сэлиэнньэтигэр Архипов Сидор Егорович дьиэ кэргэнигэр бастакы, соботох оҕонон төрөөбүтэ. Ийэтэ ыараханлык оҕолонон, өрүттүбэккэ күн сириттэн күрэммитэ. Онон кырачаан кыыс аҕатыгар уонна көрбөт эбээлээх эһэтигэр иитиллэн улааппыта. Аҕата 1941 сыллаахха уоттаах сэриигэ ынырыллан барбыта, уонна онтон төннөн кэлбэтэҕэ. Тулаайах хаалан, начальнай оскуоланы бүтэрэн баран, эбэтигэр, эһэтигэр көмө буолан, дьиэ ис-тас үлэтигэр үлэлээн, хотонно сылдыһан салгыы үөрэммэтэҕэ. III Малтааныга тахсан олобун аргыһын Хатырык Отууга төрөөбүт Капустин Афанасий Дмитриевич диэн эдэр киһилиин ыам ыйыгар 1951 сыллаахха ыал буолан, бииргэ үлэлээн-хамнаан олорбуттара. Эбээбит бочуоттаах сынньаланна олорон, нэһилиэк общественной олоҕор көхтөөхтүк кыттар этэ, 1987 сыллаахха тэриллибит хомус ансамбылын биир маннайгы кыттылааҕа, импровизатор-хомусчут.

Иван Егорович Алексеев – Хомус Уйбаан, Спиридон Спиридонович Шишигин салайыыларынан атын хомусчуттары кытары Австрияҕа баран концертаан, хомустаан, сири-дойдуну көрөн, сынньанан кэлбитэ. Биһигини оҕолорун, сиэннэрин эмиэ хомус

алыбыгар угуйбута. Биир сиэнэ Розалия эбээтин кытары тэннэ «Кэскил» хомусчуттар ансамбылларыгар сылдыбыта. Билигин кырачаан хос сиэннэрэ эмиэ, эбээлэрин утумнаан, хомус куруһуогар сылдыбаллар. Эбээбит иистэнньэн буолан танас-сап бөбөнү тигэрэ: кэтэр тас танаспытын, бэргэхэлэри, унтуулары, соннору, сахалыы бэйэтигэр, оҕолоругар, сиэннэригэр кэтэр комплектары тигэн хаалларбыта. Нэһилиэккэ ыытыллар тэрээһиннэргэ барытыгар кыттара. Кэргэнинээн, Афанасий Дмитриевичтыын 63 сыл эйэ дэмнээхтик олорон икки оҕону иитэн, дьон онорон, элбэх сиэннэнэн ньир бааччы ололорбуттара. Күндү эбээбит, тутуһар тутуахпыт, эргийэр кииммит, тапталлаах киһибит ыарахан ыарыыттан 2014 сыллаахха тыына быстыбыта. Биһиги күндү дьоммутун санаабатах күммүт диэн суох, кинилэр биһиэхэ куруутун холобур буолаллар. Олорбут олохторун, саҕалаабыт саҕахтарын салгыы туруохпут диэн андаҕайабыт.

Оҕолоро, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ

Перловская Анастасия Дмитриевна
2008 сылтан “Кэскил” ансаамбыл салайааччыта,
импровизатор хомусчут.

Хомус-көлүөнэ ситимэ.

Эбэм Марфа Михайловна Заморщикова туһунан сырдык санаалар...

Саха дьоно былыр былыргаттан ырыа ыллаан, хомуска оонньоон санааларын көннүөрдэллэрэ, үөрүүлэрин-көтүүлэрин, иэйиилэрин кэпсииллэрэ, бэйэ-бэйэлэрин ырыанан да, хомуһунан да хохуйсаллара.

Мин эбэм Маappa эбэтиттэн Балбаараттан бэриллибит тылга, ырыаҕа, оһуокайга, хомуска дьоһура эдэр оҕо сааһыттан биллэрэ үһү. Кини эбэтэ дьонугар-сэргэтигэр “Балбаара барахсан” дэтэр айылҕаттан уус тыллаах хоһоонньут, бараммат ырыалаах оһуокайдыт, ону ааһан илиитигэр айдарыылаах отоһут, ырааҕынан-чугаһынан ынырыыга сылдыар баабыскаһыт эбитэ үһү. Кини биир хоһооно маннайгы сахалыы букубаарга бэчээккэ тиһиллибитэ. Былыргы үөрэбэ суох тыа дьахтарыгар сытыы-хотуу, туруору майгылаах буолан баттыгаһы утары дьонун-сэргэтин туһугар тойонтон-хотунтан толлон турбакка аахсара дииллэр. Эбэм кинини батыһа сылдьан ырыатын-тойугун, хомуска оонньоурун оҕо эрдэбиттэн этигэр-хааныгар ингэринэ улааттаҕа.

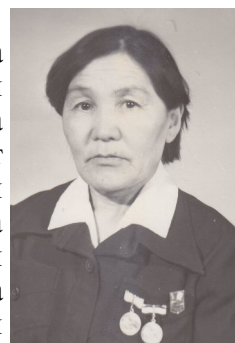
Марфа Михайловна Федотова 1924 сыллаахха Нөмүгүгэ төрөөбүтэ. Сэрии аас-туор сыллара, сэбиэскэй былаас кэмнээҕи күргүөмнээх үлэ, онтон Албан аат, чиэс-бочуот. Эбэм үгүс сылга ыанньыксыттаабыт сырата, элбэх советскай ыччаты үлэбэ уһуйбута Үлэ Кыһыл Знамята орденынан бэлиэтэммитэ, оройуон сэбиэтин депутата, РФ Тыатын Хаһаайыстыбатын Үтүөлээх үлэһитэ буола үүммүтэ. Бу сыллар тухары кини нэһилиэгин общественной олоһор көхтөөхтүк кыттар актыыбынай позициялаах коммунист этэ. 1986 сыллаахха дьүөгэлэрэ түмсэн бэтэрээн кулууба тэриммиттэрин олус сэргээбитэ уонна хомус ансаамбыла тэриллэбитигэр үөрүүнэн хомуска кэлбитэ. Сүрэҕи ортотунан киирэр гына былыргылыы сыыйа тардара, ыһыахтарга оһуокай таһаарара. Ансаамбылга олус иллээхтик, үөрэ-көтө, куруук инники күөннэ бары тэннэ суулаһан сылдыбыттарынан олус истинник, сирэйэ сырдаан олорон ахтара. Саха маанылаах танаһын кэрэтик мандардаан тиктэллэрэ, сотору буолаат оҕолорун,

сизиннэрин тангыннаран, симээн хомуска сизтэн ажалбытара. Ийэм Варвара Николаевна айылжаттан бэриллит талаана аһыллан, ансаамбылга кэлэн, хомуу сэргэстэһиннэрэ сахалы ырыаны-тойугу киллэрэн, холбуу тутан ыччаттары үөрэтэн барбыта. 10 сыл “Кэскили” иилээн-сажалаан, республика таһымнаах тэрээһиннэргэ куруук инники күөһнэ кыттаннар, ансаамбыл сайдыытыгар сүһкэн өһөлөөх киһинэн буолар. Утум салжанаар, биһиги дьиз-кэргэн бары хомуска сыстан барбыппыт. Быраатым, онтон мин, биһиги оһолорбут, билигин мин сизиннэрим хомуу сэргиир эрэ буолбатахпыт, күндүтүк тутар “Күндү” малбыт буолла. Үйэни уһуордаан кэлбит утуммут уһуу, өбүгэбит бэлэбэ - хомуспут оонньоһо, сахалы куппут салжана туруожа диэн эрэнэбин.

Тарасов Федор Владимирович
*«Саха» НКХХ Хангаластаагы филиалын
режиссера, оператора*

Хомус – саха төрүт үгэһэ.

Мин «Кэскил» хомус ансаамбылыгар 1987 дуу 1988 сыллаахха дуу, бу диэн өйдөөбөппүн хомус куруһуогар кирибитим. . Биһигини Матрена Тарасовна Ильина хомус тардытыгар үөрэппитэ. Ол сажана Матрена Тарасовна “Кэскил” хомус ансаамбылын сана төрүттээбит кэмэ этэ. Бастаан утаа дьарыктанарбытыгар Матрена Тарасовна дьизтин кыра саалатыгар, кыра сизнэ Ваня Ильин, кыргыттар Сахаайа Моисеева, Ира Лаврентьева, Оля Федорова уонна мин буолан дьарыктанарбыт. Ол курдук сыһаа-баһа хомуска оонньоурга үөрэнэммит, конкурстарга, кэнсиртэргэ кыттар буолбуппут. Кэлин өссө элбэх оһолор эмиэ эбиллибиттэрэ. Биһиги оһолору кытта тэннэ Матрена Тарасовна үөлэһнээхтэрэ - саастаах ийэлэр, эбээлэр хомус ансаамбылыгар эмиэ бааллара. Олор ортолоругар мин ийэм Тарасова Варвара Петровна эмиэ баара. Бу санаатахха, хомуска үөрэнэр бажалаахпын көрөн, ийэм барахсан көбүлээн, сирдээн хомус ансаамбылыгар киллэрбит буолуон сөп. Ийэм туһунан кыратык кэпсиир буоллаахха. Биһиги ийэбит Варвара Петровна 1936 сыллаахха III Маалтааныга күһ сирин көрбүтэ.

Кэлин Маалтааньттан көһөрүү сажана Төхтүр нэһилиэгэр көһөн кэлбиттэрэ. Эдэр сааһыттан ыанньыксыттыыр этэ, элбэх хайжабыл грамотаны туппута, үлэбэ ситиһии мэтээллэри иилиммитэ. Кини үлэтин таһынан элбэхтик кулуупка буолар кэнсиртэргэ, ырыажа - тойукка актыыбынайдык кыттар. Дьизитигэр оһох аттыгар олорон эрэ, сахалы матыыптаах ырыаны ыллырын, оһо сылдыһан бу баардык өйдүүбүн. Хомус ансаамбылыгар сылдыһар кэммитигэр элбэх гастролларга сылдыһаталаабыппыт, ону эргэрбит хаартыскалар күһ бүгүннээннэ дылы туоһулаан эрдэхтэрэ. Кэлин улахан гастролбут мин өйдүүрбүнэн 1990 сыллаахха Дьокуускай куоракка сылдыһыбыт буолар. Хомойуох иһин, ийэм 1991сыл саас кулун тутар ыйга бу күһ сириттэн барбыта. Тоһо эбитэ буоллар, мин ол сыл “Кэскил” хомус ансаамбылыттан тахсыбытым. Бажар арыый улаатан көрүүм, санаам атын хайысхаламмыта буолуо дии саныыбын. Ол эрэн хомус ансаамбылыгар сылдыһыбыппыттан олус диэн үөрэбин, күһ бүгүннээннэ дылы истинник саныыбын. Билигин “Кэскил” ансаамбыл кэнээн, инники кэскиллээх ыччаттары көбүлээн, дьарыктыы сылдыһалларын сэргии дуоһуйа көрөбүн. Бажарыам этэ хомус алыбар ылларбыт, дьүһүйбүт, үөрэппит “Кэскил” хомус ансаамбылбар, өссө да кэһии чэчирии

сайда туарыгар, сахалар төрүт үгэстэрин сүтэрбэккэ, хомус добуһуола лынкынас тыаһынан дьону-аймагы үөрдэ туруохтун. Кэскиллээх “Кэскил” ансаамбыл өрүү үрдүккэ сырыттын!

Пирожкова Раиса Васильевна,
Россиятаабы пенсионнай фонд специалиһа.

Ийэбит принцибэ - чөл олох этэ.

Мин ийэм Сысоева Евдокия Игнатьевна, эдэр сааһыттан күүстээх ферма үлэтигэр үлэлээбитэ. Кини элэккэй, сайаҕас майгылаах буолан, коллективка сылдыарын, дьону кытта алтыһарын олус сөбүлүүрө. Эдэр ыччат ферматыгар наставнигынан үлэлии сылдьан эдэрдэри кытта тэбис-тэннэ оонньоон, ыллаан-туойан сылдыар киһи этэ. Ийэбит саамай главнай принциба - чөл олох этэ. «Кэскил» хомус ансамбылга пенсияҕа тахсан баран олус сөбүлээн сылдыбыта. Сахалыы танаһын бэйэтэ араастаан тиктэрэ, бастынатан араас оҕуруонан кизгэтэн астынар аҕай этэ. Хомустуурун таһынан сахалыы норуот ырыаларын ыллырын, частушкаларыын сөбүлүүрө. Арааһынай көрсүһүүлэргэ, кэнсиэрдэргэ кини эрдэттэн куруук үөрэ-көтө бэлэмнэнэрэ. Кэлин төһө да күүстээх ыарыыга ыللлардар, хомуһун бырахпатаҕа, “хомустаатахпына арыый да буолабын” диир этэ. Биһиги оҕолоро, сиэннэрэ эбэбитин куруук сырдыы, үөрэ сылдыар киһинэн ахтабыт, саныыбыт. Ымыы оностубут кыракый хомуһун харыстаан уура сылдыабыт...

Наумова Наталья Афанасьевна,
педагогической үлэ ветерана.

“Кэскили” киэн тутта кэпсиирэ.

Биһиги ийэбит Моисеева Марфа Архиповна “Кэскил” ансаамбыл тэриллэрин саҕана эдэр-сэһэх, бары тэрээһиннэ үөрэ-көтө, астына сүүрэр-көтөр, сана пенсияҕа тахсыбыт кэмэ этэ. Ол саҕана оскуолаҕа директорынан Соркомов Е.Е. үлэлээбитэ, кини кэргэнэ Клара Ивановна хомуска үлээннээхтэрин түмэн үөрэппитэ. Ол курдук маннай уонча буолан онтон оҕолорун, сиэннэрин, биир дойдулаахтарын түмэн элбээн барбыттара. Элбэх сатабылын, сыратын ансаамбыл маннайгы салайааччыта Ильина Матрена Тарасовна биэрбитэ, ыччаты түмүтэ. Кэлин бэйэбит олохтоох хомусчуппут Варвара Николаевна Перловская иилээн - саҕалаан салайбыта, ол алтыспыт кэмнэрин мин ийэм астына ахтара. Ансаамбыл кыттыылаахтара саха хомуһун тыаһын араас дойдулартан кэлбит ыалдьыттарга биһирэппиттэрэ, ыаллыы сытар нэһиликтэргэ гастролларга, араас тэрээһиннэргэ бэйэлэрин иллэн кэмнэрин кэрэйбэккэ үгүстүк сылдыаллара. Түмсэ түстүлэр да үөрэ-көтө бэлэмнэнэн, ис сүрэхтэриттэн астына кытталлара. Ол кэмнэрин биһиги ийэбит олус күндүтүк саныыра, хомуска бэйэтин сиэннэрин уһуйара, ансаамбыл кэккэтэ кэнээн, үүнэн-сайдан иһэрин астына көрөрө, киэн тутта кэпсиирэ. Биһиги ийэбит 1925 сыллаахха 3 Малдыаҕар нэһилиэк Харыйалааҕар “Ворошилов”

колхозка төрөөбүтэ. Кини 5 оҕоҕо күн сириҥ көрдөрөн, 20 сиэн, 47 хос сиэн эбэтэ буолан, күн сириттэн 83 сааһыгар барбыта. Ийэбит хомустарын олус харыстаан тутара, холбуйатыгар уга сылдыра, сиэннэригэр ылан тардан иһитиннэрэрэ. Ийэм хомуска бииргэ сылдыбыт дьүөгэлэрин ытыктаан, убаастаан, барыларын олус истинник саныыра. Кэлин кулууп сэбиэдиссэйэ Варвара Григорьевна хомусчут эбээлэргэ хоһоон суруйан холонорго соруудах биэрэн, дьүөгэлэр бары хоһоон айаннар, кинигэбэ тиһилибитэ.

Катя Капустина

«Кэскил» ортоку бөлөх оҕолорун хомусчута.

Мин эбээм.

Мин эбээм Васильева Дарья Семеновна Горнай оройуонун Бэс Күөлүгэр төрөөбүтэ. Улаатан Маалтааныга мас сууларыытыгар үлэлии сылдьан эһэбин Капустин Семен Дмитриевичи көрсөн ыал буолан, Төхтүргэ көһөн киирэн, алта оҕолонон, дьиэ-уот туттан быр-бааччы олорон иһэннэр, эһээм ыалдьан бу сиртэн букатыннаахтык бараахтаабыт. Эбээм барахсан соҕотох хаалан, алта оҕотун иитээри иккилии сиргэ үлэлээтэр да, кэрэбэ - сырдыкка дьулуһарын күүһүнэн, нэһилиэккэ буолар кэнсиэртэргэ наар кытара үһү. Сана дьылга маскараат арааһын тиктэн кыттарын сөбүлүүр эбит. Эбэм “Кэскил” ансамбыл биир маннайгы кыттааччыта эбит. Хаартыскаҕа көрдөххө ыаллыы олорор дьүөгэлэринэн - однокласснигым Тарасов Вильям эбээтинэн Варвара Петровнаһын, дьүөгэм Ильина Вероника эбээтинэн Матрена Тарасовнаһын саха танастаах түспүттэрэ элбэх. Хомус алыптаах тыаһыгар абылаппыт эбэбин Дарья Семеновнаны утумнаан мин эмиэ хомуһу таптыбын, “Кэскил” ансамбылга сылдыабын. Ортоку бөлөх оҕолорунаан элбэх күрэхтэргэ, ыһыахтарга, сир-туом тэрээһиннэригэр хомустаан сайдабыт, санаттан сананы билэбит.

Наумова-Березкина Дарья Дмитриевна

86 саастаах ансамбыл кырдыаҕас кыттыылааҕа, үлэ бэтэрээнэ, Төхтүр бочуоттаах олохтооҕо.

«Кэскилбит» киэн эйгэбэ сырдыы турдун!

Мин, Наумова –Березкина Дарья Дмитриевна, Төхтүр нэһилиэгин олохтооҕунабын. Манна 1957 сыллаахха Маалтааньтан көһөн кэлэн, дьиэ туттан, оҕо төрөтөн, ыанньыксыттаан, тарбыйах көрөн, оҕуруотчуттаан, детсадка повардаан пенсияҕа тахсыбытым. Кэргэним Наумов Иннокентий Петрович тырахтыр курсун бүтэрэн манна Төхтүргэ ананан, өр кэмнэ энкилэ суох үлэлээн пенсияҕа барбыта. Төхтүргэ маннайгы тырахтарыыс этэ.

Пенсияҕа тахсан, үлэттэн сынньанан, дьүөгэлэrim ынырыыларынан хомус ансамбылыгар 1987 сыллаахха киирбитим. Биһигини хомуска, маннайгы дорҕоонно үөрэппит учуутал идэлээх Соркова Клара Ивановна этэ. Ансамбылга Төхтүр дьахталлара Капустина Дарья, Капустина Варвара, Борисова Мария, Шадринна Елизавета, Ефимова Татьяна, Попова Маргарита, Ильина Матрена, Заморщикова

Онтон ылата хомустаан , гастроллаан, кэлин Төхтүр олохтоохторо, үөрэнээччилэрэ кыттыһан үчүгэй бэйэлээх ансаамбылга кубулуйбуппут. Ханалас оройуонун, нэһиликтэринэн кэрийэн, Уулаах–Аан, Булгунньахтаах, Нөмүгү, Өктөм, Покровская кулууптарыгар концерт көрдөрбүппүт, хомуспутун билсигиннэрбиппит.

Биһиги Ханалас улуугуар маннайгынан тэриллибит Хомус ансаамбыла буоларбыт буолуо дии саныбын. Онтон, биллэн –көстөн, хаһыакка бэчээттэнэн, аатыран Дьокуускай куорат театрдарыгар концердаабыппыт, күөх экранга көстүбүппүт, радиоҕа иһиллибиппит.

Бу кэмнэр устата салайааччыларынан үлэлээбиттэрэ Ильина Матрена Тарасовна, Перловская Варвара Николаевна. Республикаҕа биллэн –көстөн аны тас дойдулартан биһиги хомуспутун интириэһиргээн Японияттан, Германияттан кэлэн киинэ уһулан барбыттара. Бу барыта биһигини арыаллаан илдьэ сылдыбыт тэрийээчибит Шишигин Николай Спирдонович сырата этэ.

Мин кырдыаҕас киһи махталым улахан дьүөгэлэрбэр, тэрийээчилэрбитигэр, бу сыралаах улэбит хаалбакка, Төхтүрбүтүн сайыннара, туругурда тураргытыгар , ансаамбылбытын үрдүк таһымна таһааран киэн эйгэҕэ сырдата тураргытыгар баҕарабын.

Саһарбыт страницалар кэпсиилэр...

Биһиги бастаан 1985 сыллаахха бэтэрээннэр кулууптарын тэриммиппит. Маньа кулууп сэбиэдиссэйэ Шадрина Варвара Тригорьевна иилээн саҕалаан үлэлэппитэ. Маннай Капустина Варвара Сидоровна, Моисеева Марфа Архиповна, Топова Маргарита Птицкова, Шадрина Елизавета Михайловна уонна мин үлэбитин саҕалаабыппыт. Төхтүр оскуолатыгар Сорқомова Клара Ивановна диэн учуутал баара, кини маннай хомуска үөрэтиини саҕалаабыта. Араас кэнсиэрдэргэ кыттан нэһиликтэринэн, оройуон устун элбэхтик сылдыталаабыппыт. 1986 сыллаахтан Төхтүр оскуолатын оҥолорун хомуска үөрэппитим, бастаан 4 оҕону, онтон эбиллэн 13-14 буолбуттара. Бэтэрээн дьүөгэлэрбинэн оҥолорбутун кытта холбоһон «Кэскил» ансаамбыл буолбуппут. 1988 сыллаахха Дьокуускай куорат хомусчуттарын кытта Намга маннайгы кэнгириэскэ сылдыбытым. 1991 сыллаахха үөрэтэр оҥолорум иккис кэнгириэскэ куоракка пионер дыбарыаһыгар кыттыбыттара. Бу сылларга элбэх күрэхтэргэ, тэрээһиннэргэ көхтөөхтүк кыттан мэлдьи инникү күөһүгэ сылдыарбыт:- 1989 сыл. Улууспутугар хомус кункурсуугар кыттан иккис миэстэни ылбыппыт;

1991 сыл. Хаһан да умнуллубат өйдөбүлү миэхэ маннайгы Аан Дойдутааҕы хомус кэнгириэһигэр кыттыбытым хаалларбыта. Манна кыттыбыбар көмөлөспүт Спиридон Спиридонович Шишигинга улахан махталбын этэбин. Бу кэмнэргэ Англияттан, Америкаттан, Японияттан, Канадаттан кэлэннэр билсигэн, санаа атастаһан, видеоҕа устан бараллара. Ордук Японияттан Лео Тадагаваны уонна Юкико Харионы кытта ыкса доҕордоспуппут.

- 1993 сыл. Өктөмгө хомус күрэхтэри кыттыбыппыт;

- 1993 сыл. Төхтүргэ Хомус дьэтин үөрүүлээх аһылытыгар улахан кэнсиэр

- 1994 сыл. Покровскайга “Саргы түһүлгэтэ” диэн саҥа кулууп аһылытыгар кыттыбыппыт.

- 1994 сыл. Ансаамбылбыт 10 оҕото Англияҕа, Чехословакияҕа баран күүлэйдээн кэлбиттэрэ. Манна биһиэхэ күүс-көмө буолбут Николай Спиридонович Шишигин этэ, онон киниэхэ махталбыт мунура суох.

- 1995 сыл. Дьокуускайга уонна Покровскайга Спиридон Шишигин айар биэчэригэр хомустаабыппыт.

- 1995 сыл. Дьокуускай куорат ыһыаҕар ыңгырыллан эмиэ кыттан үөрэн-көтөн кэлбиппит.

Автобуһунан бэйэлэрэ таспыттара.

Мин уон сыллаах үлэбин үөрэппит оҕолорум уонна төрөппүттэрэ умнубатыннар уонна кэлэр көлүөнэни салгыы үөрэтэ турдуннар диэн түмүктүүбүн.

Ильина Матрена Тарасовна

импровизатор хомусчут, 1987-1995 с.с. ансаамбыл салайааччыта.
“Кэскил” ансаамбыл 10 сыла туолуутугар ахтыта, 1997 сыл.

Мин "Кэскил" хомус ансаамбылыгар 1986 сылтан кыттабын. Бастаан хомуһу тэрийбит учуутал Сорқомова Клара Ивановна этэ. Кэнникэ Ильина Матрена Тарасовна тэрийэн, элбэх оҕо кыттан ансаамбыл буоламмыт күн бүгүнгэ дылы үлэли сылдыбыт. Улууска араас таһымнаах конкурстарга кыттыыны ылабыт. Аан Дойду варганнай музыкатын II конгресһыгар кыттыбыппыт. Ытыс ымыыта конкурска ситиһилээхтик кыттан импровизатор хомусчут аатын ылбыппыт. Японияттан, Францияттан, Германияттан, онтон да атын сирдэртэн кэлэр ыалдьыттары Кэскил ансаамбыл кыттыылаахтара үөрэ-көтө хомуһунан добуһуолаан көрсөбүт.

Шадрина Елизавета Михайловна.

«Кэскил» ансаамбыл кыттыылааҕа
Олунньу 5 күнэ 1997 сыл.

Мин "Кэскил" хомус ансаамбылыгар 1986 сылтан сылдыбын. Улууска ыытыллар хомус конкурстарыгар кыттабын. Аан Дойдутааҕы варганнай хомус II конгресһыгар кыттыбытым. Оройуонҥа лауреат аатын ылбыппыт. Араас омук сириттэн кэлэр ыалдьыттары үөрэ-көтө хомус тыаһынан эбэрдэлээн көрсөбүт.

Автобиографиялаах **Моисеева Марфа Архиповна.**

Мин 1986 сылтан "Кэскил" хомус ансаамбылыгар билингэ дылы кытта сылдыбын. Улууска ыытыллар араас конкурстарга барытыгар дьүөгэлэрбинээн бары бииргэ тутуспутунан кыттабыт. Аан Дойдутааҕы хомус конгресһыгар сылдьан атын хомусчуттары көрөн, билсэн олус үчүгэйдик сылдыбыппыт. "Ытыс ымыыта" диэн күрэххэ кыттан импровизатор хомусчут аатын ылбыппыт. Ансаамбылга сылдьарбыт тухары элбэх омуктары кытта алтыстыбыт, хомус тыаһын иһитиннэрдибит.

Капустина Варвара Сидоровна.

Бу "Кэскил" хомус ансаамбылыгар 1988 сылтан сылдыбытым. Маннай бэйэбит кулууптугар хомустуур этибит онтон оройуон киинигэр кулуупка тиийэн толорбуппут. Хомус музейа аһылыгыгар Якутскайга сылдыбыппыт, маннайгы хомус конгресһыгар куоракка куоракка толорбуппут. Америкаттан иккэ учуонайдар, хомусчуттар кэлэ сылдыбыттара. Кэлин Австриецтар, французтар, литовецтар, Японияттан Лео Шадагава диэн учуонай кэлэ сылдыбыттара. Кэлбит ыалдьыттары барыларын көрсөн хомуска оонньоон иһитиннэрэбит. Спиридон Шишигин биэчэригэр, Покровскайга санга кулууп аһылыгыгар олус астынан сылдьан кыттан кэлбиппит. Билигин мин 67 сааһым буолла, 7 оҕо ийэтэбин, 17 оҕо эбээтэбин.

Попова Маргарита Титовна.

Хаартыскалар кэпсииллэр.

Бастакы хомусчуттар

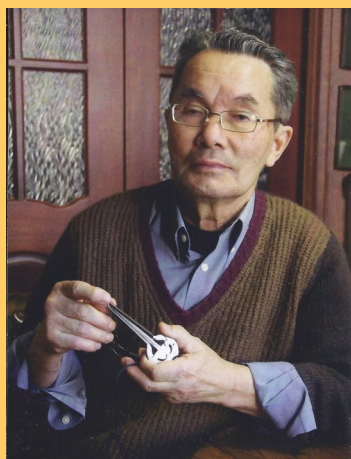

**Антон Брухен «Хомус и маультроммель»
киинэтигэр уһуллуу түгэннэрэ. Төхтүр 1998 сыл.**

Ансаамбыл сайдыытыгар үтүө ааттар.

Алексеев Иван Егорович -
Хомус Уйбаан, СӨ уонна РФ культуратын
үтүөлээх үлэһитэ, Дьокуускай куорат
бочуоттаах олохтооҕо, филологической
наука доктора, хомус Аан Дойдутаабы
киинин президена.

Шишигин Спиридон Спиридонович, виртуоз
хомусчут, СӨ үөрэбин үтүөлээх үлэһитэ,
Ханалас улуунун бочуоттаах олохтооҕо,
Аан Дойдутаабы хомусчуттар түмсүүлэрин
сүбэтин чилиэнэ.

Шишигин Николай Спиридонович,
СӨ культуратын үтүөлээх үлэһитэ,
Аан Дойдутаабы хомус түмэллин
Директора.

Ильина Мотрена Тарасовна «Кэскил»
ансаамбыл маннайгы салайааччыта,
импровизатор хомусчут. «Хотугу
сулус» ытык бэлиэ кавалера.

Перловская Варвара Николаевна
СӨ культуратын туйгуна, 1996-2005
с. ансаамбыл салайааччыта,
импровизатор хомусчут,
Төхтүр нэһилиэтин
бочуоттаах олохтооҕо.

Франц Кумпл, Аан Дойдутаабы
варган обществотун президена,
Төхтүр нэһилиэтин бочуоттаах
олохтооҕо.

Ефремова Мотрена Васильевна СӨ
культуратын туйгуна,
СӨ президенын
гранын кыйыылааҕа.

Шадрина Варвара Григорьевна СӨ
культуратын туйгуна. Ансаамбыл
тэриллитин көбүлээччи.

«Ил Хомус»
I Аан Дойдутаабы ыччат фестивалыа. 2004 сый.

Үгэс буолбут республикатаабы «Ытыс ымыыта» ыччат курэбэ.

2009 сыл.

2012 сыл.

2013 сыл.

2013 сыл.

2014 СЫЛ.

2014 СЫЛ.

2017

Алена Капустина уонна Светлана Тапыева
«Ил Хомус» лауреаттара.

Сысоева Алина бүтүн Россиятаабы
«Таланты России» курэх Гран при
кыайыылааба.

Петровтар - хомусчут дьыэ кэргэн.
Гаврил Васильевич олохтоох мелодист «Төхтүрүм
барахсан» ырыа автора.

Ефремовтар - иистэннээн дьыэ кэргэн.
Иван Николаевич республикатаабы «Утум»
күрэх Кылаан бириинин кыайыылааба.
Александра Ивановна «Кэнчээри» кыра
саастаах хомусчуттар салайааччылары

Борисова Анжела
«Дьүрүһүй хомуһум» республика-
таабы курэх лауреата.

Тапыева Сарыада
«Олонхо дойдутун хомуһа»
Гран при кыйыылааба.

Герасимова Сайыына
«Ытыс ымыгыта» республика-
таабы хомус күрэһин лауреата.

Капустина Диана
«Хомус Куо-2017» кыйыылааба.
Төхтүр.

Платонова Вера Пантелеймоновна рес-
публикатаабы «Туой хайа» ырыа
күрэһэр «Бастын авторскай ырыа»
номинация кыйыылааба. 2016 с.

Саяна Шадрина уонна Анжелика
Филиппова «Планета искусств»
фестиваль 2 степеннээх
дипломанара.
Евпатория, Крым. 2016 с.

Прокопьева Анна Васильевна Бүтүн Рос-
сиятаабы норуот инструментаарын күрэһин
2 степеннээх лауреата.
Хабаровскай куорат 1994 сыл.

Лыткина Татьяна Владимировна
норуот уус - уран оноһугун маастара.

Шадрина Валя
«Олонхо дойдутун хомуна»
Гран при кыайылааба.

Алексеева Аилина Бүтүн Россия-
таабы
«Таланты России» курэх
лауреата.

Толстякова Аграфена
Федора Гоголева аатынан респуб-
ликатаабы курэх лауреата

Фомин Виталий «Көй дуораан»
мантравай музыка курэбин дипломана.

Христофорова Варя
«Мин түөлбэм ытык дыно»
зональнай НПК 1 степеннээх лауреата.

Шадрина Куннэй «Хотугу сулус» респуб-
ликатаабы курэх 1 степеннээх
лауреата 2000 с.

«Кэскиллэр» тас дойдуларга

Австрия
2000 жыл.

**“Sanat Pirlantasi” фестиваль 1 степеннээх дипломаннара.
Турция Анталия куората. 2014 сыл.**

Дойду тэбэр сурэбэр Москва куоракка. 2012 с.

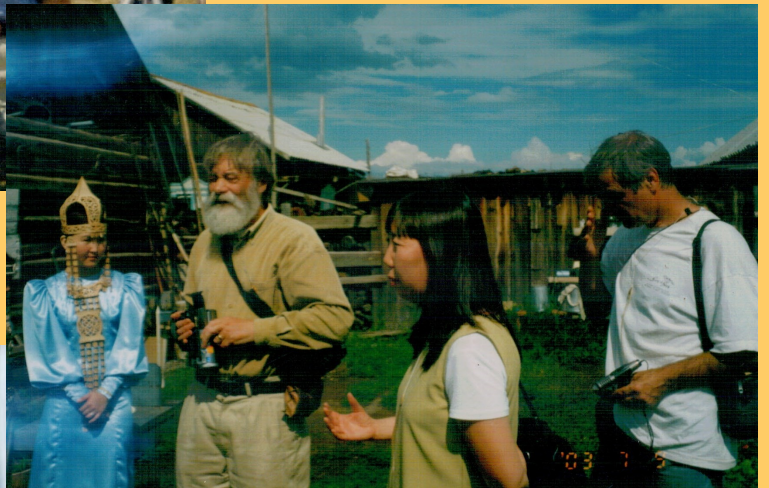
«Радуга Сабантуя» наруоттар икки ардыларынааҕы
фестиваль 3 степеннээх лауреаттара.
Татарстан республиката. 2012 с.

Омуктары кытта алтыһы.

**«Странные звуки счастья» Диего Паскаль Панарелло
киинэтигэр кэнчээри хомусчуттара.2012 с**

Фольклорный коллектив "Кэскил"

"Сарданаалаах Аартык" Республиканский конкурс песни и танца
13 - 17 февраля 2008г. с.Октемцы, Хангаласский улус РС(Я) Фотофирма "Фокус" 345-004 891422

"Сарданаалаах Аартык" Республиканский конкурс песни и танца

*Ансамбль хомусистов "Кэскил"
Худ.рук Пераовская А.Д.*

День хомуса в Хангаласском улусе

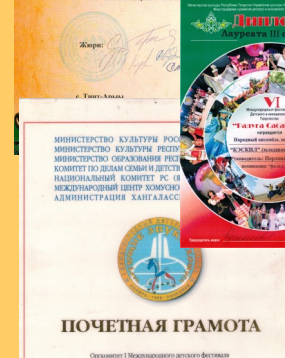
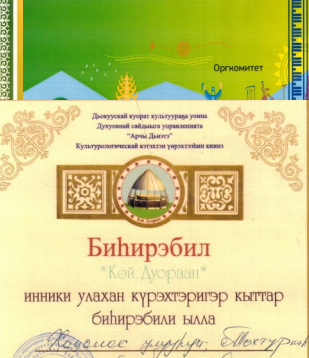
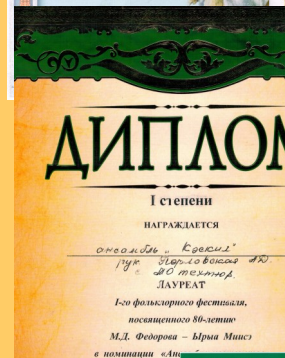
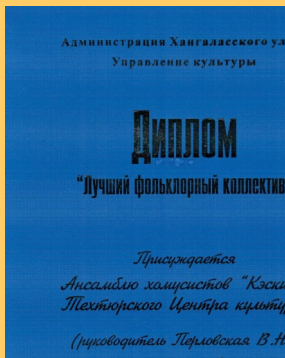

Афанасьева Клавдия Алексеевна
педагогической үлэ бэтэрээнэ.

Саха хомуугар махталым.

Саха киһитэ хомус тыаһын иһиттэҕинэ уйулҕата уһуктар, дууһата уоскуйар. Мин оҕо сылдьан аҕам хотуур тимириттэн сүрдээх борустуой көрүннээх, ол гынан баран этигэн тыастаах хомууһу оностубута. Хаһан эмэтэ уоһугар дабайан, төбөтүн кыһаччы туттан сыыйа тардан ураты нарын, кэрэ тыаһы иһитиннэрэрэ. Хомус ураты тыаһын иккистээн студенны сылдьан, факультеттар икки ардыларынааҕы көрүү фестивалга физмат студена Шишигин Спиридон Спиридонович сыанаҕа тахсан, көбүс-көнөтүк тэбинэн туран ис сүрэхиттэн тардарын сөҕөн истибитим. Кинини оччотооҕу сэбиэскэй кэмтэн, интернациональной иитии мунгутаан турар кэмигэр сахатын хомуһун өрө тутан илдьэ сылдыбытын иһин улаханник убаастыбын. Билигин хомус Аан Дойдуга, космоска тийэ табыста, республикабытыгар уникальной экспонаттардаах хомус музейа ситиһиилээхтик үлэлиир. Бу музей директора Шишигин Николай Спиридонович, Төхтүр оскуолатыгар директорды сылдьан “Кэскил” хомус ансаамбыла сайдарыгар, киэн аранаҕа тахсарыгар, омук хомусчуттарын кытта сибээс олохтоон, хомус хоһун онорон, кэскиллээх үлэни тэрийбит улахан өнөлөөх. Билингэ дылы сибээһин быспат, күүс-көмө буолар. Биһиги хомуспут ансаамбыла Төхтүр нэһилиэгин сирэйэ, культурнай-сырдатар үлэҕэ дьоһун визитката буолар. Бастаан саҕалыылларыгар хомуу тардар совхоз төһүү үлэһиттэрэ, улахан дьиэ-кэргэн ийэлэрэ, эбээлэрэ сиэннэрин кытта бииргэ түмүллэн народнай ансамбылга тийэ сайдалларыгар элбэх үлэни ыһпыттара. Соркова Клара Ивановна - Культура Туйгуна, элбэх кэнчээри ыччаты ырыаҕа-үнкүүгэ такайбыт талааннаах салайааччы, сахалыы танаһы Төхтүргэ бастагынан тикпит-тарбаппыт норуот маастара Киприянова Александра Николаевна үтүөкэн иистэннээн – дьин чаччы энтузиаст дьон буолаллар. “Кэскил” ансаамбыл хомусчуттара үксэ фермаҕа үлэлиллэрэ, производство чулуулара, наставниктар, депутаттар этилэр, уус-уран көрүү кэнсиэртэригэр сыананы кизгэтэр артыыстар этэ. Попова М.Т., Сысоева Е.И., Заморщикова М.М., Ефимова Т.И., Моисеева М.А., Капустина Д.В., Наумова Д.Д., Тарасова В.П., Капустина В.С., салайааччылары Ильина М.Т. оскуолаҕа өр сыл бэрткэ үлэлээбитэ, импровизатор хомусчукка тийэ үүммүтэ-сайдыбыта. Ыалбыт Дария Васильевна Капустина туһунан ахтан ааһыахпын баҕарабын. Даарыйа эбээни кытта үрдүк мырааны дабайан, сис тыаны сатыы хааман сир астаабатах, отоннооботох оҕо, дьахтар Төхтүргэ аҕыйах буолуо. Ол курдук кини оҕону-урууну батыһыннаран, сирдээн илдьэ сылдьан, отонноох сири булан үргэтэр үтүө дууһалаах, сайаҕас санаалаах киһи этэ.

Шадрина Варвара Григорьевна.

*СӨ културатын туйгуна. “Кэскил” ансаамбылы тэрийбит,
сүрүннээбит Төхтүр КДь сэбиэдиссэйэ.*

Өр сылларга Төхтүр кулуубун сэбиэдиссэинэн үлэлээбит, дыону түмэр талааннаах салайааччы, култуура бэтэрээнэ, Саха Республикатын Култууратын Туйгуна Шадрина Варвара Григорьевна “Кэскил” ансаамбылы тэрийээччилэртэн биирдэстэрэ буолар. 1987 сыллаахха оскуола оҥолорун уонна саастаах дыону түмэн, оччотообу оскуола дириэктэрэ Шишигин Николай Спиридонович көбүлээһининэн хомус ансаамбыла тэриллибитэ уонна тутатына нэһилиэк бары тэрээһиннэригэр инники күөҥнэ сылдьан, саха култууратын пропагандалаан барбыта. Варвара Григорьевна билигин бочуоттаах сынньаланна олорон, бэйэтэ тэрийсибит “Кэскил” хомусчуттарын ансаамбыла “Народная коллектив» үрдүк ааты ылбытын кизэн тутта, элбэх сырдык өйдөбүллэри санаан, үөрэ-көтө кэпсиир.

Эйэбэс көрүннээх
Эдэркээн кыысчааным,
Сахаттан төрүттээх
Талааннаах кыысчааным,
Эйигин көрөммүн
Сүрэҕим сөбүлээн
Сөҕөммүн махтайа санааммын,
Махтаным эйиэхэ сахам кыыһа.
Хотуйар хомуһун тыаһынан
Хотуйууй, эн саха чулуу уолун.
Ньургунун харалдьыкка тахсыта
Эдэр уолун эймэнитэр дууһатын табаннын.
Эймээриччи хомускун эймээрдий.
Эдэр уолум иэйиитэ
Эйиэхэ, эн эдэр түөскэр кутуллауоҕа,
Куккун-сүргүн кууһуоҕа,
Эрдий хотуун кэрэ кыыһым.
Дьүрүһүйэр хомускунан
Дьүкээбил уотунуу хотуйаннын
Холооннооххун буланнын
Холбоон дьолгун хотуйууй.
Эрчимнээх эдэркээн кыысчааным,
Элиэнэм бизрэгэр киирэннин
Энсилгэннээхтик эйээриэн
Хомоҕой хотуун хомускунан
Хомусчут сахам кыыһа.

Нюргуяна Герасимовна Романова

«Кэскил» хомус ансамблынын маннайгы иитиллээччитэ.

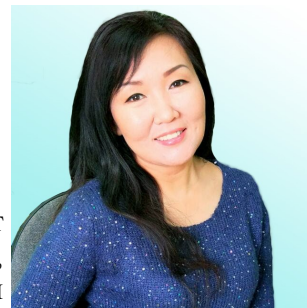
“Саха” НКИХ Намнааҕы филиалын режиссера.

Истин тыллар...

Күн-дьыл түргэнник аһар... «Кэскил» бөлөх тэриллит кэммитэн номнуо 30 сыл ааспыт. Үгүс көлүөнэ уларыда, иһиллэринэн-биллэринэн ситиһиилэр кэлэ тураллар. Оскуоланы араас сылларга бүтэрбит оҕолортон биһиги көлүөнэ хомуска оонньуурга бастакы хараначчылар этибит. Алын кылааска сылдьан кыргыттарбын батыһан тийибитим. Матрена Тарасовна дьиэтигэр ыңыран оонньоторун олус үчүгэйдик өйдүүбүн, бастакы хардыылар онтон сағаламмыттара. Дорҕооннору охсорго үөрэппитэ, саха ырыаларын матыыбын таһаарар этибит. Оҕо оҕоттон үөрэнэр, киһи киһини такыйар. Кэлин мустан-мустан бөлөхтөспүппүт, сылын ахсын кэккэбит ханаан испитэ. Кэлин өйдөөтөххө «Кэскил» уратыта диэн бу бөлөххө көлүөнэлэр ситимнэһиилэрэ оҕону иитиигэ олус дириҥ дьайыыны биэрбит. Куруук аҕам саастаах эбээлэрбит аттыгар сылдьан истибиппит-көрбүппүт, билбиппит-инэриммиппит элбэх буоллаҕа. Төхтүрдээҕи эбээлэрбит чахчы даҕаны саха үгэһин өрө туппут, санаттан сана көлүөнэни уһуйбут, кыахтара тийээринэн норуот тылын уус-уран айымньытын (норуот ырыаларын, оһуохайы, чабырҕабы о.д.а.) тарҕаппыт үтүөлээхтэр. Ону тэнэ оскуолаҕа иити-үөрэтии үлэтэ бииргэ ситимнэнэн торумнааммыта, оҕо дьарыктаах буоларыгар саха үгэһигэр болҕомто ууруллубута билигин да түмүктэри көрдөрөр. Бэйэбит кэммитигэр кыргыттардыын-уолаттардыын биир эймэлээн буолан кэнсиэртэргэ кыттарбыт, араас көрүүлэр, конкурс, фестиваль буолар диэн куоратынан илдьэллэрэ биһиэхэ үрдэ суох үөрүү этэ. Өссө биир саамай умнуллубат уонна сөнөн хаалбыт өйдөбүлүнэн омуктары кытта көрсүһүүбүт этэ. Лео Тадагава, Франц Кумпл, Юкико Хариу курдук уһулуччу дьон саха омугу интэриэһиргээн-үөрэтэн кэлиилэрэ, онуоха биһиги кыахпытынан сатабылбытын тизрдэ сатаабыппыт тускуллаах суол эбит. «Омуктар иһэллэр үһү!» диэни иһиттибит да түргэнник хомулла охсон кинилэри көрсө сахалыы танаастаах хонууга үрүмэччилэрбит. Маныаха барытыгар үгүс кылаатын киллэрбит, үтүө үгэс сайдар кэскилин түстээн үгүс нэһилиэк дьонун хомус тула муспут ытыктыыр киһибитин, оскуолабыт дириэктэрин Николай Спиридонович Шишигины биһиги көлүөнэ истинник, сылаастык саныыбыт. Кини ырааҕы-киэни өтө көрбүтүнэн дьоллоох оҕо сааспыт, оонньуур-күлэр кэмнэрбит, өбүгэ дьүрүһүйэр дорҕооно буолан биһиэхэ - умнуллубат өйдөбүл, сырдык санаа ситимэ.

Хомууу пропагандалыы диэн биһиги көлүөнэ үксүбүт собуруу куораттарынан, тас дойдуларынан сылдыбыппыт. Онон, силигин сиппит оҕо сааспытыгар тапталлаах учууталбытыгар СӨ үөрэҕириитин туйгунугар, Хомус аан дойдутааҕы Түмэлин уонна киинин дириэктэригэр улахан махталлаахпыт.

Кэскиллээх эйгэлээх «Кэскилбитигэр» санаа үтүөтүн туһаайан үгүс ситиһиилэри, сана кыайыылары баҕарабын.

Егорова Сахаайа Сергеевна

*Таатта улууһугар «Ситим» оҕо фольклорнай ансаамбылын
салайааччыта. «Күн чөмчүүк» ансаамбыл хомусчута,
импровизатор хомусчут.*

Мин 1988 сыллаахха оскуолабыт директора Николай Спиридонович Шишигин көбүлээһининэн хомус куруһуогар киирбитим. Хомуска биһигини Матрена Тарасовна Ильина үөрөппитэ. Оля Федорова, Ира Лаврентьева, Федя Тарасов, Ваня Ильин уонна бииргэ төрөөбүт балтым Оксана Моисеева буолан сылдыбыппыт. Онтон сотору Ньургуйаана Афанасьева, Галя Яковлева, Варя Архипова, Аня Осипова, Аня Прокопьева кэлбиттэрэ. Конгресска, элбэх конкурстарга, концертарга кыттар этибит. Тас дойдуларга хомуһу пропагандалыы Словакияҕа, Англияҕа бара сылдыбыппыт. Оскуолабын бүтэрэн да баран күн бүгүнгэ диэри хомуспун ымыы оностон илдьэ сылдыабын. Ол курдук Покровской куорат I-гы нүөмөрдээх орто оскуолатыгар үлэлии сылдыаммын “Саһарҕа” диэн оҕо фольклорнай ансаамбылын тэрийбитим. Элбэх кэккэ ситиһиилэрдэммиппит. Билигин Таатта улууһугар “Ситим” диэн оҕо фольклорнай ансаамбыллаахпын. Улуус, республика хас да төгүллээх лауреаттара, республикатааҕы “Хомус кырдала” күрэххэ I-гы степеннээх лауреат үрдүк аатын ылан, Турцияҕа «Праздник детства и мира» диэн фестивалга ситиһиилээхтик кыттан “Шедевр фестиваля” диэн анал ааты ылан, ситиһиилээхтик кыттан кэлбиппит. Улууспутугар биир тарбахха баттанар ансаамбыл буолабыт. Маны таһынан “Күн чөмчүүк” ансаамбылга бэйэм кыттааччы быһыытынан сылдыабын. Ансаамбылбыт хомус күрэхтэригэр республика хас да төгүллээх лауреата, Гран-при хаһаайына.

Горохов Прокопий Николаевич

үлэ бэтэрээнэ.

Олобум умнуллубат түгэннэрэ.

Төхтүрдээҕи «Кэскил» хомусчуттар бөлөхтөрө саха хомуһун сайдыытыгар биир сүрүн миэстэни ылар дии саныыбын, элбэх эдэр көлүөнэ ыччаты иитэн-үөрэтэн таһаарда. Суос-соботох народнай, видеоантологияҕа киирбит ансаамбыл буолар, бу ситиһиилэрэ үгүс элбэҕи этэр. «Кэскил» хомусчуттар бөлөхтөрүн кытары алтыһыым бу курдук саҕаламмыта. Хотуттан 1985 сыллаахха Төхтүргэ көһөн кэлэн олохсуйбутум. Оччотооҕуа кулууп сэбиэдиссэйинэн Шадрина Варвара Григорьевна үлэлиирэ, нэһилиэктэринэн сылдьан кэнсиэртиирбит, нэһилиэкпитигэр араас тэрээһиннэри ыытарбыт. Ол сырыттаһына Варвара Григорьевна «хомус ансаамбыла баар, онно сырыт диэн этии киллэрбитэ. Кылгас кэмнэ да

буоллар, ол ансаамбылга сылдыбыппын олобум биир кэрэ – бэлиэ түгэнинэн аабабын. Сүрдээх көхтөөх, эйэбэс, истин сыһыаннаах кырдыабастар бааллара, оскуола оҕолорун үөрэтэллэрэ. «Кэскил» хомусчуттар бөлөхтөрүгэр сылдьан хомуска тардарга үөрэммитим. Варвара Сидоровна Капустина былыргылыы сыыйа тардытын кэрэ-хсии истэrim. Эр дьон аҕыйах этибит. Эр дьоннортон Капустин Семен, Кузьмин Владимир, Толстяков Семен, Горохов Владимир бааллара. Аңардас хомуһу эрэ тардыбат этилэр, оһуокайдыыллара, тойуктууллара, хоһоон суруйаллара. Ильина Матрена Тарасовна, Заморщикова Марфа Михайловна, Шадрина Елизавета Михайловна, Сысоева Евдокия Игнатьевна, Ефимов Татьяна Игнатьевна Борисова Мария Петровна, Наумова Дария Дмитриевна бааллара, бары дэгиттэр талааннаах кырдыабастар этэ. Ансаамбылга сылдьар кэммэр Перловская Варвара Николаевна көмөтүнэн тойуктуурга, олонхолуурга үөрэммитим. «Ньургун Боотур» олонхону туруорбуппут. Ити бириэмэбэ оскуола директорынан Шишигин Николай Спиридонович үлэлиирэ, кини көбүлээһининэн оскуола оҕолоро хомус бөлөбөр сылдыаллара, син балачча улахан ансаамбыл этибит. Араас көрсүһүүлэр, тэрээһиннэр ытылаллара, кырдыабастар астарын туппутунан сылдыалларын өйдүүбүн, сүрдээх тэрээһиннээхтэрин сөбөрүм. Кылгастык да буоллар, Төхтүр «Кэскил» хомусчуттар бөлөхтөрүгэр сылдыбыппыттан үөрэбин, олобум умнуллубат түгэнинэн аабабын.

Лиханова Сина Георгиевна

СӨ үтүөлээх учуутала.

Хаңалас улууһун бочуоттаах олохтооҕо.

Кэскили түстүүр «Кэскил».

«Кэскил» хомус норуодунай ансаамбылынан Төхтүрдэр киэн туттуохпутун туттабыт диэн этэр оруннаах. Бу кыракый нэһилиэк аатын Сахабыт сиригэр, ону ааһан Аан дойдуга ааттаппыт ансаамбыл. Кэм кэрдии олус да түргэнник ааһар. Ансаамбылы төрүттэспит сорох ытык-мааны эбэлэрбит билигин биһиги ортобутугар суохтар. Ол эрэри эбэлэрбит ыччаттара хомуһуннаах хомуһу хонкуната оонньоотон «Кэскил» аатын дьолунаахтык илдэ сылдыаллар. «Кэскил» ансаамбыл тэриллииитигэр оскуола учуутала Соркова Клара Ивановна бастакы олугу уурбута. Кини ноталарынан оһууллубут хомустарын үөрэнэччилэригэр көрдөрөн тыаһатарга, оонньоурга үөрэтэн куруһуок арыйбыта. Ол 1987-88 үөрэх сыллара этэ. Эһилигэр нэһилиэк култууратын дириэктэрэ Шадрина Варвара Григорьевна бу куруһуогу кэнэтэн аҕа саастаахтары эбии түмүтэ. Бары түмсэн «Кэскил» диэн аат ылыммыттара, сиэннэрин, баҕалаах оҕолору илдэ сылдьарга быһаарыммыттара. Ильина Матрена Тарасовнаны салайааччынан анаабыттара. Варвара Григорьевна «Кэскил» түмсүү ансаамбыл быһыытынан оонньоур ньымата эбии сайдарыгар сүрүн күүһүн уурбута. Эбии дьин былыргы моһуоннаах сахалыы таҥаһы тиктии наада буолта. Эбэлэрбит уруккуттан да ахтылһаннаах эдэр саастарыгар маанылаан кэппит таҥастарын өйдөрүгэр-санааларыгар иитиэхтээн сырыттаһара. Онон, туоһунан дьарыктанар, сахалыы таҥаһы тигэр Киприянова Александра Николаевнаттан сүбэ ылан таҥастарын тиктэн кэбиспиттэрэ, оҕолорун кытта таныннарбыттара.

Александра Николаевна кэлин норуот маастара буолан олоро сылдыбыт

Төхтүрүн дьонун үөрдүбүтэ. Дэлэбэ да норуот тапталлаах суруйааччыта Далан ыалдьыттыы сылдьан: «Төхтүр дьаамын дьоно бааһынай буолуохтара диэбитим, олох да сахалыы тыыннаах, сахалыы таҥастаах саха дьоно эбиттэр» - диэ дуо! Манна эбэн эттэххэ Варвара Григорьевна сүрдээх айымньылаах үлэһит, сатабыллаах тэрийээччи быһыытынан убаастанар киһибит. «Кэскил» норуодунай ансаамбыл буола үүнэригэр, сайдарыгар кини аатын көмүс суругунан бэлиэтиэххэ наада. Бу түмсүү иитэр суолтата улаханын өйөөбүт киһинэн оскуола дириэктэрэ Шишигин Николай Спиридонович буолар. Кини «Кэскил» ансаамбыл омок сиригэр биллэригэр улахан үлэни ыппыта. Ол курдук кини Япония хомусчутун Лео Тадагаваны «Кэскиллэргэ» бастагы ыалдьыт быһыытынан аҕалан билиһиннэрибитэ. Устунан бу билсии истин доҕордоһуу буолбута. Онтон араас омок сириттэн ыалдьыт элбээбитэ. Омок сирдэригэр ыалдьыттыы да барыыны Николай Спиридонович тэрийбитэ. Нэһилиэгэр хомус хөһүн арыйбыта. Ол кини хомус саха олоҕор суолталааҕын өйдүүрүн уонна өйүүрүн туһута. Онон Николай Спиридоновичка ис сүрэхтэн улаханлык диэн махтанабыт. Бу кэмгэ саха хомуна киэнник сайдыбыта. Онон «Кэскиллэр» араас көрүүлэргэ кыттан ситиһиилэрэ элбээбитэ, оонньоур ньымалара эбии сайдыбыта, таһымнара үрдээбитэ. «Кэскиллэр» кэнсиэртэрин конференсье буолан элбэхтик ытыспытым, гастролларга сылдыспытым. Бу кэмгэ хомуска оонньоохун тиллэн, олоххо киэнник киирэн эрэр кэмэ этэ. Онон икки көлүөнэ сыһыаннарын, ситимнэрин көрбүтүм, билбитим. Эбээлэрбит ыарахан олох кэмин ааспыт буолан сүрдээх мындыр дьон этилэр. Билинни курдук «Һуу-Һаа» буолан аймаммакка барытын хайдах эрэ холкутук ылынар, дьаһанар дьон. Бириэмэ диэни олус харыстыыллар, кэмигэр чопчу кэлэллэр. Холкутук, дьохуннук эрэппэтииссийэлиилэр. Салайааччыларын Матрена Тарасовна эбэтэр Варвара Григорьевна этиилэрин, сүбэлэрин ылынан сценарийдарын, оонньоур ньымаларын тупсараллар. Кэнсиэргэ бары биир киһи курдук бэлэм буолаллара. Кинилэр хомустуу табыстахтарына хайдах эрэ кулууп сыаната сырдыыра, көрөөччүлэр чуумпуран холкутуйан, сэнээрэн хомус абыланар уйдараллара. Эбээлэр холку, дьохун буолан дуу сиэннэрэ эмиэ оннуктара. Ким да кинилэри дьарыйбат, мээһэ солуута суох дьаһайбат. Ийэлэрин эбэтэр эбээлэрин курдук холкулар, истигэннэр, толорумтуолар. Ол сағана чугас эргин гастролга газигынан хаста да тиэстэрбит. Билигин автобуна суох сатаммаккын. Газикка саахыматтыы олон арыый элбэх киһи олорсоро. Хайаан да өйүөлэрин илдэ сылдыаллар. Сылдыһарым тухары биирдэ да ким эмит дьэтигэр тугун эрэ умнубутун олох өйдөөбөппүн. Ол эппиэтинэстээхтэрэ ыччаттарыгар эмиэ бэрилиннэбэ. Аны бэйэ бэйэлэригэр наһаа истинник уонна амарахтык сыһыаннаһаллар. Хайдах эрэ чугас аймахтыы дьон курдуктара. Үөрүүлэрин, хомолтолорун, араас бүччүм санааларын, кыһалҕаларын тэннэ үллэстэллэрэ. Бары бииргэ мустан саастарын бэлиэтииллэрэ. Кэнсиэртиир таҥастарын хайдах тиктибиттэрин кэпсэтэллэрэ. Миэтэрэнэн атыыланар таҥас кэмчи кэмэ буолан урукку хаһаастарынан, туттуллубат буолбут соннорунан араас сахалыы халтан эбэтэр истээх сон, үтүлүк, бэргэһэ, суумка ойуулаан-дьарҕаалаан тиктэллэрэ. Араас омукары, ыалдьыттары көрсөргө кымыс, быппах, сахалыы ас арааһын бэлэмнииллэрэ уонна тэрээһиннэрин саха үгэһинэн дьохуннук тэрийэллэрэ. Маны барытын ыччаттара көрө-истэ сылдьан холобур оностубуттара чуолкай. Хомус тыаһа-дорҕооно киһиэхэ дьайар күүстээгин туһунан араас анал литератураҕа суруллар. Ону ааһан айар дьобуруу арыйар диэтэхпинэ сыыстарбатым буолуо. Ол курдук, биһиги эбээлэрбит иистэнэллэрин ааһан оһуокай таһаарар дьобурдара аһыллан оһуокайдаан дьону түмэ тардаллара, былыргы сахалыы ырыаларын дьирэтэллэрэ, эбии ис туруктарын арыян хоһоон хоһуйар буолбуттара. Хоһоонноругар төрөөбүт дойдуларыгар ахтылҕаннара, айылҕа барахсан кэрэтэ, кырачаан сиэннэригэр тапталлара, дьүөгэлэрин үөрүүлээх күннэригэр баҕа санаалара, үлэттэн астыныы, үөрүү уонна да олох араас өрүттэрэ хоһуйулар. Аҕыйах холобуру аҕалабын.

Заморщикова Марфа Михайловна РСФСР тыатын хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ. Кини сааһын тухары ыанньыксыттабыт буолан сыралаах үлэтин түмүгүн манньык сэмэйдик хоһоонугар этэн ааспыт:

Оҕо-эдэр сааспыттан
Ураа лонкур муостаах
Ураанайдыр ынахпын
Үрүлүччү ыан ылан
Дьонно-сэргэбэ биллэр
Киһи-хара буолбутум.

Ильина Матрена Тарасовна «Кэскил» хомус норуодунай ансаамбылын салайааччытынан үлэлээн сыратын биэрбит ытык киһибит, импровизатор хомусчут, алгысчыт, оһуокайдыт. Кини дьыа кэргэнэ холбоһуктааһын кэмигэр 3-с Маалтааньттан Төхтүргэ киирэн олохсуйбута, силис тардыбыта.

Баттахпыт манхайдар даҕаны
Барытын эргитэ санаатым.
Бу манна кэлбиппит тухары
Барыта этэннэ аастаҕа.
Биһиги Төхтүрбүт диибин мин
Төрөөбүт дойдубар тэнниибин...
Хонуута-сыһыта кэрэтиэн
Биһиги Төхтүрбүт барахсан!

Борисова Мария Петровна Саха өрөспүүбүлүкэтин доруобуйатын харыстабылын үтүөлээх үлэһитэ, «Антон Брухин и муьтроммер» швейцарскай документальнай киинэ биир кыттыылааҕа, истин иһирэх алгыс тылларын дьүөгэтигэр Т.И. Ефимоваҕа манньык диэн хоһоонугар хоһуйан суруйбут:

Сэттэ уон сыл кыһынын,
Будулуйар туманнаах,
Кыраадыстаах тымныыбыт
Хаарын, тыалын, силлиэтин
Санныгар уйунан кэллэбин.
Уһуннук олорон
Сүүс сааскар тийэргэр,
Доруобай буоланнын
Доруобай буоланнын
Сүрэбин баҕатын
Сүһүбүн уйуохтун,
Төрөөбүт күннүнэн
Уруйдаан-айхаллаан
Эбэрдэ тылларбын
Эйиэхэ анаатым.

Моисеева Марфа Архиповна тыыл, үлэ бэтэрээнэ. Айылҕа кэрэтин кэрэхсиир уйан дууһалаах буолан саха киһитэ саамай кэтэхэр кэмин — сааһы ылбаҕай тылынан манньык этэр:

Ылааны сааспыт ыраас хаары
Симэлитэ ууларыа.
Көмүрүө хаарбыт барахсан
Кыбыста ууланьа.
Сибэкки сиздэрэй көбүөрэ
Санаабар эмискэ тэлгэннэ.
Сааскыбыт оһуора-симэбэ

Иннибэр аһыллан көһүннэ.
Онтон дьэ Өлүөнэ долгуна
Бизрэк тааһын сууйуо.
Алаас мүөттээх салгына
Сүрэхпитигэр инизэбэ.

Ити курдук ытык дьоммут суруйбут хоһоонноро дыктилэр, дьин дууһаттан тахсар хомоҕой тыллаахтар. Кинилэр олоххо тардыһыылара, дууһаларын кэрэтэ ырылыччы тылларыгар көстөр. Хомуһуннаах тыллаах хомус абыланар ылларбыт ытык дьоммут баай дууһаларын биир дыкти көстүүтэ. Ону ыччаттара сөбө уонна астына саныыллар. «Кэскил» хомус норуодунай ансаамбыла билинни кэм сиэринэн биллэ уларыйда: састааба, тас көстүүтэ, хомуска оонньуур ньымата уонна таһыма. Оҕону кыра эрдэбиттэн хомуска үөрэтии киирдэ. Ефремова Александра Ивановна детсаакка, Захарова-Желобцова Людмила Петровна оскуолаҕа оҕолору утумнаахтык үөрэтэллэр. Ол түмүгэр араас норуоттар икки ардыларынааҕы, өрөспүүбүлүкэ иһинээҕи курдук күрэхтэргэ лауреат, дипломант үрдүк аатын ылаллар. Александра Ивановна уонна Людмила Петровнаҕа төрөппүттэр махталлара улахан. Өссө биир үтүө салайааччынан Ефремова Мотрена Васильевна буолар. Өр кэмнэ кини кулууп директорынан үлэлээбитэ. Билинни кэмнэ сөп түбэһиннэрэн сана сүүрэни киллэрбитэ. Кини бастагынан республикаҕа эдэр ыччат хомуска күрэбин “Ытыс ымыыта” тэрийбитэ. Бу күрэх үгэс буолан сыллата ытыылла турар. Николай Спиридонович Шишигинныын норуоттар икки ардыларынааҕы эдэр ыччат “Ил Хомус” фестивалын үрдүк таһымнаахтык ыыппыттар. “Кэскиллэр” сыл аайы улуус, республика ыһаахтарын аһыллытын абыланнаах тыастаах хомус таһынан кизгэтэллэрэ эмиэ үгэскэ кубулуйбута, онон Мотрена Васильевнаҕа “Кэскил” ансаамбыл аатыттан махтал тылын этэбит. Хомусчут оҕолорбут бары кэриэтэ бастагы көлүөнэ хомусчуттарын биир талааннаах оҕото Капустина Алена – билигин кини бииргэ төрөөбүт балта Диана, сиэн балта Настя хомустуулар. Васильева (Капустина) Дарья Семеновна - билигин сиэнэ Катя, Капустина Варвара Сидоровна + сиэнэ Варя – билигин хос сиэнэ Лия, Тарасова Варвара Петровна + уола Федя – билигин кыыһа Мария Владимировна ансаамбылга сылдьар, Парасковья Николаевна + уолаттара Семен, Виктор, - билигин сиэнинээн Сайааналыын, Окоемова Парасковья Николаевна + кыыһа Валя – билигин сиэнэ Сережа, Кузьмин Владимир Николаевич аны билигин сиэnnэринээн Колялыын, Никалыын бииргэ сылдьаллар. Заморщикова Марфа Михайловна 4 көлүөнэ хомусчуттары иитэн таһаарбыта. Кини кыыһа Варвара Николаевна билигин да хомустуу, ыллыы-туойа, алгыстыы сылдьар. Ону ааһан «Кэскил» ансаамбылы салайбыта. Билигин Марфа Михайловна сиэнэ Анастасия Дмитриевна «Кэскили» таһаарыылаахтык салайа сылдьар. Онтон кини кыргыттар, ол эбэтэр Марфа Михайловна хос сиэnnэрэ Люся, Лена, Варя, Наташа, Женя, хос хос сиэnnэрэ Нарыйа, Валерия эмиэ «Кэскилгэ» сылдьаллар. Варвара Николаевна уонна Анастасия Дмитриевнаҕа «Кэскил» ансаамбылы утумнаан салайбыккытыгар, сайыннарбыккытыгар, киэн аартыкка таһаарбыккытыгар махтал улахана буоллун. Дьэ, бу курдук бастагы көлүөнэ хомусчуттарын ааттарын билигин сиэnnэрэ, хос сиэnnэрэ санаталлар, дьарыктарын салгыыллар. Ансаамбылга талааннаах оҕо элбэх. Холобур, Сысоева Алина, Алексеева Аилина, Борисова Анжела, Тапыева Сарыада

араас таһымнаах күрэхтэргэ кыттар, кэскиллээх хомусчуттар. Аныгылыы баай, дыкты сүүрээһиннэри оонньоотторуна дьон дыктиргии, кэрэхсии дуоһуйаллар. Былырыын, 2016 с. бэс ыйыгар Евпатория куоракка (Крым) норуоттар икки ардыларынааҕы «Планета искусств» фестиваль-конкурс буолбута. Онно 8-9 саастаахтар группаларыгар Филиппова Анжелика, Шадрина Саяна кыттан лауреат үрдүк аатын ылан улахан үөрүү көтөллөөх кэлбиттэрэ. Бастакы көлүөнэҕэ сылдыбыт оҕолор билигин дьонун дьон. Дьиз кэргэн амарах аҕалара, иһирэх ийэлэрэ. Ньир бааччы олохтоохтор, үлэ-хамнас үөһүгэр сылдыаллар, оҕо-уруу иитэллэр. Онтон билигин хомуска сылдыааччы оҕолорбут кэскиллэрэ өссө иннилэригэр. Ол да буоллар билиннэттэн детсаат, оскуола олоҕор активнайдык кытталлар, үөрэхтэригэр бэркэ үөрэнэллэр. Кэнчээри ыччат кэскилин туһугар аҕа саастаах ансаамбыл кыттыылаахтара кыһаллаллар. Онтон оҕолор төрөппүттэрэ өйөбүл бөҕөлөр. Тангасап тиктиитэ, барыы-кэлии тэрээһинэ кинилэрэ суох табыллыбат. Онон бука барыгытыгар махтал тылын бастынын аныыбыт. Үбүлүөйдээх үөрүүлээх күннүтүгэр этэбит: «Кэскил» ансаамбыл кыттыылаахтара, норуодунай диэн ааккытын бу курдук чистээхтик илдэ сылдыын. Ансаамбылы төрүттээбит бастакы ытык-мааны дьоммут аатын ааттатын, кинилэр холобурдарынан кэнэҕэски ыччат кэскилин туһугар кыһаллын. Ситиһиигит, үөрүүгүт үксээн суон сурахтанын, албан ааттанын!!!

Толстяков Семен Константинович.
Кэргэнэ Валентина Егоровна ахтыыта.

Биһиги аҕабыт Тааттаттан көһөн кэлэн баран, хомусчуттар ансаамбыллара баарын олус сэргии көрөн, тута «Кэскилгэ» кирибитэ. Аҕабыт ыллыыр – туойар, сыанкаларга артыыстыыр талааннааҕа өтөн, нэһилиэк художественнай самодеятельноһугар актыыбынайдык кыттыбытынан барбыта. Иккиэн даҕаны сахалыы ырыаны сөбүлээн ыллыыр буоламмыт араас тэрээһиннэргэ, түөлбөнүн, тэрилтэни кэнсиэрдэргэ куруук кыттарбыт. Ол сағана кулуупка сүрдээх тэрийэр дьобурдаах Варвара Григорьевна Шадрина үлэлиирэ, кини салайан, барыга бары кытыннарара. Сэмэн хомуска сылдыарын наһаа астынар, дьин сахалыы куттаах киһи этэ. Хомойуох иһин аҕабыт 2012 сыллаахха ыарахан ыарыы ылан, күн сириттэн барбыта. Аҕатын талаанын утумнаан, кыыспыт Груня хомуһу таптаан дьарыктаммыта, ансаамбылга кыра кылаастан сылдыбыта. Араас күрэхтэргэ кыайан-хотон астынан кэлэрэ. Дьоккуускай куоракка аатырбыт хомусчут Федора Гоголева аатынан хомус күрэбэр соҕотоһун хомустаан лауреат аатын ылбыта, Тиит Арыыга М.Д. Федоров аатынан күрэххэ бөлөбүнэн кыттан “Гран - при” кыайыылаагынан буолбуттара. Билигин улаатан да баран, хомуһун бырахпат, эдэр ыччаты кытта норуот ырыаларын ыллыы, хомустаһа сылдыар. Уолбут Кэскил эмиэ хомуска оонньоур, сиэммит Мичил эмиэ хомус дьарыгар сылдыар. Онон аҕабыт туйаҕын хатарааччылар – сиэннэрэ утумнаан, хомус музыкатын таптаан, ымыгынан көтүтэ сылдыаллар.

Эртюков Мирон Иванович.

*“Таатта улууһа” МР баһылыгын солбуйааччы.
СӨ Айылҕа харыстабылын туйгуна.
СӨ Уу хаһаайыстыбатын туйгуна.
Россия Уу хаһаайыстыбатын бочуоттаах үлэһитэ.*

Мин «национальной гвардиям».

Мин, Эртюков Мирон Иванович, Хаңалас улууһун Төхтүр нэһилиэгин баһылыгынан 1996 -2001 с .үлэлээбит кэммэр, саамай убаастыыр уонна киэн туттар дьонум хомусчуттар, «Кэскил» ансаамбыла буолара. Мин кинилэри «мин национальной гвардиям» диэн ааттыыр этим. «Кэскил» ансаамбыл саамай активной кыттыылаахтара - салайааччы Перловская Варвара Николаевна, ытык кырдьаастарбыт Ильина Мотрена Тарасовна, Капустина Варвара Сидоровна, Шадрин Елизавета Михайловна, Борисова Мария Петровна, Мордовская Татьяна Николаевна, Попова Маргарита Титовна уо.д.а., туох баар нэһилиэк мероприятияларыгар барытыгар кытталлара. Кинилэрэ суох туох да буолбат этэ. Элбэх оскуола оҕолорун хомус абылаңар уһуйбуттара.

1998 с. республикаҕа аан бастагынан хомус ыһаабын ыппыппыт, онтон тэриллэн күүс сэниэ ылан Саха сириг чулуу, саамай учугэй хомусчуттара Австрияҕа аан дойдутааҕы хомус бастагы конгресһыгар кытта барбыттара. «Кэскил» ансаамбыла баар буоланнар Төхтүргэ Аан дойдуга биллэр хомусчуттара Франц Кумпл, Антон Брухин, Лео Тадагава элбэхтэ кэлэн ыалдьыттаабыттара.

1998 с. «Кэскил» ансаамбылын хомусчуттара Перловская Варвара Николаевна салалтатынан 4 буолан Австрия киин куоратыгар Венаҕа баран концертаан кэлбиттэрэ. Төхтүргэ кэлбит ыалдьыттары барыларын, ол иһигэр Саха сириг бастагы президениг Михаил Ефимович Николаевы, аан бастаан наар кинилэр көрсөллөрө.

Мин манньк үчүгэй, талааннаах дьону кытта алтыспыппынан киэн туттабын, куруук истинник саныыбын.

Перловская Варвара Николаевна

*СӨ культуран туйгуна, үлэ бэтэрээнэ,
Төхтүр нэһилиэгин бочуоттаах олохтооҕо,
импровизатор хомусчут,
1995-2005 с. ансаамбыл салайааччыта.*

“Кэскил” ансаамбыл омук хомусчуттарын кытта билсирһиит туһунан суруйан ахтан ааһахпын санаатым. Мин ансаамбылы салайбыт 10-ча сылбар хомус көмөтүнэн элбэх омук дьонун кытта билистэ-добродосто. Төхтүр нэһилиэгэр элбэхтик кэлэ сылдьыбыта Лео Тадагава журналист этнограф аан дойду хомуһун чинчийээччи Японияттан хомуска эрэ

аналлаах журнал редактора, кини кэргэнэ Чурапчыттан төрүттээх Надежда Попова тылбаасчыт идэтинэн тыл үөрэхтээбэ. Японияттан Хоккайдо арыыттан Торо дэриэбинэбэ олорор «Асо-кай» бөлөхтөн делегация кэлэ сылдыбыта. Бөлөх салайааччыта Абе Сейсуке фотожурналист. Юкико Хариу общественник тылбаасчыт Төхтүргэ түөртэ сылдыбыта, ол түмүгэр Мотрена Тарасовналыын хардарыта суруйсан, сувенир бэлэхтэһэллэр этэ. Антон Брухин аан дойду биллиилээх хомусчута, электроннай хомуһу айбыта кини Швейцария Цюрих куорат олохтооҕо маннай 1995 сыл кэлэ сылдыбыта. Салгыы 4-с кэлиитигэр “Антон Брухин и маультираммель” диэн документальнай киинэни уста кэлбиттэрэ. Иван Шумахер кинокомпания биэс киилээх бөлөх уонна Японияттан Лео Тадагава буолан “Кэскиллэри” үс хонук устата киинэбэ устубуттара. Франц Кумпл икки Австрийскэй университет профессора бастаан Төхтүргэ 1992 с.кэлэ сылдыбыта. Кини 1998 с. Австрия Мольн куоратыгар аан дойду хомус фестивалын тэрийэн ыытарга улахан көмөнү онорбута. Саха сиригэр гуманитарнай көмөнү онорбута уонна биир дойдулаах хомусчуттарын, хомус уустарын «Кэскил» ансаамбылы кытта сибээстээн ыкса билиһиннэрибитэ. Үтүө ыалдытымсах дьонноох Төхтүрү сөбүлээн хаста да кэлэ сылдыбыта. Ол түмүгэр хомус дьиэтин салайааччыта Николай Спиридонович Шишигин “Каре” диэн Австрийскэй фирма ыңырыытынан Австрияҕа бара сылдыбыта. Онтон 2000 с. «Кэскил» ансаамбылтан 4 киһи, Ильина Мария Тарасовна, Капустина Варвара Сидоровна, Капустина Алена уонна мин буолан Аан дойдутааҕы хомус киинин президенэ Саха Республикатын култууратын үтүөлээх үлэһитэ И.Е.Алексеев салайааччылаах уонна Аан дойду виртуоз хомусчута Спиридон Спиридонович Шишигин, Мэнэ-Ханаластан Жиркова Туяра оскуола үөрэнээччитэ Австрияттан ыңырыылаах командировкаҕа бара сырыттыбыт. Австрия киин Европаҕа баар уопсай изэнэ 84000 кв.м. , киһитин ахсаана 8000 000 киһи, Австриецтар олохтоох нэһилиэнньэни 98% ылаллар. Австрия киин куората Вена 1,5 мөлүйүөн киһи олорор. Европа биир саамай сайдыылаах госуларствота.

Биһигини Вена куоракка нууччалыы тыллаах Мариель уонна Анатолий Дункан диэн кэргэнниилэр көрсүбүттэрэ. Анатолий Дункан омугунан нанаец, кэргэнэ австрийка. Владивостокка олорор сылдыбыт буолан нууччалыы үчүгэйдик санарар. «Золотой медведь» диэн чааһынай гостиницаҕа түһэрдилэр. Сарсыныгар биһигини ыңырбыт Манфред уонна Франц Кумпл көрсөһнөр Мольн куоракка Венаттан 2.5 чаас массынанан айаннаан тийдибит. Дьокуускай саҕа нэһилиэнньэлээх, хайалар быыстарыгар турар куорат эбит, гербэтигэр хомус ойуулаах, манна икки улахан хомус уустара олороллор эбит. Кинилэр сылга тыһыынчалыы хомуһу онороллор эбит. Үксүн Америка атыылаһар дииллэр. Биллэн турар соһуйа көрбүппүт-истибиппит олус элбэх. Аан дойду үрдүнэн иһэр уулара ырааһынан киэн тутталлар эбит, уһун үйэлээхтэр эбит, дьахталлар орто саастара 73 сыл, эр дьон 70 сыл эбит. Кунун ахсын кэнсиэртэтибит, Мольн куоракка иккитэ, Линц диэн Дунай өрүс үрдүгэр турар куоракка 300 көрөөччү киирэр саалатыгар көрдүбүт. Вена куоракка иккитэ киин телевидениятыгар интервью биэрдибит. Ити курдук ыалдытымсах Европа биир сайдыылаах дойдутугар сылдыбыппын хаһан да умнубаппын.

Иванова Любовь Васильевна
*Педагогическай үлэ бэтэрээнэ,
СӨ үөрэбэриитин туйгуна.*

1986 сыллаахха оскуола үөрэнээччилэрин Саха норуотун культууратыгар, фольклоругар сыһыарар сыаллаах «Хомус» куруһуога тэриллибитэ. Бу куруһуогу салайан үлэлэтэригэр нэһилиэк ытык

кырдыаҕаһа үлэ, тыыл бэтэрээнэ Ильина Матрена Тарасовнаттан көрдөспүпүтүгэр, сөбүлэһэн дьиэтигэр 5-6 оҕону үөрөппитинэн барбыта. Кэлин Матрена Тарасовнаны кытта нэһилиэкпит ытык кырдыаҕастара, дьүөгэлэрэ, эбээлэр, ийэлэр Төхтүр кулуубун сэбиэдиссэин Шадрина Варвара Григорьевна көбүлээһининэн, хомус тардытыгар сыстан барбыттара. Бу түмсүүгэ Матрена Тарасовна үөрэтэ, уһуйа сылдьар үөрэнээччилэрэ холбоһон «Кэскил» хомус ансаамбыла тэриллибитэ. Онтон ыла номнуо 30 сыл ааһа оҕуста. Бу сыллар тухары ансаамбыл иһинэн элбэх оҕо уһуйуллан, кэрэбэ үтүөбэ сыстан кэллэ. Күн бүгүнгээһинэ диэри оскуола иһинэн фольклор, хомус куруһуога үлэлээн кырдыаҕас көлүнөбит, ытык кырдыаҕастарбыт саҕалаабыт үтүө дьыалаларын салҕаан кэллибит.

Ааспыт сыллар тухары ансаамбыл үүнэн, сайдан, маастырстыбата үрдээн норуот ансаамбылын аатын ылар чизскэ тигистэ. Оскуола иһинэн ыытыллар куруһуогу ырыа, фольклор учуутала Желобцова-Захарова Людмила Петровна, Төхтүр оскуолатыгар үлэли кэлиэбиттэн, иилээн – саҕалаан билингээһинэ диэри айымньылаахтык үлэли сылдьар. Сылын айы ыытыллар республиканскай «Сарданалаах аартык», «Ханалас сулусчааннара», «Полярная звезда» күрэхтэргэ лауреат, дипломан буоланнар оскуола уонна нэһилиэк чиеһин көмүскээбиттэрэ. Манна Людмила Петровна бириэмэтин аахсыбакка, оҕолору дьарыктаан, кыттар көстүүмнэрин тигэн, хас биирдии баҕалаах оҕону кытыннаран, дьарыктаан Саха норуотун культуратыгар сыһыарара хайҕаллаах суол.

«Кэскил» хомус ансаамбыла атаҕар турарыгар улахан кылааттарын киллэрбит ытык дьонунан Варвара Григорьевна Шадрина, Матрена Тарасовна Ильина, Варвара Николаевна Перловская буолаллар. Ансаамбыл араас көрүүлэргэ, күрэхтэргэ кыттарыгар, тас дойдуларга Саха хомуһун, фольклорун сырдатар сырыыларыгар айаннарын көбүлээччилэринэн, салайааччыларынан Хомус музейын дириэктэрэ Шишигин Николай Спиридонович, виртуоз – хомусчут Шишигин Спиридон Спиридонович, профессор Алексеев Иван Егорович – Хомус Уйбаан буолаллар.

Ансаамбыл сайдытыгар, үүнэ - сайда турарыгар нэһилиэк культуратын үлэһиттэрэ Перловская Анастасия Дмитриевна, Ефремова Мотрена Васильевна, эдэр үлэһит - бу ансаамбылга дьарыктаммыт үөрэнээччибит Тапыева Светлана Федотовна бэйэлэрин үлэлэригэр сүрүн хайысха быһыытынан үлэли, утуму салгыы тураллара үтүө дьыала.

Ити курдук, нэһилиэкпит ытык кырдыаҕастара, тустаах үлэһиттэр, эдэр ыччаты, сиэннэрин- оҕолорун бэйэлэригэр чугас тутан, бииргэ Саха музыкальнай инструменыгар хомуска оонньоон, норуот культуратыгар сыһыаран, кэрэбэ уһуйан ытык омок культуратын билиһиннэриилэрэ оҕону олоххо иитиигэ ураты суолталаах холобур буолар.

Инникитин даҕаны «Кэскил» хомус ансаамбыла үүнэ-сайда, маастарыстыбата үрдүү, нэһилиэкпитин ааттата турдун.

Мотрена Васильевна Ефремова.

*СӨ культуратын туйгуна,
Культура ветерана,
«Барҕары» фонда стипендиата.*

«Кэскил» норуодунай хомус ансаамбыла.

Мин 1997 сыллаахха кулуупка үлэли кирибитим. Оччолорго

«Кэскил» хомус ансаамбыла тэриллэн үлэлий сылдыра. Ансаамбылы үлэ, тыыл бэтэрээнэ, импровизатор хомусчут Ильина Матрена Тарасовна салайа сылдыра. Эбээлэр сизэнэринээн, ийэлэр оѳолорунаан улууска, республикаѳа буолар араас улахан тэрээһиннэргэ олус кѳхтѳѳхтүк бэлэмнэнэн кытталлара. Тѳрѳѳбүт тѳрүт культурабыт умнууга хаалбатын туһугар ыччакка тиэрдиигэ ылсыһан үлэлээбиттэрэ. Хомуһу кытта норуот ырыатын-тойугун, саха фольклорун үѳрэтэн үлэбитин ыппыппыт. Хомус алыптаах дорѳоонугар сыыйа тардыы олоѳурбут ньымаларыгар тыыл ветераннара импровизатор хомусчуттар, Варвара Сидоровна, Матрена Тарасовна эдэрдэри уһуйан дьарыктыыллара. Сылтан сыл ансаамбыл кэккэтэ ханаан, улаатан испитэ. Уон биэс сыллаах үлэ түмүгүнэн ансаамбыл базатыгар олоѳуран республика ыччаттарыгар анаан хомус тардыытын фестивалын түмэн ыытары саѳалаабыппыт. Бу кэмнэ ансаамбылы талааннаах ырыаһыт, кѳмүс куоластаах тойуксут Варвара Николаевна Перловская салайбыта. Бастаан улууспут ыччаттарыгар хомус тардыытын фестивалын ыппыппыт. Кэлин, культура министерствотын, ыччат министерствотын, Саха сирийн Президенин граннарыгар үлэлээн, чѳл чэбдик олоѳу тарѳатыы, хомус дьүрүскэнигэр уһуйуллуу ньымаларын киэнник тарѳатыы үлэтин улуустааѳы култуура управлениетын кытта күүскэ үлэлээн «Ил Хомус» международнай фестивалы Саха сирийгэр аан бастакынан манна Тѳхтүр нэһилиэгэр үрдүк тэрээһиннээхтик ыппыппыт. Кэлин бу тэриллибит фестивалы салѳаан ыччат дьоммут хомуска оонньоор дьѳѳурдарын сайыннарыы үлэтин кэрэһэлээн сылтан сыл республикатааѳы «Ытыс ымыыта» кѳрүү фестивалын түмэн ыытан кэллибит. Кэлинни кэмнэ эдэр ыччат, оѳолор хомуска оонньоор дьѳѳурдара күүскэ сайынна. Элбѳх араас ансаамбыллар, биирдиилээн араас ньыманнан оонньоор ыччат дьон элбээтэ. Ситимнээн эттэххэ биһигиттэн кынат үүннэринэн импровизатор хомусчут буолбут ыччаттары ааттыахпытын сѳп: Айсен Аммосов, Артур Семенов, Алгыс Павлов, Айтал Мырсанов уонна да атыттар. Бастакы аан дойдутааѳы ыччат хомуска оонньоутун фестивалын 2005 с. нэһилиэкпитигэр тэрийэн ыппыппыт. Барыта 229 кыттааччы, ол иһигэр 19 хомус ансаамбыла, тас дойдуттан тѳѳрт хомусчут, биир ансаамбыл, ону сэргэ 32 биирдиилээн хомуска оонньооччулар, республикабыт биллиилээх хомус уустара. «Ил хомус» аан дойдутааѳы ыччат фестивалын республикабыт бэчээккэ уонна сырдатан кѳрдѳрѳр, иһитиннэрэн кэпсиир тэрилтэлэрэ үлэ ыппыттара. Ол курдук Ыччат уонна оѳо редакцията - Протоѳьяконов Спиридон, НВК уонна саха радиота, «Эдэр саас» хаһыат редактора Александр Тарасов, «Молодежь Якутии» Попова Варвара, Егор Федоров, «Ил Түмэн» хаһыат Прокопий Бубякин уонна да атыттар. Аан дойдуга биллибит виртуоз, импровизатор хомусчут Алексеев Иван Егорович салайааччылаах сэттэ киһилээх дьүүлүүр сүбэ саха хомуһа ѳбүгэлэрбит үгэстэринэн үйэтитиигэ, үйэлэргэ дьырылыы кѳтѳрүн сыаналаабыта. Икки күннээх кѳрүү түмүгүнэн Гран при анал аат Кривошапкина Лена (Уус Таатта), 2 миэстэ Аргунова Вера, 3 миэстэ Стефан Иверцойзер (Германия). Бастын бѳлѳхтѳрүнэн «Чѳмчүүнэ» , «Этигэн хомус» (Мэнэ Ханалас улууһа), «Кѳмүс туораахтар» (Амма улууһа). «Хомус алыптаах дорѳооно» музыкальнай школалар икки ардыларыгар ааттаммыттара. 1 миэстэ «Иэйии» (Дьѳкуускай куорат), 2 миэстэ «Башпарак» (Горный Алтай), 3 миэстэ «Дьүрүһүй хомуһум» (Нам улууһа). Фестиваль түмүгүнэн 6 эдэр хомусчут «импровизатор - хомусчут» үрдүк аатын ылары ситиспиттэрэ: Кривошапкина Лена, Поскачина Юлиана, Капустина Алена, Слепцова Алена, Аргунова Вера уонна Юдинцев Игорь. Фестивальга Саха сирийн биллиилээх импровизатор, виртуоз хомусчуттара: Аан дойдутааѳы хомус киинин, варганнай музыка президена Алексеев И.Е. , Шишигин.С.С., Дегтярева А.Н., Японияттан фестиваль сүрүн ыалдьыттарынан буолбуттара. Фестиваль иккис күнэ улуус ыһыаѳар үѳрүүлээх хомус дьүрүскэнин кэнсиэринэн түмүктэммитэ.

Ити курдук сүрдээх улахан тэрээһини биһиги нэһилиэк дьѳно-сэргэтэ,

улуустаабы культура управленията, республикабыт ыччатын министерствотын көмөтүнэн үрдүк тэрээһиннээхтик түмүктэммитэ.

Ансаамбыл үлэтэ итинэн тохтоон хаалбакка салгыы иккилии сыл буола -буола республикабыт ыччаттарын түмэн «Ытыс ымыыта» хомус көмүс дорҕоонун киэн куйаарга ыллатан, ыччат фестивалын ыытан, бииртэн биир этигэн хомусчуттары көбүлээн уһуйда, санаттан сана ааттары ааттатта.

Илиибэр тутабын кыракый хомуспун, дьүрүһүтэ ыллата хоһуйабын хомус нарын ийиитин, өбүгэм сүппэт бэлэбэ, кэрэхсэnnэ аан дойду аартыктарынан, дьүрүһүйэ хомуһуннаах тойуккунан абылыы саха норуотун ааттата сылдьабын.

Ансаамбыл үлэлээбитин тухары элбэх доҕоттордоох, омук дойдуларын кытта күүстээх сибээстээх, элбэх табаарыстардаах. Нэһилиэк бочуоттаах гражданина буолбут Австрияттан Франц Кумпл Төхтүр туһунан киинэ устубута, ону Австрия парламеныгар көрдөрбүтэ. Лео Тадагава диэн хомуһунан дьарыктанар, лингвист учуонай японец Төхтүрү Японияҕа сырдаппыт киһинэн буолар. Ону сэргэ Германияҕа, Америкаҕа, Финляндияҕа доҕотторун кытта алтыһан төрүт култуурабыт өлбөт- сүппэт дынҥ сыйаллаах үлэтин кэрэхсии үлэлэһэр дьоннордоохпутунан киэн тутта ааттыыбыт. «Кэскил» бөлөх оҕолоро, кырдыаҕастара Чехословакияҕа, Австрияҕа, Турцияҕа, Татарстанга баран бэйэлэрин саха омук быһыытынан култуураларын көрдөрөн, кэпсээн, сырдатан кэлбиттэрэ.

Ансаамбыл республикаҕа, Россияҕа, омук да сирдэригэр ыытыллар хомус, варган фестивалларыгар ситиһиilлээхтик кыттан көлүөнэттэн көлүөнэни ситимнээн кэллэ.

Культура эйгэтигэр үлэлээбит сылларбар үлэм быстыспат ситимнээх кэмнэрин хомус дьүрүскэн тыаһын , алыптаах дорҕоонун кэнчээри ыччакка үйэтэтиигэ, чөл-чэбдик олоҕу хомуһу кытта ситимнээн үлэлээн кэлбитим . Кыра нэһилиэккэ бүттүүн турунан биир санааҕа оҕолорбутун төрүт култуурабыт үгэстэрин үйэтэтиигэ, дьоһун бэлиэ хомус ансаамбыла инники сайдыыта кэлэр кэм кэрэһитэ. 2006 сыллаахха «Кэскил» хомусчуттар бөлөхтөрө норуодунай ансаамбыл аатын сүгэри ситиспитэ. Билигин ансаамбылы көлүөнэни ситимнээн Анастасия Дмитриевна Перловская салайан айымньылаахтык үлэлэтэ сылдьар.

Үлэлээбит кэмнэrim ситиһиitэ: ансаамбыл бөлөҕө үбүлүөйдээх дьоһун күннэригэр олоҕуран кырдыаҕас бэтэрээн хомусчуттарбыт суруйан айан хаалларбыт хоһооннорун хомуйан, Спиридон Спиридонович Шишигин көмөтүнэн «Сүрэҕим баҕата дууһам ийиитэ» хоһоон хомуурунньуга бэчээттэммитэ. «Кэскил» хомус бөлөҕөр үлэтин сырдатар үс брошюра бэчээттэнэн тарҕатылынна.

Чөл - чэбдик олоҕу ыччакка тарҕатыыга хомус оонньуутун ситимнээн ыччат ортотугар үгүс элбэх үлэлэр улуустаабы култуура управлениятын кытта специалист Федорова Наталья Тимофеевнанын күнү дьылы аахсыбакка араас министерстволар анал граннарыгар үлэлээн элбэх ситиһиilлэмпиитин бэлиэтиир тоҕоостоох. Инникитин төрүт култуурабыт, өбүгэлэрбит оонньоон хаалларбыт хомуһуннаах тыллаах хомус барахсан, өлбөт -сүппэт уһун үйэлээҕи торумнуур үлэтэ кэрэһэлэнэн ыытыллар.

Хомус дьүрүскэн тыаһа
Ааспыт кэми санатан
Алаас иһиттэн кутуллан
Ыраахха иһиллэргэ дылы.
Өбүгэм өлбөт- сүппэт бэлэбэ
Хомуһуннаах тыллаах
Дьүрүһүтэр тыастаах
Хомус барахсаны,

Нарын кыыс аргый
Илиитигэр тутан
Сыйа тардан оонньоон
Сирэм күөххэ үктэннэрэн
Үрүн күнү айхаллаан
Күөрэгэйн ылаттагына,
Алаас сыһы устун
Сиэллэрэ дугуттагына,
Ама хайдахтаах киһи
Долгуйа истиэ суоҕай.
Сөрүүн тыалга куустаран
Сиккиэр тыалга бигэнэн
Силбик ардах таммаҕын
Түһэрэн таммалаттагына,
Ийэ сир чэлгийэ көбөрөн
Үрүн күн тырымныы тыгарын
Айылҕа барахсан суугунуу чэлгийэр
Көтөр кыыл санатынан
Күйгүөрэ ыллыырын
Кэрии тыа кэтэбэр
Кэбэ кыыл этэн чоргутан
Дьөһөгөй оҕото киһигири кистээн
Кырдал устун көңүлгэ көччүйэрин
Кыракый хомуһум
Хонкунас тыаһынан хоһулатан
Ылатта ырыых - ыраах
Ырдарынан кэритэн.

М.Туона.

Кузьмин Владимир Николаевич

Сыана, спорт бэтэрээнэ.

Мин 1955 сыллаахха Өктөм бөһүөлэгэр төрөөбүтүм, орто анал үөрэхтээхпин. Өктөм совхозка үлэлии сылдьан Төхтүргэ “Резерв” МК тэрилтэбэ көспүтүм, күн бүгүннээһинэ дылы манна үлэлии сылдьабын. Хомуска 80-с сыллартан оонньоубун. Нэһилиэк, улуус, республика бары культурнай тэрээһинигэр көхтөөхтүк ис - сүрэхпиттэн сөбүлээн сылдьабын. Хомуһу сэргэ биир сөбүлүүр дьарыкпынан спорт буолар. Инбэлииттэр фестивалларыгар хас да көрүнгэ кыттан – үнкүүгэ, ырыаҕа, хомуска 1-2 степеннээх дипломнарынан наҕараадаламмытым. Биһиги нэһилиэкпитигэр элбэх хомусчут дьиэ-кэргэттэр бааллар, кинилэр бары “Кэскил” ансаамбыл иитэн таһаарбыт хомусчуттара буолаллар. Билигин мин сиэннэрим Коля, Ника сөбүлээн хомустууллар, “Кэскил кэнчээрилэрин” кытта араас таһымнаах күрэхтэргэ кытталлар.

Саха хомуһа инникилээх, киэн кэскиллээх буоллун, “Кэскилбит” сайда турдун!

Шадрина Прасковья Николаевна.

Мин Таатта Ытык-Күөлүгэр күн сириҥ көрбүтүм. Алтыс кылааска үөрэнэ сырыттаһытына миигин уонна дьүөгэбин Шураны библиотекарьбыт ыныран ылан хомустуурга үөрэппитэ. Онно үөрэнэн, оскуола кэнсиэригэр аан маннай сыанаҕа тахсан олус долгуйан туран хомустаабыппытын өйдүүбүн. Онтон ыла мин хомуһу сөбүлээн, сүрэхтиин ылларан оонньоур буолбутум. Сайын аайы Ытык Күөл ыһыаҕар Лука Турнин хомустуурун, сахалыы туойарын истэrim. 1983 сыллаахха Ханалас Төхтүрүгэр кийиit буолан кэлбитим. Ол саҕана Төхтүргэ хомуһу сана сэнээриi буолан эрэрэ. Хомуска оонньоурбун билэн, кулууп дириэктэрэ Шадрина Варвара Григорьевна «биһиэхэ хомус түмсүүтэ баар, онно киir» диэн ынырбыта. Бэйэбин кытта оҕолорум Сеня, Витя, Павлик арыый улаатан эмиэ хомустаһар буолбуттара. “Кэскил” ансаамбыл диэн ааттанан күн бүгүнгэ диэри хомуска оонньоу сылдьабыт. Билигин сиэним Сайаана хомустуур, ансаамбылга сылдьарын таһынан, соҕотобун оонньоурга холонон, нэһилиэк, республика таһымнаах күрэхтэргэ ситиһиилээхтик кыттар. Бу элбэх сыллар тухары олус элбэх хомусчут дьон, оҕо оонньоон аастылар, хас да салайааччы үлэлээбитэ. Түмсүүбүт кэнээн-тэнийэн “Норуот ансаамбылын» үрдүк аатын ылан олоробут, биэс көлүөнэ хомуска оонньооччу буоллубут.

Светлана Федотовна Тапыева

“Эркээни” култуура киинин дириэктэрэ,
импровизатор хомусчут.

Хомус - мин олоҕум аргыһа.

Мин хомус тыаһын аан бастаан 5 саастаахпар эдьиийдэrim Сахаайалаах, Оксана Моисеевалар тыаһаталларын истибитим. Уран тыллардаах, киһи уйулҕатын хамсатар тыаһын сэнээрэн истэммин хомуска аҕыйах дорҕоону таһаарарга үөрэммитим. Онтон оскуолаҕа үөрэнэр кэммэр 1997 сыллаахха, 5 кылааска сылдьан саас Варвара Николаевна Перловская “Кэскил” ансаамбыл салайааччыта оскуолаҕа хомуска оҕолору уһуулары кэлбитэ. Биһиги кылааспыт оҕолоро бары сэргии истэн ансаамбылга киirбиппит. Хомуска дьарыктана киirээппин кытары эбээм Тапыева Тамара Федотовна оранжевай өгнөөх халадаай ырбаахы, халлаан күөх хаһыаччык уонна этэрбэс тикпитэ. Эдьиийим Аввакумова Татьяна Николаевна кэргэнэ Христофор Петрович туос бастыһа уонна илиҥ кэбиһэр онорон бэлэхтээбитэ. Сахалыы танаспын уонна симэхпин наһаа да сөбүлээн, астына кэтэр этим. Хомуһу кытта алтыһаһыттан ыла араас дьону кытта көрсөн, билсэн кэллим. 1997 сыллаахха Төхтүр Чабыда диэн урукку ыһахтыыр сиригэр Антон Брухен киинэ уһула кэлбитэ. Онно аан бастаан омуктары көрбүтүм. Бу өйдүүрбүнэн сыл аайы Төхтүргэ араас омук ыалдьыттар, телевидениялар «Кэскил» ансаамбылга кэлээччилэр. Кинилэри Ханалас границатыгар көрсөн, Варвара Николаевна дьиэтигэр сандалы остуол тула көрсөн хомустаан дьиэрэтээччибит. Сороҕор Куллаты сиригэр, сороҕор мыраан үөһээ

көрсөөчүбүт. Биир көрсүһүүгэ Лео Тадагава, Япония хомуһун миэхэ уонна дьүөгэбэр Капустина Аленаҕа бэлэхтээбитэ. Ол хомус быалаах мас хомус этэ, быатын тартахха тыас тахсара. Онтон салбыы чопчу хомуска уһуйуллан араас улуустаабы, республикатаабы уонна международной күрэхтэргэ кыттар буолбуппут.

Аан бастакы международной күрэххэ 1999 сыллаахха Покровской куоракка «Чарующие звуки хомуса» күрэххэ ансамблынан постановка туруоран кыттан, дипломант үрдүк аатын ылбыппыт. Хомуска соботоһун 14 сааспыттан тардар буолбутум. Сыыйа тардыыны уонна традиционной ньымалары барытын уһулуччу тардар буолбутум. 2006 сыллаахха «Кэскил» норуот ансамбыла буолбута. Онно миэхэ «Хомусист-импровизатор» удостоверение уонна значок биэрбиттэрэ. Үрдүк наһараада ылан баран, наһаа да үөрбүтүм ансамбыл салайааччытыгар уонна кулууп дириэктэригэр Ефремова Мотрена Васильевнаҕа махталым улахан. 2008 сыллааха Төхтүргэ «Эркээни» култуура киинигэр дипломнай практикабын бара кэлбитим. Онно ансамбыл орто бөлөхтөрүн салайан, аныгылыы стиллээх сахалыы танас айан, оһолор төрөппүттэрин кытта бииргэ тиксэн Республикаатаабы «Сарданалаах аартык» күрэххэ кытыннаран, лауреат I степени буолбуттара. Дьолум, үөрүүм улахан этэ.

2013 сыллаахха төрөөбүт Төхтүрбэр төрүт култуурабытын сайыннара, «Эркээни» култуура киинигэр дириэктэринэн үлэли киирбитим. Республикаатаабы «Ытыс ымыыта» ыччаттарга аналлаах хомус күрэхтин кулуупка үлэлиирим тухары үстэ үрдүк таһымнаахтык тэрийэн ыттыбыт. Бу күрэх кулуупка дириэктэринэн үлэлээбит Ефремова Мотрена Васильевна бырайыага. Күн билингээннэ дылы тэрийэбит, кыттааччылар сылтан сыл элбээн иһэллэр, хомуска сана ааттар тахсан иһэллэр.

Билигин мин 3 оһолоох ийэбин. Оһолорум кыра эрдэхтэринэ хомуһунан тыаһатан утутар буоларым. Инньэ гынан кыра эрдэхтэриттэн хомус абыланнаах тыаһын истэн, билигин уолум Давид, улахан кыыһым Сарыада ийэлэрин удьуорун утумнаан, «Кэскил» ансамбылга кыра бөлөхтөргө сылдьаллар. Кыыһым Сарыада чочуллан хомуска соботох тардар буолла. Былырыын «Кэскил» ансамбыл оһолорун икки ардыгар сольнай толорууга «Олонхо дойдутун хомуһа» диэн күрэх тэрийбиппит, дьүүлүр сүбэ бэрэсэдээтэлинэн Эркин Алексеевы ынырбыппыт. Кыыһым Сарыада Гран При буолбута, бэйэм наһаа соһуйбутум, кыыһым үөрүүтүттэн дьолломмутум.

Инники кэлэр көлүөнэ хомусчуттара, саха кутун-сүрүн, кэрэ айылбатын абыланнаах тыаһын, өбүгэ улуу олонхотун, угуттаах оһуокайын, кылыһахтаах тойугун дьобус бэйэтигэр дьонуннаахтык инэrimмит Төхтүрүм алыптаах хомуһа барахсан өрүүтүн үрдүккэ кынаттыы, ыныра туруохтун! Дом!

Бииһи дьүөгэбит – Боккуойа.

Прасковья Константиновна Окоимова Талыы Тааттаттан төрүттээх, дыин сахалыы ис куттаах саха Далбар хотуна этэ. Төхтүргэ 1986 сыллаахха кийиит буолан көһөн кэлээт даһаны, нэһилиэк култуурнай олоһор биир көхтөөх кыттааччынан буолбута. Элбэх талааннаах, киэн көбүстээх, сайаһас үөрүннээн майгылаах буолан дьонно сөбүлэтэрэ. Тойуктуура, сахалыы ырыалары олус үчүгэйдик ыллыыра, сахалыы тананы таптаан таннара, сыанаһа таһыстаһына сирэйдиин сырдаан өссө кэрэтийэн көстөрө. Хомус ансамбылыгар олус баһаран туран үөрэ-көтө кэлбитэ. Аһа саастаах эбээлэртэн былыргылыы сыыйа тардарга үөрэнэн, олус үчүгэйдик баһылаан, астына сыыйа тардара. Ис иһиттэн сахалыы куттаах буолан импровизациялыыр дьобура күүстээх этэ. Үчүгэйдик хомуска тардарын таһынан ансамбылга ырыаһыт, тойуксут быһыытынан сылдыбыта.

Дьүөгэлэринээн Дьяконова Аннаһын, Гурьева Светланаһын, Платонова Федоралыын хомус тыаһынан добуһуоллатан, бөлөбүнэн тойук туойаллара ураты кэрэтик иһиллэрэ. Араас кэнсиэрдэргэ, хомус күрэхтэригэр санаттан сана танаһы-сабы бэйэтэ араастаан мандардаан тиктэн биһиэхэ көрдөрөн сыаналатара. Дьүөгэбит Прасковья, таптаан ааттыыр ааппыт “Боккуойа” үс кыталык кыыс тапталлаах ийэтэ, таптыыр кэргэн, эйэбэс эбээ оҕолорун эмиэ сахалыы кукка иитэрэ. Кыргыттарын Валяны, Надяны батыһыннаран хомуска аҕалбыта, билигин эбэтин утумнаан сиэнэ Сережа хомустуур, номнуо кыракий хомусчуттары кытта араас конкурстарга кыттан дыһун ситиһиилэрдээх.

Биһиги Пашабыт сахалыы танаһын сайбаччы таннан, ыллыы – туойа, хомуһун дьүрүһүтэ оонньоото сылдыара, куруук үөрэн сырдыгынан сыдыайар мөссүөнэ сүрэхпитигэр өрүү баар.

Дьүөгэлэрэ.2017сыл.

Платонова Вера Пантелеймоновна

Үөһээ Бэстээх орто оскуолатын музыкаҕа учуутала.

Мин “Кэскил” ансаамбылга 2005 сыллаахха 5 кылааска үөрэнэ сылдьан киирбитим. Кылааһым оҕолоро эмиэ сылдыбыттара. Ансаамбылынан Дьокуускай куоракка, улууска элбэх фестивальларга, фольклор күрэхтэригэр кыттан куруук лауреат, дипломан аатын сүгэрбит. Салайааччыбыт Перловская Анастасия Дмитриевна хомус араас дорҕоонноругар, хомуһу тардыы араас ньымаларыгар, импровизациялыырга үөрэтэрэ. Миигин кытта ансаамбылбытыгар Толстякова Груня, Пестерева Кристина, Федоров Артем, Руфова Вика, До Саша, Фомин Виталий, Прокопьев Витя, Андреева Катя, убайдыы быраат Ариан уонна Айаал Осиповтар олус иллээхтик, үөрэ – көтө сылдыбыппыт. Төхтүр кулуубугар хомус дьарыгар сылдыаммыт, буолар мероприятияларга көхтөөхтүк кыттар этибит. Ханалас улууһугар кэлэр араас ыалдыттары улууспут границатыгар тийэммит, сир – туом ытан, саха омук сиэринэн айах тутан, хомус тыаһынан эбэрдэлиин көрсөөччүбүт. Хомуһу кытта алтыһан сылдыбыт кэмнэрбит, оҕо сааспыт умнуллубат сырдык өйдөбүллэрэ буолан сылдыаллар. Куруһуокка сылдьан мин сахалыы норуот ырыаларын ыллыырга, туойарга үөрэммитим. Бэйэм саастыылаахтарбар ансаамбылга ырыаһыт быһыытынан сылдыбытым. Норуот ырыаларын тула араас дьүһүйүүлэри онорон хомуска оонньуурбут. 2011 сыллаахха Покровской куоракка “Мин түөлбэм ытык дьоно” диэн бастагы зональнай научнай - практической конференцияҕа доклад суруйан кыттыбытым. Үлэбин “Кэскили” элбэх сылларга ситиһиилээхтик салайбыт Перловская Варвара Николаевна айар талаанын, хомус сайдыытыгар сүнкэн өгөтүн сырдаттыга анаабытым. Конференция түмүгүнэн, докладым биһирэнэн, Гран при үрдүк аатын ылан олус дьолломмутум. Ол курдук хомуска оонньуур киһи атын кистэлэн дьобура арыллан иһэр эбит, сахалыы санаата сайдар, үтүөбэ-кэрэбэ тардыһара күүһүрэр. Оскуолабын бүтэрэн баран, оҕолору ырыаҕа-кэрэбэ уһуйар идэни таламмын, үлэлиин-хамсыы сылдыабын. Былырыын айбыт ырыабынан кыттаммын, “Туой Хайа” эстраднай ырыа күрэбэр “Бастын авторскай ырыа” номинация кыайыылааҕа буолбутум. Хомуспун үтүө доҕор онгостон сүрэхпэр илдэ сылдыабын. “Кэскилбин” 30 үбүлүөйдээх сылынан эбэрдэлиибин. Үүнэ-сайда турдун, кэккэтэ хангаан истин!

Ефремова Александра Ивановна

«Кэнчээри» оҕо саадын музыкаҕа уһууһааччыта, «Чөмчүүк саастаах оҕолору хомуска уһууу» үөрэтэр программа автора, импровизатор хомусчут.

Мин 2002 сыллаахха Төхтүргэ көһөн кэлэн баран “Кэскил” ансаамбыл туһунан истибитим. Бу хомус ансаамбыла - Төхтүр нэһилиэгин визитката буолар. Манна көлүөнэлэр алтыһыылара - кырдыаҕастар өр сыллааҕы сатабылларын, маастарыстыбаларын эдэрдэргэ биэрэллэр. Киһи олорорун тухары киһиттэн үөрэнэр, ол курдук охсуу араас көрүҥнэригэр миигин аҕа саастаах дьүөгэлэрим үөрэппиттэрэ. Кинилэри кытта алтыһыым “Кэнчээри” оҕо саадыгар оҕолору музыка кэрэ эйгэтигэр уһууһааччынан үлэлиирбэр төһүү буолар. Оҕолору биэс-алта саастарыттан хомуска оонньуурга үөрэтэбин, улэбин урууок быһыытынан нэдиэлэҕэ иккитэ былааннаан ытабын. Үөрэтэр программабар тимир уонна хомус уустарын билиһиннэриини, хомусчуттар айымньыларын ийитиннэриини, охсуу араас ньымаларыгар уерэтиини килэрэбин. Биһиги детсадпытыгар “Кэнчээри” диэн ансаамбыллаахпыт, манна уонча оҕо дьарыктанар. Араас эрчиллиилэри онорон, дорҕоон таһаарарга, сөпкө тыһынарга үөрэтэбин. Оҕолор олус сөбүлээн дьарыктаналлар. Бу сыллар тухары араас күрэхтэргэ, тэрээһиннэргэ кыттан кэккэ ситиһиилэрдээхпит, ол курдук:

2010 сыл. Республикаҕаҕы “Сарданалаах аартык” 1ст. лауреаттара;

2011 сыл. 1ст. лауреаты бэлэмнээһин иһин махтал сурук;

2012 сыл. Аан Дойдутааҕы Хомус Киинин махтал суруга;

2013 сыл. Үрдүкү музыкальнай школа махтал суруга;

2013 сыл. “Куланик” фестивалга Гран-при;

2014 сыл. “Бриллиантовые нотки” фестивалга 2ст. лауреат;

2014 сыл. Турция Анталья куоратыгар “Sanat Prilantasi” конкурска 1ст. лауреат;

2016 сыл. Сочи к. “Планета искусств” фестиваль махтал суруга;

2017 сыл. Республикаҕаҕы “Өбүгэ быстыбат ситимэ” конкурс 1ст. лауреаттара;

2017 сыл. Республикаҕаҕы оскуола иннинээҕи саастаах оҕолор күрэхтэригэр “Хомус” номинацияҕа Гран-при;

2017 сыл. “Бриллиантовые нотки” фестивалга 3ст. лауреат;

Хомуһунан дьарыктанан, араас күрэхтэргэ кыттан, оҕолор өбүгэбит быстыбат ситимин, кини баай ис културатын эттэригэр-хааннарыгар инэринэн улааталлар. Инникитин олохторун устун бэйэлэрин омуктарынан киэн туттар дьоһун дьон буолаллар. “Кэскил” ансаамбылга нэһилиэкпит олохтоохторо бары даҕаны кыттан, хомустаан, ыллаан-туойан алтыһа сылдьаллар диэтэхпинэ сыыспаппын. Ансаамбылы өр сылларга СӨ Култууратын туйгуна Варвара Николаевна Перловская иилээн-саҕалаан илдьэ сырытта. Билигин кини улэтин утумнаан кыһа, айар дьоһурдаах, талааннаах Анастасия Дмитриевна салҕыыр. “Кэскил” өрүү кэккэтэ кэниир, ситэр – хотор, үүнэр – сайдар кэскиллээх.

Сысоева Марианна Михайловна.

Медицинский работник детского сада “Кэнчээри”

Еще в детстве я очень любила слушать игру на хомусе в исполнении моей мамы Егоровой Марии Михайловны. Мама очень хорошо пела народные песни дэгэрэн, таналай ырыата, исполняла осуохай. В народе прославилась как “Осуохай Марья”. Все эти качества переплетаясь, вос-

создали волшебную таинственную музыку хомуса. Бывало, как только коснется губами хомуса, оживив своим дыханием и движением пальцев его язычок, зарождало удивительно нежную, душевную не поддающую описанию чарующую музыку хомуса. С тех самых пор я стала с большим интересом слушать хомус. Я вместе с дочерьми Настей и Алиной с 2005 года в составе ансамбля “Кэскил”. Участвуя в ансамбле, научилась секретам старинной игры на этом древнем, но и удивительно современном инструменте Саха. Старшее поколение передало не только свое мастерство, но и национальный дух о прекрасном. Моя старшая дочь Настя - лауреат Республиканского конкурса “Сарданалаах аартык” -2006г., дипломант Международного конкурса “Ил Хомус” - 2004г. Младшая Алина играет с 4-х лет, и у нее неплохо получается. Достигла немалых результатов. Лауреат республиканского конкурса “Ытыс ымыыта” - 2011 в номинации “Сыйыа тардыы”. Лауреат республиканского конкурса “Сарданалаах аартык” - 2012-13 годов. Вместе с делегацией ездила в Турцию, где достойно представила народное искусство нашей республики. 2017 год ознаменовался успехом на Всероссийском конкурсе “Таланты России”, где она стала обладателем Гран-при. Как сказало жюри конкурса: “Играя на хомусе, Алина передала главную музыку, духовную энергетику северного края”. И действительно хомус все больше и больше привлекает людей своим завораживающим и в то же время таинственным звуком, раскрывая скрытые возможности человека. Оказывает положительное воздействие на человека, придает силы, вселяет надежду на лучшее.

Платонова Федора Ивановна

Үгүс көлүөнэ дьону түмүт «Кэскил»

Мин Төхтүргэ кийиит буолан 1988 сыллаахха кэлбитим. Оҕо эрдэспиттэн кэрэни кэрэхсии улаатан, Тиит-эбэ оскуолатыгар үөрэнэ сылдьан, үнкүүлүүр, ыллыыр этим. Онон Төхтүргэ кэлиэхпиттэн хомусчуттары кэрэхсии, сэнээрэ көрөр этим. 1995 сыллаахха “Кэскил” ансамбыл хомусчута буолбутум. Манна хомуһу сэргэ, салайааччыбыт Варвара Николаевна Перловская көбүлээһининэн сахалыы туойарга үөрэммитим. Перловская В.Н., Дьяконова Анна, Окоёмов Прасковья, Гурьева Светлана буолан концертарга, күрэхтэргэ бөлөбүнэн туойар этибит. Республикаҕа, улуустааҕы фестивалларга, фольклор күрэхтэригэр, ыһыахтарга ситиһиилээхтик кыттарбыт. Хомуска сылдьан киһи ис туруга байар, атын араас дьоһура сайдар эбит. Ол курдук хомустаан сиэттэрэн мин туойар, сахалыы норуот ырыаларын ыллыыр буолбутум. Хомуска кыттар сахалыы танаспытын дьахталлар бары түмсэн, сүбэлэһэн бэйэбит тиктэр этибит. Кырдыаҕастарбыт Матрена Тарасовна, Варвара Сидоровна, Мария Петровна сүрдээх үчүгэйдик иистэнэллэрэ. Биһиэхэ сүбэ-ама буолаллара. Хомуһунан сиэттэрэн араас омуктардыын алтыһан, элбэҕи билбиһпит, элбэх араас омукка хомус баарын сөбө көрбүппүт. Кэлин ансамбыл састааба өссө эбиллэн, араас дьобурдаах дьон кэлэн интириэспит, дьарыкпыт өссө кэнээбитэ. Нэһилиэк ыһыаҕын тэрээһинигэр куруук сүрүн күүс буолааччыбыт. 2005 сылтан кыһым Вера ансамбылга киирбитэ. Хомуска сылдьан ыллыыр-туойар дьобура сайдыбыта, улуустааҕы фольклор күрэхтэригэр ситиһиилэрдээх, республиканскай “Хотугу сулус”, “Сарданалаах аартык” конкурстарга дипломант үрдүк аатын ылбыта. Улахан дьону сэргэ, “Кэскил” оҕолоро туспа бөлөбүнэн кыттан араас көрүүлэргэ, концертарга кытталлар, сайдаллар, үрдүк ситиһиилэнэллэр. Үгүс

көлүнө Төхтүр дьонун түмпүт, алтыһыннарбыт “Кэскилбит” үүнэ-сайда, кэккэтэ кэңии турдун!

Боярская Надежда Алексеевна.

“Кэскиллэр” үтүнү-кэрэни түстүүбүт.

Мин Боярская Надежда Алексеевна 1960 сыллаахха күн сириҥ көрбүт тапталлаах Төхтүрбэр күн бүгүннэ дылы икки оҕо амарах ийэтэ, эйэбэс эбээ буолан олоробун. Хомус куттаах Төхтүрбүт “Кэскил” ансаамбылыгар бочуоттаах сынньаланна тахсыахпыттан сылдыбытым алтыс сыла буолла. Ырыаны ымыгы гынан көтүппүт, олоҕум аргыһа олохтоох мелодист Гаврил Васильевич, хомуһу сэргээн, сөбүлээн ансаамбылга былырыныннаттан сылдьан эрэр. Кыыспыт Жанна кыра эрдэбиттэн ансаамбыл хомусчута. Покровской куоракка ытыллыбыт I-гы норуоттар икки ардыларынааҕы оҕо фестивалыгар ансаамбылынан кыттан, дипломант аатын ылан үөрүүтэ үрдүк этэ. Билигин улаатан үлэһит буолан сылдьан бэйэтин оҕолорун Дашаны уонна Егорканы хомуска уһуйар, хомус дьарыктарыгар сырытыннарар.

Ансаамбылга сылдьар олус интэриэһинэй, сэргэх, киһи духуобунай өттүнэн сайдар, үүнэр дии саныыбын. Ситиһиит олус элбэх, ол курдук сылын аайы ытыллар араас хомус, фольклор күрэхтэригэр араас сирдэргэ баран куруук кыттабыт, гран-при, лауреат буолуталыыбыт, онон ансаамбылга сылдьарбынан өрүү киэн туттабын. “Кэскилбит” тэриллбитэ отут сылыгар аналлаах хоһоон күрэхтэр кыттан биһирэбил бириискэ тиксибитим. Биһиги “Кэскил” хомусчуттара хомус куттаах нэһилиэкпит инники кэскилигэр үтүнү-кэрэни эрэ түстүүбүт, үчүгэи эрэ ыралыыбыт. Өссө да сайда-чэчири, кэнчээритэ кэңии турдун “Кэскилим» барахсан!

Александра Семеновна Алексеева.

“Хангалас” хаһыат общественной корреспондента.

Өбүгэлэрбиттэн ингэриллэн, эбээлэрбитинэн чочулан кэлбит Хомуспут барахсан, таптаан олохсуйбут сирэ - биһиги тапталлаах Төхтүрбүт буолар. Хомус алыбар ылларан биһиги ытык-мааны кырдыаҕас көлүнөбит 1987 сыллаахтан саҕалаан олус күүстээхтик ылсан, сүрдээҕин биһирээн, улаханлык умсугуйан, саха маанылаах хомуһун киэн эйгэбэ таһаарбыттара. Кэнчээри ыччаттара ылсан, салҕаан киэн таһымна таһаарыахтарын билэн, ансаамбылы “Кэскил” диэн ааттаабыттара. Биһиги мааны кырдыаҕастарбыт Ильина М.Т., Капустина В.С., Шадрина Е.М. уо.д.а. курдук ытык дьоммут сөбүлээн саҕалаабыттара. Аныгы ыччакка күүстээх көдьүүс буолан, күн бүгүнүгэр дылы илиилэриттэн араарбакка маанылаан илдьэ сылдьаллар. Ол курдук СР Култууратын туйгуна Ефремова М.В. 2001 с. хомус кэрэ-наҕыл тыаһын чөл олоххо туһаныы программтын суруйан үлэлэппитэ. СӨ Доруобуйа харыстабылын Үтүөлээх Үлэһитэ Борисова М.П. манна сүбэлээн-амалаан бизэрит үтүөтэ төһүү күүс буолбута. 1992-93с.с. хомус энтузиаста олохтоох оскуола директора Шишигин Н.С. көбүлээһининэн хомусчут оҕолор Англияҕа, Словакияҕа сылдыбыттара. Элбэх киһи

хомус алыбар ылларан, норуот култууратын өрө тутан, Аан Дойду таһымыгар таһааран, ону сыаналааннар, 2006 сыллаахха “Кэскилгэ” норуот ансаамбылын аатын инэрбиттэрэ. Хомус кэрэ тыаһыгар сизттэрэн төһөлөөх элбэх оҕо сири - сибиири бараабыта, аатырдан-сураҕырдан кэлбитэ буолуой! “Кэскил” - саха хомуһун киэн эйгэбэ таһаарбыт биһиги дьонун дьоммут ытык өйдөбүннүүгэ буолар. Ахтан аһарыахпын баҕарабын хомус уһуйааччыларын В.Н. Перловскаяны, А.И. Ефремованы, А.Д.Перловскаяны, С.Ф.Тапыеваны, Л.П. Желобцова-Захарованы. Кинилэр биһиги оҕолорбутун, сиэннэрбитин олох кыра эрдэхтэриттэн хомус тыаһыгар угуйан-уһуйан үрдүктэн үрдүк чыпчаалга таһааран, сайыннаран, кынаттаан, саха култууратыгар сыһыараллара олус наадалаах, инникигэ эрэллээх дьарык буолар. Хомус күүстээх алыбар уйдаран, өссө да үүнэ-сайда, чэчирии туралларыгар баҕарабын, махтал тыл бастынын аныыбын.

История кэрчиктэрэ.

Хомусчуттар түһүлгэлэригэр.

Улуу Өлүөнэ эбэбит кытыла киэн - кэтит күндэлэс Эркээни хочобут маанылаах түөлбэлэриттэн биирдэстэригэр Төхтүргэ бэс ыйын 23 күнүгэр 1 Бүтүн Аан дойдутаагы ыччат фестивала “Ил Хомус”аһылынна. Манна Ханалас, Нам, Верхоянскый, Мэнэ-Ханалас, Таатта, Амма, Бүлүү улуустарыттан, Дьокуускайтан, Хайалаах Алтайтан, Япония, Германия, Австрия, Бельгия курдук омук дойдуларыттан кытта 300-кэ чулуу хомусчут муһунна. Кинилэр ортолоругар Аан Дойдуга биллибит виртуоз-хомусчуттар бааллар. Биһиги улууспутугар аан бастаан тэриллибит хомусчуттар киэнтэн-киэн түһүлгэлэригэр кэлбит күндү ыалдьыттары Төхтүр олохтоохторо сахалыы сайаҕастык айхаллыы, ураанхайды ураннык уруйдуу үөрө-көтө көрүстүлэр. Манна үрүн, кыһыл көмүс симэхтэрэ күлүмнүү сахалыы танаастаах кэрэ, нарын кыргыттар наскылдьыһа хаамыстылар, аастыйбыт астаах ойуу-дьарҕаа танаастаах дьонун-мааны эбэлэр сирэйдэригэр үөрүү мичээрэ сыдыайда. “Ил Хомус” фестиваль арыллыытыгар тойук дуорайда, эһиэкэй дьиэрэйдэ, үнкүүһүт кыргыттар, уолаттар оһуор үктээн чэпчэки чэпчэкитик дугуннулар. Бу үтүө киэһэбэ хаһааннытааҕар да алыптаахтык, ийиилээхтик, өрө күүрүүлээхтик хомус тыаһа дьүрүүһүдэ.

Бу күннэ уонтан тахса сыллаабыта тэриллибит “Кэскил” хомус ансаамбылын өрөгөйдөөх түгэнэ үүннэ, кини аата элбэхтик дуорааннаахтык иһилиннэ, киэн туттунуулаахтык ааттанна. Төхтүр оскуолатыгар аан бастаан хомус куруһуогун тэрийбит учуутал Соркова Клара Федоровна аата, үтүөтэ барҕа махтаһынан ахтылынна. Хомус диэн ытыс ымыылаах ыраахтан-чугастан мунһуустубут дьикти талааннаах дьону “Ханалас улууһа” МТ баһылыга Добрянцев А.А., культура уонна духуобунас министрын солбуйааччы Наумов И.И., Хомус Аан Дойдутаагы Киинин президена, фестиваль дьүүллүүр сүбэтин салайааччыта Алексеев И.Е., Төхтүр дьаһалтатын баһылыга Шишигин Н.С., улуус эдэр ыччатын аатыттан СГУ аспирана Афанасьев В.Д. уо.д.а. эбэрдэлээтилэр. Тыл эппиттэр бары саха хомуһа араас норуоттары түмэр, или-эйэни тэнитэр сүдү күүстээгин кичэйэн бэлиэтээтилэр. Кинилэр эдэр ыччат саха дьонун омук быһыытынан кэскилин өссө сайыннарыгар бигэ эрэллээхтэрин туһунан этэн туран, фестиваль кыттылаахтарыгар үтүө баҕа санааларын тиэртилэр. Хомус дьүрүскэн тыаһыгар

добуууоллатан дьон-сэргэ алгыс этиллэр сиригэр хотолдьуһа хаамсан кэллэ. Манна “Кэскил” ансаамбыл салайааччыта Варвара Перловская субан туруйа уолаттар, кындыа кыталык кыргыттар арыалдьыттаах кэлэн, аал уоту отунна, айгыр-силик айылбабыт иччитэ Аан Алахчынтан, Үрүн Аар Тойонтоҥ, Эркээни хочотун иччититтэн, улуу Өлүөнэ Эбэ иччититтэн хомус музыкатыгар абылаппыт дьону аранааччылыыларыгар, арчылыыларыгар айах тутан көрдөстө.

Ити кэнниттэн Төхтүр баһылыга Шишигин Н.С. араас улуустар хомусчуттарын бөлөхтөрүн салайааччыларын кытта дьон-сэргэ уруйун-айхалын, ытыһын тыаһын ортотугар или-эйэни, доҕордоһууну тэнитии бэлиэтэ буолар Хомус сэргэтин чээлэй күөх сабыытын астылар.

I Бүтүн Аан Дойдутаабы “Ил Хомус” фестиваль аһыллыыта киэн түһүлгэлээх өрөгөйдөөх оһуокайынан түмүктэннэ.

Виктор Григорьевич Тапыев.
Ханалас.-2004.-бэс ыйын 29 к.-№75 76.

27-28 марта. Встречая приход весны любители хомусной музыки собрались на долине Эркээни 27 марта в с.Техтюр Хангаласского улуса, где проводился республиканский молодежный конкурс «Ытыс ымыыта», посвященный Году молодежи. В нем приняли участие около 150 хомусистов из семи улусов и г.Якутска. Самая представительная и многочисленная группа хомусистов приехала из с. Партизан Намского улуса. Ведь не даром, в течении трех десятков лет, славится это село своими хомусистами под руководством Дмитрия Ивановича Кривошапкина. Организаторов и жюри приятно порадовали своими выступлениями молодое, талантливое поколение хомусистов. Айтал Мырсанов из Таттинского улуса исполнил самобытную импровизацию «Нижний мир Олонхо», а Иванов Константин из Намского улуса на двух хомусах исполнил прекрасную композицию «Сайын». Трио девушек «Уйгу» из Горного улуса на вьетнамском, деревянном и якутском хомусах исполнили оригинальную импровизацию «Дьүрүһүйэр дьүрүлгэн». Дмитрий Кривошапкин на конкурсе представил новый молодой состав ансамбля «Дьүрүл», который состоит из двенадцати молодежи села Партизан. Они очень удачно исполнили композицию «Дуораан ситимэ», где совместили с хомусом национальные инструменты кырыымпа, дьаба, күпсүүр, дүнүр. Конкурс проводился среди солистов и ансамблей, в котором требовалось, по условиям конкурса, два выступления: традиционная игра и свободная импровизация с использованием других музыкальных инструментов и фонограммы. С которым справились все участники. Из двенадцати коллективов лауреатами I степени стали: «Дьүрүл» (Намский улус), II степени «Үрүйэчээн» (г.Вилуйск), III степени «Этигэн хомус»(г.Якутск). Дипломанты I степени «Манчаары» (М-Кангаласский улус), II степени «Уйгу» (Горный улус), III степени «Кылыһах» (М-Кангаласский улус). Среди семнадцати солистов лауреатом I степени стал Мырсанов Айтал (Таттинский улус), II степени Иванов Константин (Намский улус), III степени Иванова Ульяна (Намский улус). Дипломанты I степени стала Дьячковская Марианна (с.Чурапча), II степени Иринцеев Аюр (г.Якутск), III степени Шадрина Муся (с.Чурапча). Обладателями номинаций стали: «Этигэн хомусчут» Попова Ньургуйаана (с.Хатас), «Сыыйа тардыы утума» Тапыева Светлана (Хангаласский улус), «Эрчимнээх хомусчут» Попов Андрей (с. Хатас), «Кэскиллээх хомусчуттар» ансамбль «Эйээрлик» (Хангаласский улус).

А Гран-при получила учительница национальной культуры, руководитель школьного ансамбля хомусистов «Күөрэгэй» Вера Гаврильева из с. Партизан Намского улуса.

Перед участниками республиканского конкурса с успехом выступили заслуженные артисты РС (Я) Клавдия и Герман Хатылаевы с этногруппой «Дьөһөгөй». Их выступление можно назвать мастер-классом перед руководителями и участниками конкурса, ведь они все творчески работают над музыкальным воспитанием молодежи, изучая и обогащая фольклор, национальные инструменты, прекрасные народные мелодии.

На долине Эркээни состоялся прекрасный праздник молодости и таланта под чарующие звуки хомуса. Очередной раз мы убедились, что современная якутская молодежь с должным вниманием и пониманием относится к древнему музыкальному инструменту хомус.

Бурнашева Вера Васильевна.

Главный хранитель Музея и Центра Хомуса народов мира - 2009 год.

Анастасия Дмитриевна Перловская

*“Кэскил” норуот ансаамбылын 2008 сылтан салайааччыта,
импровизатор хомусчут.*

“Хангалас” хаһыакка анаан. Ахсынньы ый, 2016 сыл.

Үөрүүлээх түгэннэр...

Кэлэн иһэр 2017 сылга «Кэскиллэр» 30 сыллаабы үбүлүөйбүтүн бэлиэтээри бэлэмнэнэбит. Хомус уонна Олонхо күннэрин чэрчитинэн, «Кэскил» норуот ансаамбылын 30 сылын көрсө, «Эркээни» култуура киинин үлэхиттэрэ «Олонхо дойдутун хомуһа» диэн оҕолорго аналлаах хомуска, хоһоон суруйуутугар уонна сувенир оҕоһугар күрэх тэрийэн ыттыбыт. Манна 15 хомусчут ый инниттэн тургутууну ааһан, салайааччыларыгар Людмила Желобцова-Захароваҕа, Светлана Тапыеваҕа, Анастасия Перловскаяҕа, Александра Ефремоваҕа уһуйулан кытыннылар. Бу күн ансаамбыл кыттыылаахтара биллиилээх хомусчут, элбэх Аан Дойдутаабы күрэхтэр кыайыылаахтара Эркин Алексеевтыын көрүстүлэр, маастар кылааска дьарыктаннылар. Саамай кыра - 6 саастаах хомусчуттар Айаал Корякин уонна Сережа Захаров «Кэскил кэнчээрилэрэ» анал аакка тигистилэр, «Сиздэрэй хомус» номинацияны уран тарбахтаах Анжелика Филиппова, «Бастын хоһуйааччы» хомоҕой хоһоонньут Аилина Алексеева буоллулар. «Чыпчаал хомусчут» үрдүк ааты кыра саастаахтарга 3 кылаас үөрэнээччитэ Сарыада Тапыева, орто бөлөххө 7 кылаас үөрэнээччитэ Валя Шадрина ыллылар. Бары кыттыбыт оҕолорго анал ааттар ингэриллэн, өйдөбүннүк бэлэхтэр туттарылыннылар.

Ону тэнгэ нэһилиэк иһинэн «Хомоҕой хомус» хоһоон айааччылар күрэхтэрин түмүгүнэн «Кэрэхсэбиллээх хоһуйааччы» анал аат кыайыылабынан буолла Александра Алексеева. Күрэххэ кыттыбыт Надежда Боярская, Федора Платонова, Дария Захарова, 8 кылаас үөрэнээччитэ Дайаана Руфова суруйбут хоһоонноро ансаамбыл үбүлүөйдээх сылыгар ананар кинигэҕэ уонна буклеттарга бэчээттэниэхтэрэ.

Мань сэргэ бу күннэргэ «Кэскиллэргэ» өссө биир үөрүүлээх түгэнинэн буолла - оҕолорбут «Бриллиантовые нотки» Республика эдэр талааннарын күрэбэр кыттан лауреат үрдүк аатын ылыылар. Хомус Аан Дойдутаабы күнүн декадатын түмүктүүр «Олонхо Дойдутун хомуна» бырааһынньыктаабы кэнсиэргэ, ахсынньы 1 күнүгэр Саха государственнай циркатыгар 46 киһилээх, биэс көлүөнэ «Кэскиллэр» кыттынныбыт. Аан Дойду биэс виртуоз хомусчуттарын кытта бииргэ хомуһу дьүрүһүтэр чиескэ тигистибит. Биһигини сэргэ Нам улуһуттан «Дьүрүл» норуот ансаамбыла, «Эйээр» эдэр ыччат, «Этигэн хомус» оҕолор, Уус Алдантан «Кэскил» оҕо ансаамбыллары кытыннылар. Түгэнинэн туһанан улахан махталбытын тиздэбит биһиэхэ умнуллубат үтүө түгэни бэлэхтээбит, манньк үрдүк таһымнаах тэрээһингэ ыңыран кытыннарбыт Хомус музейын директорыгар Шишигин Николай Спиридоновичка, айаммытыгар транспорунан күүс-көмө буолбут Култуура уонна Духуобунай сайдыы салаатын салайааччытыгар Громова Сахая Владимировнаба, олохтоох нэһилиэкпит баһылыгар Ефимов Николай Николаевичка уонна биир дойдулаахпытыгар Мохсоҕоллоохтооҕу оҕо дьыэтин директорыгар Ильин Василий Николаевичка. Эһиги түбүктээх үлэбит мэлдьитин үтүө түмүктэрдээх буолуохтун, ситиһии эрэ энгээрдэстин, үүнэн эрэр саҥа сылга дьол-үөрүү эрэ тосхойдун!

Оҕолор докладтара.

Көлүөнэлэр ситимнэрэ

Варя Христофорова

Төхтүр орто оскуолатын 6 кылааһын үөрэнээччитэ.

“Мин түөлбэм ытык дьоно” зональнай НПК I степеннээх лауреата.

Салайааччы: Лиханова Сина Георгиевна.

2011 сыл.

Төхтүр - Арбаа Ханалас улуһун биир кыра нэһилиэгэ 1862 сыллаахха ыраахтаабы ыйаабынан дьаам быһыытынан тэриллибитэ. Манна собурууттан дьаам сүүрдээччи нуучча, хаһаах ыаллара көһөрүллэн кэлбиттэрэ. Үс кылаастаах быыкаа оскуолаба чугастаабы Хахсыктан саха оҕолоро кэлэн үөрэнэллэрэ. Кэлин Сэбиэскэй кэмгэ, бөдөҥсүтүү политикатын алтына 3 Маалтааныттан, Карапааскайтан, Хахсыктан элбэх саха ыала көһөн киирэн биир холкуос буолтара. Бу кэмтэн ыла Төхтүргэ нууччалыы, сахалыы ырыа-тойук дьыэрэйбитэ, икки норуот культуратын алтыһыта саҕаламмыта.

1987 сыллаахха Төхтүр оскуолатын иһинэн учууталлар уонна кулууп үлэһиттэрин көбүлээһиннэринэн хомус куруһуога тэриллибитэ. Бу тэрээһини оҕолор да, төрөппүттэр да үөрэ көрсүбүттэрэ. Эбээлэр сэргээн, бэйэлэрин илдэ сылдьар сатабылларын, үөрүйэхтэрин үллэстэргэ бэлэмнэрин биллэрбиттэрэ. «Кэскил» диэн ааттанан ансаамбыл тэриммиттэрэ, оҕолору хомуска уһуйбутунан барбыттара. Ансаамбыл маннайгы хомусчуттара: салайааччы Ильина Матрена Тарасовна, Капустина Варвара Сидоровна, Шадринна Елизавета Михайловна, Попова Маргарита Титовна, Ефимова Татьяна Игнатьевна уо.д.а – бары тыыл, улэ ветераннара, нэһилиэк общественнай олоһун көхтөөх тэрийээччилэрэ, нэһилиэк ытык – мааны дьонноро. Ол сыллартан номнуо 20-тэн таһа сыл ааста. Хомусчуттар кэккэлэрэ сылтан-сыл ханаан, кырдыаһаһыттан эдэригэр, эдэриттэн оҕотугар тийэ бары саха хомуһун дьикти абыланар ылларан араас сылларга 200-тэн таһа хомусчут алтыһан аастылар. Хомуһу

үөрэтээччилэр даҕаны, сэргээччилэр даҕаны, араас ыалдьыт дьон бу ансаамбыл уратытынан үс көлүөнэ хомусчуттар бары бииргэ алтыһан, бэйэ-бэйэлэрин ситэрсэн биэрэллэрин бэлиэтиллэр. Елизавета Михайловна Шадрина, Варвара Сидоровна Капустина былыргылыы сыыйа тардыыга, Попова Маргарита Титовна – таналай ырыатын кистэлэннэригэр уһуйбут умнуллубат үтүөлээхтэр. Орто көлүөнэ 25-50 саастаахтар хомуска кэлэн бэйэлэрин сүүрээnnэрин киллэрэн, хомуһу сэргэ сахалыы ырыаны-тойугу, фольклор атын көрүннэрин сайыннарбыттара ансаамбыл үлэтин өссө байытан биэрбитэ. Ол курдук Варвара Николаевна Перловская (1995-2006с.с. ансаамбыл салайааччыта) – оһуокайга, Анна Константиновна Дьяконова – хабарҕа ырыатыгар, Людмила Петровна Захарова – тойукка, норуот ырыатыгар хомусчуттары көбүлээбиттэрэ. Уһуйбут оҕолоро араас түһүлгэлэргэ, күрэхтэргэ кыттан биһирэммиттэрэ. «Хотугу сулус» зональнай күрэххэ Капустина Варвара Сидоровна сиэнэ Алена уонна Тапыева Света таналай ырыатын толорон 2000 сыллаахха дипломан, 2003 сыллааҕы Покровскай куорат ыһыаҕар Попова Маргарита Титовна сиэнэ Попова Настя «Тэтимнээх этээччи» аатын, 2002-03с.с. Заморщикова Марфа Михайловна уонна Перловская Варвара Николаевна сиэннэрэ Христофорова Люда дипломан уонна «Сарданалаах аартык» республиканскай күрэххэ 2005с. Наумов Алеша норуот ырыатыгар лауреат, Шадрина Елизавета Михайловна сиэнэ Шадрина Күннэй региональнай «Хотугу сулуска»- 1ст. лауреат, 2007-08с. Платонова Вера, Захарова Уйгууна дипломан буолбуттара. Ансаамбыл айан-тутан үлэлээн кэлбит элбэх сылларын устатыгар хас биирдии хомусчут бэйэтэ охсуу араас ньымаларын уратытык иһитиннэрэн, саха атын инструменнардын баһылаан, айар дьоһурун сайыннаран туспа суолу – ийи хаалларарын бэлиэтиллэр. «Талааннаах киһи барытыгар талааннаах» дииллэрини, ансаамбылга сылдьан хомуска оонньоон дьоһурун сайыннарбыт, талаанын уһугуннарбыт киһи барыга-бары дьоһура аһыллан сайдан иһэр. Ол курдук ансаамбыл дьахталлара сахалыы таҕастарын бэйэлэрэ тиктэн, оһуруолаан иистэнэллэр, элбэх иис-күүс быыстапкаларыгар кыттан санаттан сананы айан, сайдан иһэллэр. Кырдыаҕас хомусчуттар хоһоон айар куттара уһуктан, ыччаттарыгар анаммыт үгүс хоһоону суруйбуттара «Сүрэхим баҕата, дууһам ийиитэ» диэн тэттик кинигэҕэ тиһилибитэ. Эркээни Ыһыаҕын «Далбар Хотуна» Татьяна Лыткина кумааҕыны кырыйан араас кэрэ оһуору айар дьоһура аһыллан оҕолорго «Уһуяан» дьарыгы ыппыта. «Эркээни Хотун» кыайыылааҕа Александра Ефремова детсад саастаах оҕолору тестопластикаҕа, хомуска, сахалыы ырыаҕа - тойукка уһуйар. Импровизатор хомусчут, тойуксугут, алгысчыт Ильина Матрена Тарасовна утумун салҕаан, уһуйулан Перловская Варвара Николаевна, Дьяконова Анна Константиновна, Ефремова Александра Ивановна ыспарыылаах тыллаах, хомоҕой хоһоонноох алгысчыт буола үүннүлэр.

Хомус музыката киһи ис туругун байытар, эмтиир уратылааҕынан биллэр. 2001сылтан Төхтүрдээҕи «Эркээни» киин директора СР Култууратын Туйгуна Ефремова Матрена Васильевна СӨ Доруобуйа харыстабылын үтүөлээх үлэһитэ - кырдыаҕас хомусчут Борисова Мария Петровна сүбэтинэн «Хомус музыкатын чөл олох сайдыытыгар туһаныы» анал программаны суруйан үлэлэһэр. Чэпчэки атлетикаҕа СӨ спорт маастара Афанасьев Семен Васильевич хомус музыкатын дьарыгар туттан, туһалааҕын бэлиэтиир. Бу опытын оҕолору сүүрүүгэ дьарыктыырыгар туһанан үгүс оҕо элбэх күрэхтэһиилэргэ кыттыбыттара, ол иһигэр Ильин Е.Н. спорт маастарыгар кандидакка тийэ үүнэн билигин бэйэтэ оҕолору дьарыктыыр. Эбэлэриттэн, ийэлэриттэн ингэриммит билиилэрин, хомуска оонньоонун кистэлэннэрин баһылаабыт сатабылларын туһанан «Кэскил» оҕолоро сири-сибири бараан араас таһымнаах күрэхтэргэ, көрүүлэргэ кытталлар.

Хомус ансаамбылыгар сылдыһылара оҕолорго эргиччи сайдалларыгар төһүү буолбута. Ол курдук 1992-93 сылларга хомус энтузиаста Шишигин Николай

Спиридонович көбүлээнининэн хомусчут оџолор Англияџа, Словакияџа сылдыбыттары.1995с. Аня Прокопьева Хабаровскай куоракка буолбут зональнай көрүүгэ дипломан буолбута. Хомуһу, саха фольклорун пропагандалааһын актыбынай кыттааччылары Наумов Алексей 2006 с.- Францияџа, 2008 с.- Фомин Виталий Анапа куоракка сылдьан кэлбиттэрэ.

«Кэскиллэр» норуот културатын бүөбүйдээн илдэ сылдыааччы быһыытынан эрэ буолбакка, саха үгэстэрин, културатын тас дойдуларга киэн тутта көрдөрбүт үтүөлээхтэр. Ол курдук, Австрия, Америка, Германия, Швейцария, Канада, Япония, Китай, Хайалаах Алтай хомусчуттарын, учуонайдарын кытта алтыспытара. Электроннай хомуһу айбыт Швейцария хомусчута Антон Брухен устубут «Антон Брухен и маультроммель» киинэтигэр «Кэскиллэри» сырдаппыта. Ансаамбыл хомусчуттара Ильина М.Т., Капустина В.С., Перловская В.Н., Капустина Алена Австрия куораттарын устун айар делегация иһигэр киирсэн Саха културатын пропагандалаан кэлбиттэрэ. 1999с. Покровскай куоракка буолан ааспыт «Хомус алыптаах дорџоонноро» I Оџо Аан Дойдутааџы фестивалыгар «Кэскил» оџолоро элбэх хомусчут доџоттордоммуттара, элбэххэ үөрэммиттэрэ. Бу опыты ылынан хомус куттаах Төхтүрдэр бэйэлэрин сирдэригэр «Ил Хомус» Ыччат Аан Дойдутааџы фестивалын тэрийбиттэрэ, Республиканскай «Ытыс ымыыта», улуустааџы «Ханалас хомуһа» күрэхтэри үгэс курдук иилээн-саџалаан ыыталлар, биир куттаах дьону түмэн, Саха хомуһа сайдарыгар төһүү күүс буолаллар. 2006 с. «Кэскиллэр» норуот ансаамбылын аатын ылбыттара. Бүгүңнү күңнэ ансаамбыл 84 хомусчуту, ол иһигэр 39 оџону түмэр. Хомус куруһуогар дьарыктанар оџолор анал программанан үөрэнэллэр. Үөрэх тутууларынан буолаллар: билсиги, умсугутуу, уһуйуу, чочуйуу. Үгэс буолбут ньымаларга уһуйан, сайыннаран, тута айар (импровизация) дьоџуру сайыннаран сыаллаах «Хомуска олоџуран норуот уус-уран айымньытын үөрэтии» программа үлэлиир. Оџолору охсуу ньымаларыгар эрэ буолбакка, хомус историятын, норуокка биллэр хомусчуттар, хомус уустарын тустарынан үөрэтии эмиэ барар. 2009 сыл сайыныгар республикабыт араас улуустарыттан кэлбит хомус уустарын кытта көрсүһүү олус интириэһинэйдик ааспыта. Хомуһу сэргэ оџолор атын инструменнарга оонньоу үөрэнэллэр, ол курдук «Кэскиллэр» 2009 с. «Көй Дуораан» мантровай музыка күрэџэр кыттан «Алгыстаах толорооччу» номинация кыайыылаахтара буолбуттара. Хомуһу сэргэ күпсүүрү, дьаџаны туһанан «Байанай алгыһа», «Дьөһөгөйүм барахсан» композицияларынан республикатааџы «Сарданалаах аартыкка» Iст. дипломан, улуустааџы М.Д.Федоров Ырыа Миисэ аатынан күрэххэ Iст лауреат, виртуоз хомусчут Ф.Гоголева аатынан «Алгыстаах толорооччу» күрэххэ Толстякова Груня – 3ст лауреат, Фомин Виталий – Iст. дипломан аатын ылбыттара. Ыччат сылыгар аналлаах «Олонхо ЭтноАрт» 3 республикатааџы фестивалыга ситиһиилээхтик кыттыбыттара.

Бу отучча сыл тухары нэһилиэкпитигэр хомустуун алтыспатах ыал суох дии саныбын. Элбэх дьиз-кэргэттэргэ хомус көлүөнэттэн көлүөнэџэ бэриллэр үтүө дьарык буолбута. Ол курдук импровизатор хомусчут, оһуокайдыт Шадрин Е.М. уола Роман, кэргэнинэн Клавдиялыын, оџолоро Гошалыын, Күннэйдийн, Айталыын дьиз – кэргэнинэн хомуска оонньоон нэһилиэк уус-уран самодетельноһы көрүүлэригэр элбэхтик кыттыбыттара. Елизавета Михайловна кыһын оџолоро Ирина, Елена, Лиза «Кэскил» бастын хомусчуттара. Оһуокай тылларын айар талаанын удьуордаан сиэнэ Елизавета хоһоон айар. Ильина М.Т. сиэннэрэ Евгений, Иван, Афанасий, Матрена, Дмитрий эмиэ «Кэскилтэн» кынаттаммыттара, билигин хос сиэнэ алталаах Вероника номнуо күрэххэ кыттар хомусчут. Моисеева М.А. сиэннэрэ Олимпиада, Екатерина, Вероника, Наталья, Оксана хомустууллара, Сахаайа Сергеевна төрүт култураџа оџолору үөрэтэр, хомуска уһуйар. Билигин кинилэр оџолоро ансаамбыл кыра хомусчуттара. Хомуска сылдыар элбэх ийэ оџолорун, оџолор төрөппүттэрин

«Кэскилгэ» сиэтэн аҕалаллара. Мин хос эбэм Үлэ Кыһыл Знамята орден кавалера, Россия Тыатын Хаһаайыстыбатын Үтүөлээх Үлэһитэ Марфа Михайловна Заморщикова сахалыы ырыаҕа-тойукка, хомуска эбэбин Перловская Варвара Николаевнаны үөрөппитэ.

Эбэм «Кэскил» ансаамбылы 15 сыл салайбыта, бу кэм тухары элбэх ыччаты, оҕону хомус кэрэ эйгэтигэр уһуйан, 2009с. СӨ Култууратын туйгунун аатын сүгэр чистэммитэ. Билигин ансаамбыл үлэтин ийэм Анастасия Дмитриевна иилир-саҕалыыр, эдьийдэрим Людмила, Сахалена эмиэ хомустуулар. Мин 5 саастаахпар Бэрдьигэстээххэ республикатааҕы «Хомус биһигэ» хомусчут дьыэ-кэргэттэр күрэхтэригэр кыттан 1 миэстэни ылбыппыт, эдьийим Люда «Бастын хомусчут оҕо» номинацияҕа тиксипитэ. Хаһан да, ханна да буолларбыт биһиги хомуспутун куруук үтүө аргыс оностон өрө тутабат.

Биһиги Төхтүрбүт гербэтигэр Хомус инники күөҥнэ баар. Нэһилиэкпит баһылыга Шишигин Николай Спиридонович хоһоонугар айыллыбыт Төхтүр Гимнигэр баар кэрэхсэбиллээх тылларынан үлэбин түмүктүөхпүн баҕарабын:

Этигэн хомуспут эдэргээн эрчимин
Ураанхай сахалар сөбүлүү истэллэр.
Ытыспыт ымыытын уйатын тутаммыт
Дьоллоохпут дэниэхпит инники турдаҕа!

Вера Платонова

*“Мин түөлбэм ытык дьоно” зональнай НПК Гран-при кыайыылааҕа
Төхтүр орто оскуолатын 10 кылааһын үөрэнээччитэ
“Удьуор утумун салҕааччы” докладыттан. Салайааччы: Сидорова Дария
Дмитриевна.*

Биһиги нэһилиэкпитигэр култуура эйгэтигэр бэйэтин бүтүннүү анаабыт, хомус диринг иэйиилээх дорҕооннорун тэниппит, хомусчуттар ансаамбылларын 10 сыл устата салайан, сайыннаран, кэккэтин кэнэтэн кэлбит киһинэн Варвара Николаевна Перловская буолар. Кини нэһилиэккэ тэриллит “Кэскил” хомусчуттар ансаамбылларыгар 1988 сыллаахха кэлбитэ, хомус доҕуһуолунан ырыаһыт курдук сылдыбыта. Онтон сыыйа үүнэн-сайдан, 1995 сылтан 2005 сылга диэри бу ансаамбылы салайбыта. Ол 10 сыл усталаах туоратыгар элбэх оҕо хомус дьүүрүскэн тойугар үөрэнэн, дьикти абыланар ылларан алтыһан аастылар. Ансаамбыл 60-тан итэҕэһэ суох киһилээбэ. Салайааччы уһуйбут оҕолоро араас күрэхтэргэ кыттан, үрдүк ситиһиилэммиттэрэ. Хомуска оонньоон улаханлык биһирэммиттэрэ: Капустина Алена, Тапыева Света, Шадрина Күннэй, Христофорова Люся уо.д.а. Ону таһынан фольклор атын көрүннэригэр: оһуокай этэргэ, тойук туойарга, олонхону толорорго үөрэнэн талааннара уһугунна, сайынна. “Кэскил” хомусчуттар ансаамбыллара норуоттарын култууратын улууска, республикаҕа эрэ буолбакка, тас дойдуларга эмиэ аатыртылар сураҕыртылар.

Варвара Николаевна хомусчуттар ансаамбылларын салайар кэмигэр ситиһиилэрэ уонна уонна талаанын, сатабылын тарҕатыта:

- Республикааҕы “Хомус биһигэ” хомусчут дьыэ-кэргэттэр фестивалларын кыайыылаахтара;
- Саха Сириттэн хомусчуттар делегацияларыгар киирэн, виртуоз хомусчут Спиридон Шишигинныын, Аан Дойдутааҕы Хомус Киинин президенын И.Е.Алексеев
- Хомус Уйбааннын, “Кэскил” кырдыаҕас хомусчуттарын ильдэ Австрияҕа уопут тарҕатан, атастаһан кэлбиттэрэ.

- Ханалас улууһун Төхтүр нэһилиэгэр буолбут “Ил Хомус” ыччат Аан Дойдутаабы варганнай музыкатын фестивалын тэрийээччи, алгыс тылын этээччи, көхтөөх кыттааччы.

Ити курдук Варвара Николаевна саха киһитигэр хомус тардыта сүргэни көтөҕөрүн, санааны чэпчэтэрин, ыарыыны да ыраах кыйдыырын бэйэтин толоруутунан, хомуска тардар искусствону такайан үөрэтэригэр, ол эбэтэр уһуйуугар көстөр. Билинни саха хомуһун музыката киһи аймах бүттүүн култууратын феномена, хомус тардыта киэнник тарҕанарыгар, сайдарыгар бөҕө тирэх, үтүө холобур буолар.

Майя Захарова.

*“Мин түөлбэм ытык дьоно” зональнай НПК кыттыылааба
Төхтүр орто оскуолатын 8 кылааһын үөрэнээччитэ
Салайааччы: Иванова Любовь Васильевна*

Үйэлэр тухары олох оһуурдарынан – моһуурдарынан бэрэбиэркэлэммит үүнэр көлүөнэни иитэр үтүөкэннээх үгэһинэн, ырыаҕа-тойукка, хомуска оҕону уһуйуу буолар. Төхтүр оскуолатын үөрэнээччилэрин бу үөрүйэхтэргэ, сатабылларга хомус көмөтүнэн уһуйар сыалтан, Саха сиригэр саргылаабыт, уһун үйэлэргэ ытыс ымыыта буолан чугдаарбыт, хомуһуннаах тойуктаах хомус барахсаны ытыктаан, хомусчуттар “Кэскил” бөлөхтөрө тэриллэн үлэлээбитэ номнуо 25 сылын туолла. Аан бастаан оҕолору хомус тардыытыгар үөрэтэригэр нэһилиэк ытык кырдыаҕаһыттан Ильина Матрена Тарасовнаттан көрдөспүттэрин, ону ылынан 5 - 6 оҕону дьиэтигэр үөрэтэн, кэлин кырдыаҕастары кытта холбоһон, уһуйар оҕолоро өссө эбиллэн, “Кэскил» хомус ансаамбыла тэриллибитэ. “Кэскил” диэн аат элбэҕи эрэннэрэр, кэскиллээх, инникини кэрэхэлиир аат. Хас да көлүөнэ иитиллээччини үөрэппит ансаамбыл инники кэскилэ улахан. “Кэскил” хомус ансаамбылын төрүттэниитэ нэһилиэк ытык кырдыаҕаһын, үлэ, тыыл бэтэрээнин, Ханалас хаһыат общественной корреспонденнын, импровизатор хомусчутун Ильина Матрена Тарасовна аатын кытта ыкса ситимнээх. Матрена Тарасовна ыкса доҕор онгостубут хомуһугар анаан айбыт хоһоонугар этиллэрин курдук, нэһилиэк кэнчээри ыччатын түмэ тардан, сахатын норуотун културатыгар уһуйбут дьарыга үтүө түмүктэрдээх буоларын ситиспитэ. Матрена Тарасовна Горнай улууһугар, Мытаах нэһилиэгэр Айан Үрэх диэн сиргэ төрөөбүтэ. 1953 сыллаахха III Маалтааныттан төрүттээх Ильин Иван Петровичка кэргэн тахсан, Арҕаа Ханаласка көһөн кэлэн олохсуйбута. Иван Петровичтыын бизэс оҕоломмуттара. Оҕолорун барыларын ыал онортоон, дьиэ – уот тэрийтэлээн, 11 сиэннэнэн, хос сиэннэнэн, кинилэргэ күүс – көмө буола олорбуттара. Матрена Тарасовна песияҕа тахсан да баран таах олорботоҕо, нэһилиэгин олобун сырдатан, “Ханалас” хаһыакка общественной корреспонденнинан, оскуола үөрэнээччилэрин хомуска уһуйуунан, саха таҕаһын пропагандалааһынынан, хоһоон суруйуутунан, улахан дьиэ – кэргэн түбүктээх үлэтин быыһыгар ис санаатыттан, сүрэхтин баҕатынан дьүөрэлээн дьарыктаммыта.. Ол үлэлэрэ үтүө түмүктээх, бар дьонугар туһалаах буолбута. Ол курдук 1998 сыллаахха Нам улууһугар хомус Аан Дойдутаабы конгрэһугар. Онтон 1991 сыллаахха Якутскай куоракка “Варган.Традиции. Современность.” конгрэһугар Матрена Тарасовна салайааччылаах, “Кэскил” ансаамбыл кыттан дипломант буолбута. Матрена Тарасовна уһуйбут үөрэнээччитэ Прокопьева Аня Хабаровскай куоракка ыытыллыбыт зональнай

көрүүгэ кыттан, дипломант аатын ылбыта. 1994 сыллаахха хомуска үөрэппит ансаамбылын оҕолоро кыранысса таһыгар Англияҕа уонна Чехословакияҕа саха хомуһун пропагандалыыр сыаллаах тахсыбыттара. Матрена Тарасовна тэрийсибит “Кэскил” ансаамбылын Японияттан Лео Тадагава, Юкико Хариу кэлэн көрөн – истэн, билсэн барбыттара. Ону таһынан ансаамбыл үлэтин билсигэ Америкаттан, Канадаттан, Австрияттан, Швейцарияттан кэлэ сылдыбыттара. Ыалдыбыттары сүрдээх истинник көрсөллөрө, остуол тэрийэн хойуу үүттээх чэйинэн, кымыһынан, саха аһынан күндүлүүллэрэ, сиэри – туому, үгэстэри билиһиннэрэллэрэ. Хомус кэрэ эйгэтигэр киирэн, Матрена Тарасовна Аан Дойду таһымыгар тийэ тахсыбыта уонна 2001 сыллаахха Австрия курдук ыраах дойдуга дьүөгэлэринээн Капустина В.С., Перловская В.Н., оскуола үөрэнээччитэ Капустина Аленалыын, Шишигин Н.С. уонна Алексеев И.Е. көбүлээһиннэринэн, бараннар көрөн - истэн, билсэн, астынан, мунура суох дьоллонон кэлбитэ. Манна Австрия 4 куоратыгар “Голос Хомуса” диэн концертка кыттыбыттара. 1990 сыллаахха хомус музейыгар импровизатор –хомусчут үрдүк аатын сүгэн үөрбүтэ-көппүтэ, сүргэтэ көтөбүллүбүтэ. Ол курдук Матрена Тарасовна айар дьоһурдаах буолан, айбыт ырыаларын хоһооннорун тутта хомуска түһэрэн эдэр ыччаты Саха норуотун духовнай култууратын үтүө үгэстэригэр ииппитэ, сыһыарбыта, инники олохторун суолун тобулалларыгар тирэх буолбута. Нэһилиэк ытык кырдыаҕастара эдэр ыччаты, сиэннэрин, оҕолорун бэйэлэригэр чугас тутан, бииргэ хомуска оонньоон, араас сири—дойдуну көрдөрөн кэрэбэ уһуйа сылдыһылар, оҕону аныгы олоххо иитиигэ ураты суолталаах холобур буолар. Биһиги нэһилиэкпитигэр хомуһу үүнэр ыччакка пропагандалыыр ытык кырдыаҕастарбыт, энтузиаст дьон баар буолан Саха хомуһа көлүөнэттэн көлүөнэбэ бэриллэр, араас омугу бииргэ түмэр. Хомус дыкти дорҕооно эйэлээх халлаан үрдүнэн үйэлэртэн үйэлэргэ дьүрүһүйэ дьиирэйдин!

«Кэскиллэр» айар кут абыланар куустаран...

Оо, хомуһум.

Оо, хомуһум хомуһум барахсан
Олус да кэрэтик иһиллэр!
Аан дойду эйигин кэрэхсии истэрин
Олус да киэн тутта үөрэбин.
Оо, хомуһум хомуһум барахсан.
Эйигин илиибэр, ытыспар ылабын
Эһэкэй оҕолуу бүөбөйдээн
Сүрэхпэр сыһыары туттабын.
Оо, хомуһум хомуһум барахсан
Алыптаах дорҕоонун дуорайдын,
Сахалы сайаҕас матыыбын
Саха омугу туругуртун!

*Анжела Борисова
4 кылаас үөрэнээччитэ.*

Аламай күнү арчылаан.

Кэлэр кэми кэрэхсээн
Үүммүт күнү уруйдаан
Ааһар кэми айхаллаан!
Үүнэр-сайдар ыччаттаах,
Дьонун-мааны дьоннордоох
Ыллам ырыа аргыстаах
Холку хомус доҕордоох.
Оһуор-симэх дойдута
Төхтүр хомус уйата,
Аар саарга ааттаммыт
Хомус дьоллоох холбуката.
Көлүөнэттэн көлүөнэбэ
Талба талаан бэлэбэ
Ааппыт-суолбут аргыһа
Хомус норуот алыба.
Хомус холку ырыатын
Таалан истэн ылабын
Лынкыр кэрэ тыастарын
Ырыа гынан ыллыбын.
Ыллаа-дьиэрэт, хомуһум
Дууһам ыллыыр ырыатын
Дьүрүһүй дуу, хомуһум
Сахам сирин уруйдаан!

*Аилина Алексеева
4 кылаас үөрэнээччитэ.*

Кыыс сиэммэр.

Хомускун холбуйаттан ылангын,
Имигэс тарбаххар тутангын,
Нап-нарын уостаргар дабайан
Аргыыйдык уйдаран киирэбин.
Алыптаах дорҕоону дьүөрэлээн,
Күөрэгэй ырыатын ылатан,
Күөх сайын үөрүүтүн билэнгин,
Солко күөх хонуугар көрүлүү дайабын.
Көмүс күһүн бэлиэтэ
Сэбирдэх суугунуур сиккиэрэ,
Айылҕа иһийбит ырыата
Тулабыт уоскулан сылааһа
Хомоҕой хомускар кутулар.
Тымныы тостор тыыннарын
Иһиирдэбин силлиэрдэ,
Айылҕа маанылаах оҥотун
Дьөһөгөй ахсым айанын
Хомускар холбуугун көтүтэ.
Саһа күммүт тахсыта

Сырдык санаа ымыыта,
Кус-хаас хойуу саната,
Сааскы кэми аҕалар.
Чурулуур таммахпыт ырыата,
Хоһуйар хомускар кутуллаар,
Хомуһун алыптаах дорҕооно дуорайдын,
Бар дьоннор үөрүүнү түстээтин!

Борисова Татьяна Семеновна., 2017 сыл..

Үйэлэргэ дьүрүһүй!

Хомуһум дьүрүһүй, дьүрүһүй!
Хомуһум дырылаа, дырылаа!
Хомуһум кылыһаххын кылааннаа,
Хомуһум куйаары ситимнээ!
Өбүгэ саҕаттан оонньооммут
Хохуоралаах хомуһум!
Хомуһуннаах тыастаах,
Хомоҕойкоон хомуһум!
Күөрэгэй буолан күөрэйэн,
Күөх халлаанга көрүлээ,
Кый ыраахха көтөттүн
Лынгынааннын эн ыллаа!
Үс саханы үөскэтэн,
Түөрт саханы төрүттээн,
Күннүүн тэннэ айаннаан,
Үйэлэри унуордаа!

Надежда Алексеевна Боярская

Мин кыракый хомуһум.

Мин кыракый хомуһум
Сандаара күлүмнүү оонньоото,
Сүрэхпин долгута толордо
Дьүрүскэн тыаһынан хоһуйа.
Лынгынас ырыатын ыллаата
Күөрэгэй дырылаан табыста,
Кэҕэлээн чугдаара чоргуйда,
Дырылас ырыатын түһэрдэ
Аан Дойдуну кэрийдэ,
Космоска табыста
Күндээрэ дьийэрэйдэ
Мин кыракый хомуһум.

Сайаана Шадрина 4 кылаас үөрэнээччитэ.

Хомуһум истин дорҕооно.
Дуоратыам дорҕоонноох хомуспун

Долгутуом мин чугас дьоннорбун
Тылбынан эппэтэх тылларбын
Хомуһум тыынынан ыллатьям.
Санаабын уоскутан дьиэрэтиэм
Дууһабын сымнатан саймаардыам
Хомустуун иккиэйэх алтыһан
Биир дыкти ырыаны ыллатьям.
Ыллыабым эһиэхэ, бар дьоммор
Дуорайар хомуһум тойугун,
Мин этэр хоһоонум дуораанын
Бэлэхтиэм эһиэхэ хомустаан.

Дайаана Руфова, 8 кылаас үөрэнээччитэ.

Хомус.

Хомус диэн олох.
Ураты музыка.
Ытыс кэрэ ымыыта.
Дыкти тэрил.
Нарын ырыа.
Аптаах тыас.
Омук ураты бэлиэтэ.
Кэрэхсэллээх кэһии.
Өбүгэ бэлэбэ.
Сайдыы үрдүк бэлиэтэ.
Үгүс дьон үөрүүтэ.

Валя Шадрина, 7 кылаас үөрэнээччитэ

Дьүрүһүй хомуһум

Кыра сааспыттан сөбүлүүр кыракый хомуһум
Тиэртэ миигин кый ыраах сирдэргэ
Средиземнай муора долгуннаах кытылыгар,
Турция диэн күөх дойдуга.
Хара муора кырылас кумабар,
Крым дыкти үтүөкэн сиригэр
Хомуһум дуорайа ыллаата,
Дойдум туһунан кэпсээтэ.
Элбэҕи билэммин, үгүһү көрөммүн
Астына долгуйа хомуспун ылаттым,
Дойдубун санааммын, дьоннорбун ахтаммын
Хомуспун курустук тыаһаттым.
Иһиллэр хомуһум тыаһыгар
Кэбэ кыыл кукууктуур саната,
Күөрэгэй үрдүккэ дьурулуур ырыата.
Саас кэлбит үөрүүтэ таммахпыт тыаһыгар,
Сибэкки сипсиэрэ сайыны уруйдуур.

Ахсым ат айана, тэтимнээх сүүрүүтэ
Хомуһум хомоёой тойугар иһиллэр.
Дьүрүһүй хомуһум, дьүрүһүй
Дьүрүскэн тыастаргар кэрэни хохуйан,
Олонхом дойдутун оһуокай ырыатын
Хоһоонгор холбоонгун, тойуккар тийэннин.

*Анжелика Филиппова,
3 кылаас үөрэнээччитэ.*

Хомус

Оёолор хомуһу тардаллар
Ырыа – тойук таһаараллар,
Хомустуурбун таптыбын
Дьизэртэ ыллатабын.
Көтөр-сүүрэр саната
Айылҕа бары тыастара
Араас омук хомуһугар
Хоһоонноохтук хохулар.
Махтал тимир ууһугар!
Махтал Хомус, эн бааргар!

*Сарыада Тапыева,
3 кылаас үөрэнээччитэ*

Хомуһум барахсан

Эриэккэс да тыастаах
Этигэн хомуспут барахсан
Ытыспыт ымыыта буолангын
Хоһоонно хохулан,
Ырыаҕа ылланан
Аан дойду үрдүнэн
Сахабыт норуотун
Аар-саарга аатыртын!
Үйэлэр тухары
Дьүрүскэн тыаскынан
Дьон-аймах санаатын,
Кэхтибэт изиитин
Хонкунас тыаскынан
Хохуйа турдаргын!

Лаврентьева Варвара Семеновна

Хомус түһүлгэтэ

Өбүгэм өрдөөбү олобун санатан
Ол ыраах саҕахтан эн манна кэлбиккин,
Ураннык хохуйан, хохуун уус таптайан
Ураты дьүрүскэн тыаскынан сөхтөрдүн.

Быстыбат саргылаах омуктар буоламмыт
Ытыспыт ымыытын ыпсары тутаммыт
Ырыаба-тойукка хоһулуу тиһэммит
Ырабыт уйгутун ыралыы туойабыт.
Хонкунас тыаскынан дыһуһуэ тыаһааннын
Ханалас үрдүнэн хотойдуу кыырайдын
Көнгүл күөх халлаанна көнгүллүк дуорайа
Киэн куйаар алыбын аҕаллын.
Ол киэн саҕахтан отут сыл устата
Омукпут быстыбат ситимэ буоланнын
Төрөөбүт Төхтүрбүт биһигэ дэтэннин
Төлкөлөөх тыаскынан түмэҕин бар дьонун.
Кэскиллээх суоллары айаары-тутаары,
«Кэскил» диэн киэн ааты ылынан
Кэрэни-үтүөнү хомуска хоһуйа
Кэрэкэн ансаамбыл баар буолта.
Эбэрдэ үтүөкэн күннүнэн,
Эргиттин эдэргэ эйэни
Эмэннэ эрчимнээх санааны.
Эркээни үрдүнэн эйээрдэ эһиэкэй
Эйэлээх дырускэн ымыыбыт уйата
Эмэнниин-эдэрдийн эһиэкэй этиэҕин
Эбэрдэ бастынын хомуска аныаҕын.
Айхаллан алыптаах тыаскынан
Аан дойду сүрэҕин ымыыта,
Аартыгын аһаҕас куруутун
Алгыстаах айанын ахсымын суолугар.

*«Кэскил» норуот ансаамбыла 30 сылын көрсө
Дария Захарова*

«Кэскил» ансаамбыл репертуарыттан

Ньукуолун күнэ

Таммах тыаһа (бытааннык сабаланаар, сыыйа элбиир, түргэтиир, аҕыйаан тохтуур)
Сыйыа тардыы – соло хомус
Күөрэгэйдэтии- соло хомус
Кэбэлэтии – 3 хомус олбу – солбу
Колокол- 1 хомустан сабалаан бары
Хомуһунан:
Мотуок солко мутукча
Мунгутаата доҕоттоор,
Сиэрэй хампа сэбирдэх
Сириэдийдэ сэгэрдээр.
Ойуурга тахсыаҕын
Оонньообун көрүлөбүн!

күөрэгэйдэтии – бары
Хаастаты: льө льө льө - бары
и-о и-о и-о (сыыйа түргэтиир)
туйах тыаһа (түргэтиир)
Тэтим – тыас улаатар, кыччыыр
һат һат һат – тыас улаатар, кыччыыр
Колокол- 1 хомустан саҕалаан бары (сыыйа кыччаан тохтуур)

Саҕа күн сардаҕата

Алгыс фоновай музыкатынан хомусчуттар киирэн илин диэки хайыһан үстэ сүгүрүйэллэр.

Тын хатыыта – 3 төгүл охсуу
Сыыйа тардыы. Быа быа быа (сыыйа хомус тыаһа эбиллэн иһэр)
Саҕа күнү айхаллыыр кылгас тойук (быа быа быа - добуһуол)
Тонсоҕой торулатар - 2 хомус олбу - солбу иккилии төгүл
Кэбэлэтии- 2 хомус олбу – солбу иккилии төгүл
Хомуһунан:
Харанабыт халбарыйда
Халлааныкпыт сырдаата
Тахсар күммүт танарата
Татыйыкпыт ыллаата.
Ыйдааныкпыт ырыата
Ымы чыычаах ыллаата
Күннээрикпит күөрэйдэ
Күөрэгэйбит көрүлээтэ.
Бары: күөрэгэйдэтии (тыас сыыйа кыччыыр)
Табыгыратыы, тэтимнээх туйах тыаһыгар сыыйа көһөр
Тэтим, күүскэ тыыныы (2 хомус бу кэмнэ тэtimi батыһа туйахтыыр)
2 ына хайдыһан: сарсыарда саһарҕа сандаара дьэргэйдэ
Ырыалар – тойуктар ытыллан бардылар
Эһиэкэй үһуокай, эһиэкэй оһуокай
Таһаарыылаах оһуокай: оһуокайдыыр оһуокай
Эһиэкэйдиир эһиэкэй
Саҕа күммүт барахсан
сандаарыйан табыста
оһуокайдыыр оһуокай
Эһиэкэйдиир эһиэкэй!

Үчүгэйиэн алааспар

Ох саа - 4 төгүл
Тонсоҕой торулатар- 2 хомус
Кэбэлэтии – 2 хомус
Күөрэгэй – 1 хомус
Күөрэгэйдэтии- бары
Хомуһунан:
Үчүгэйиэн алааспар
Кэбэ-1 хомус
Илин халлаан имин суунан

Кэбэ - 1

Итии салгын ибиитэ

Кэбэ - 1

Күөх от хамсаан, көмүс суунан

Кэбэ – 1

Күлүмүрдээн көстүүтэ

Кэбэ – 1

Үчүгэйиэн алааспар

Кэбэ – 3 хомус олбу – солбу

Хаастатыы

Ии-йө ии-йө – 7 төгүл

Бары хомуһунан ырыаны добууол, 2 хомус туйахтатыынан добууол:

Тунаараахтыыр эрэ урсуннаах эрэ

Турукалыыр эрэ дойдубар

Ортобунан эрэ курданан эрэ

Уһукпунан эрэ дугунан.

Миинээхэйдиир эрэ мингэбин эрэ

Минньигэсчэй эрэ биэбэйбин

Сүрэхэйин эрэ оҕотун эрэ

Сүрдээхэйин эрэ туойабын

Бары хомуһунан: туойабыан

Туйах тыаһа – бары

Табыгыратыы – 2 хомус

Хомуһунан: сарсын - сарсын сарсыарда- хатылааһын сыыйа кыччаан тохтуур

ИЙИНЭЭБИТЭ

Иванов К.Нь. <i>Аан тыл</i>	5
Шишигин Н.С. <i>«Прекрасное будущее...»</i>	6
Франц Кумпл <i>«Кэскил»</i>	7
Федорова Н.Т. <i>«Хомуспут эйэни иилиир дорбооно»</i>	9
Шишигин С.С. <i>«Кэскил кэскилэ кэнгии турдун»</i>	10
<i>Ахтыылар</i>	12
<i>«Саһарбыт страницалар»</i>	24
<i>Хаартыскалар кэпсиллэр</i>	26
<i>Ахтыылар</i>	63
<i>История кэрчиктэрэ</i>	84
<i>Оболор докладтара</i>	87
<i>«Кэскиллэр» айар кут абылангар куустаран</i>	92
<i>«Кэскил» ансаамбыл репертуарыттан</i>	97

